TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN TELİF HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ VE TUTUMLARI

Doktora Tezi

Aynur ERSOY ÇAVAÇ

Ankara, 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN TELİF HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ VE TUTUMLARI

Doktora Tezi

Aynur ERSOY ÇAVAÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU

Ankara, 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN TELİF HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ VE TUTUMLARI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	İmzası
1- Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU (Danışman)	……...
2- Prof. Dr. Şebnem AKİPEK ÖCAL	……...
3- Prof. Dr. Bülent YILMAZ	……...
4- Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN	……...
5- Prof. Dr. Nevzat ÖZEL	……...

Tez Savunması Tarihi
10.01.2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU danışmanlığında hazırladığım "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri Ve Tutumları (Ankara-2023)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

10/01/2023
Aynur ERSOY ÇAVAÇ

Tez yazım sürecinde kaybettiğim “**Sevgili Babam**”a
ve
yine bu süreçte hayatıma giren “**Sevgili Eşim**”e

TEŞEKKÜR

Öncelikle akademik çalışmam konusunda beni ilk kez teşvik eden, her zaman destekçim ve rehberim olan değerli hocam Prof. Dr. Bülent YILMAZ'a ve özellikle eğitim sürecimde her zaman dimdik arkamda duran, tez yazım sürecinde aramızdan ayrılmış olsa da desteğini her zaman hissettiğim Sevgili Babam Ahmet ERSOY'a, teşekkürü bir borç bilirim.

Değerli görüş, öneri ve eleştirileri ile çalışmamın nitelikli olması için her zaman destek olan ve motivasyonumu sürekli yenileyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU başta olmak üzere değerli hocalarım Prof. Dr. Şebnem AKİPEK ÖCAL'a, Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN'e ve Prof. Dr. Nevzat ÖZEL'e çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen çok değerli arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER-KOÇOĞLU'na, Dr. Elsa BITRI'ye ve Öğr. Gör. Semra ÖZYILMAZ'a çok teşekkür ediyorum.

Çalışmama çok özel katkıları olan, anketleri yanıtlayarak çalışmaya en anlamlı katkıyı sunan, bu çalışmanın tamamlanmasında büyük paya sahip değerli üniversite kütüphanesi yöneticilerine ve kütüphaneci meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

Son olarak, bugüne kadar üzerimde büyük emekleri olan tüm hocalarıma; adını sayamadığım tüm destekçilerime; varlığı ile bana güç veren, her türlü nazımı çeken ve bana destek olan sevgili annem Fatma ERSOY'a; manevi desteğini benden esirgemeyen meslektaşım ve kardeşim Sevim DEMİR'e; iyi günde kötü günde, acı tatlı her türlü duyguma ve yaşantıma ortak olan, bu süreci benimle, en az benim yaşadığım duygularla paylaşan araştırma sürecinde büyük yardımları olan ve beni her zaman motive eden sevgili hayat arkadaşım Hıfzı ÇAVAÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Aynur ERSOY ÇAVAÇ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
KISALTMALAR ..... **İV**
TABLO LİSTESİ ..... **Vİ**
1. BÖLÜM: GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi 1
1.2. Araştırmanın Amacı 4
1.3. Araştırma Problemi 5
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi 7
1.5. Araştırmanın Düzeni 9
1.6. Kaynaklar 10
2. BÖLÜM: TELİF HAKKI VE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR **12**
2.1. Telif Hakkı ve Önemi 12
2.2. Telif Hakkı ile İlgili Kavramlar 17
2.2.1. Telif Hakları Kapsamında Fikrî Ürün / Eser 17
2.2.2. Telif Hakları Kapsamında Eser Türleri 22
2.2.3. Telif Hakları Kapsamında Eser Sahibi 27
2.2.4. Hukuki Açıdan Haklar ve Fikrî Hak 28
3.BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TELİF HAKLARI **36**
3.1. Dünyada Telif Hakları ve Uluslararası Anlaşmalar 36
3.1.1. Paris Sözleşmesi (1883) 39
3.1.2. Bern Sözleşmesi (1886) 41
3.1.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) 43
3.1.4. Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi (1952) 44
3.1.5. Roma Sözleşmesi (1961) 45
3.1.6. Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (The World Intellectual Property Organization-WIPO) Kuruluş Sözleşmesi (Stockholm Sözleşmesi) (1967) 46
3.1.7. Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rigths-TRIPS) (1995) 47
3.1.8. WIPO Telif Hakları Anlaşması (WCT - WIPO Copyright Treaty) (1996) ... 49
3.1.9. WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WPPT - WIPO Performances and Phonograms Treaty) (1996) 50
3.1.10. Avrupa Birliği Direktifleri 51
3.1.11. Kör, Görme Özürlü veya Diğer Matbuat Engellilerin Yayımlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Anlaşması (2013) 53
3.2. Türkiye'de Telif Hakları 54

3.2.1. Encümen-i Daniş Nizamnamesi (1850) 55
3.2.2. Hakk-ı Telif Nizamnamesi / Osmanlı Telif Hakları Tüzüğü (1857) 55
3.2.3. Hakk-ı Telif Kanunu (1910) 56
3.2.4. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1952) 56
4.BÖLÜM: TELİF HAKKI VE KÜTÜPHANE 59
4.1. Telif Hakları Bağlamında Kütüphaneler 59
4.2 Kütüphane Hizmetlerinde Telif Hakkı Konusu 66
4.2.1. Sağlama Hizmetlerinde Telif Hakkı 66
4.2.2. Ödünç Verme Hizmetlerinde Telif Hakkı 69
4.2.3. Danışma Hizmetlerinde Telif Hakkı 73
4.2.4. Elektronik Kaynak Hizmetlerinde Telif Hakkı 76
5. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME 82
5.1. Giriş 82
5.2. Deneklere Ait Demografik Bilgiler, Eğitim ve Çalışma Durumları 83
5.3. Deneklerin Telif Hakları Konusunda Bilgi Düzeyleri ve Farkındalıkları 88
5.4. Telif Hakları Kapsamında Kütüphane Hizmetleri ve Deneklerin Tutum ve Davranışları 109
5.5. Kütüphanelerde Telif Hakkı Konusunda Deneklerin Düşünceleri 139
5.6. Üniversite Kütüphanelerinin Yönetmelik ya da Yönergelerinde Telif Hakları Konusuna Yer Verilmesi Durumu 144
5.7. Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Eğitim Programlarında Telif Hakkı Dersinin Bulunma Durumu 146
6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER 148
6.1 Sonuç 148
6.2. Öneriler 157
6.2.1. Genel Öneriler 157
6.2.2. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde Telif Hakları Konusunda Öğretim Programı Önerisi 160
KAYNAKÇA 171
EKLER 179
Ek 1. Etik Kurul İzni 179
Ek 2. Anket Formları 181
ÖZET 191
SUMMARY 194

KISALTMALAR

APA	Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association)
ACRL	Kolej ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (The Association of College and Research Libraries)
BBY	Bilgi ve Belge Yönetimi
BIRPI	Fikri Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Uluslararası Büro (The United International Bureaux for the Protection of Intellectual Property)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GEKOP	Görme Engelli Kütüphaneleri Ortak Platformu
GETEM	Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı
ILL	Kütüphaneler arası Ödünç Verme (Interlibrary Loan)
IFLA	Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions)
PLR	Kamuya Ödünç Verme Hakkı (Public Lending Right)
s.	Sayfa
SPSS	Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi (Statistical Package for the Social Sciences)
ss.	Sayfa aralığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	Türk Dil Kurumu
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rigths)

TÜBES	Türkiye Belge Sağlama Sistemi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
WCT	WIPO Copyright Treaty
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization)
WPPT	WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WIPO Performances and Phonograms Treaty)
YAY-BİR	Yayıncılar Telif Hakları ve Lisanslama Meslek Birliği
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Hukuki açıdan haklar 29
Tablo 2. Fikrî hak ve mülkiyet hakkı arasındaki farklar 32
Tablo 3. Fikrî ve sınai haklar arasındaki farklar..... 34
Tablo 4. Deneklerin eğitim durumları 84
Tablo 5. Deneklerin kütüphanede geçirdikleri toplam görev süreleri 86
Tablo 6. Kütüphaneci personelin görev yaptığı birimlerin dağılımı 87
Tablo 7. Kütüphaneci personelin telif hakları konusunda bilgi düzeyleri, rolleri ve bilgi kaynaklarının kullanımı konusundaki düşünceleri..... 89
Tablo 8. Kütüphaneci personelin telif hakkı konusunda eğitim alma durumu..... 96
Tablo 9. Kütüphaneci personelin pozisyonu gereği telif hakları konusundaki sorumluluğu hakkındaki görüşleri..... 98
Tablo 10. Kütüphaneci personelin görev aldığı birimlere göre telif hakları konusunda görev ya da sorumluluk yetkilerinin olup olmadığına dair görüşleri 98
Tablo 11. Kütüphaneci personelin telif hakları açısından sorumluluklarının görev tanımlarında belirtilmesi durumu 99
Tablo 12. Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda uzman personel bulunma durumu..... 100
Tablo 13. Üniversitede telif hakkı uzmanı bulunup bulunmadığı konusunda kütüphaneci personelin görüşleri 101
Tablo 14. Kütüphaneci personelin telif hakları konusu ile ilk kez karşılaşma durumları 102
Tablo 15. Kütüphaneci personelin telif hakları konusunda bilgi düzeyleri hakkındaki görüşleri..... 103
Tablo 16. Kütüphaneci personelin telif hakları ile ilgili ilk kez duyduğu kavramlar... 105
Tablo 17. Kütüphaneci personelin telif hakları ile ilgili türkiye'de uygulamada olan kanun hakkındaki bilgileri..... 106
Tablo 18. 5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanununun kimlerin haklarını koruduğuna dair kütüphanecilerin görüşleri..... 107
Tablo 19. 5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanunu kapsamında eser sahibinin hakları konusunda kütüphanecilerin görüşleri..... 108
Tablo 20. Deneklerin görev yaptığı kütüphanelerde telif hakkı politikası bulunma durumu..... 110
Tablo 21. Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda eğitim düzenleme durumu..... 112
Tablo 22. Üniversite kütüphanelerinde düzenlenen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları konusuna yer verilme durumu..... 113
Tablo 23. Telif hakları konusunda kullanıcılardan gelen sorulara çözüm bulma yöntemi 114

Tablo 24. Telif hakları konusunda yaşanan sorunlarla ilgili destek alınan kişi ya da kurumlar 115
Tablo 25. Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda sorun yaşama sıklığı. 116
Tablo 26. Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda yaşanan sorunlar..... 116
Tablo 27. Kütüphanecilerin görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları telif haklarını gündeme getirecek konular 117
Tablo 28. Fotokopi konusunda kütüphanecilerin sergilediği tutum ve davranış biçimi 118
Tablo 29. Kütüphane koleksiyonuna dahil edilen eserlerin bandrol taşıma durumu konusunda kütüphaneci personelin görüşleri 120
Tablo 30. Telif hakkı ihlali yaşanan materyal türleri 122
Tablo 31. Kütüphanelerde fotokopi/tarama hizmeti bulunma durumu 122
Tablo 32. Fotokopi/tarama hizmeti konusunda üniversite kütüphanelerinde uygulanan sınırlamalar..... 124
Tablo 33. Üniversite kütüphanelerinde elektronik kaynakların kullanımı konusunda lisans anlaşması imzalama durumu 125
Tablo 34. Üniversite kütüphanelerinde bulunan kurum tezlerinin formatı 127
Tablo 35. Üniversite kütüphanelerinde bulunan kurum tezlerine erişim konusunda uygulanan sınırlamalar 128
Tablo 36. Üniversite kütüphanelerinde bulunan kurum tezlerinin kopyalanması konusunda uygulanan sınırlamalar..... 129
Tablo 37. Üniversite kütüphanelerinde bulunan multimedya kaynakların kopyalanması konusunda uygulanan politikalar..... 130
Tablo 38. Üniversite kütüphanelerinde görme engelli kullanıcılara yönelik koleksiyon bulunması durumu..... 132
Tablo 39. Kütüphanelerde ödünç verilen eserlerin iadesinin gecikmesi durumunda uygulanan yaptırımlar..... 134
Tablo 40. Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri kapsamında kopyalama konusunda gösterilen davranışlar 135
Tablo 41. Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile basılı materyalin kopyasının gönderilmeme nedenleri 136
Tablo 42. Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile basılı materyalin dijitalleştirilerek elektronik ortamdan gönderilmeme nedeni 137
Tablo 43. Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile elektronik materyalin elektronik ortamdan gönderilmeme nedeni 138
Tablo 44. Kütüphanelerde telif hakları açısından sorun olabilecek konular hakkında kütüphane yöneticilerinin görüşleri..... 140
Tablo 45. Kütüphanelerde telif hakları konusunda ele alınması gereken konularda kütüphaneci personelin görüşleri..... 141
Tablo 46. Üniversitede telif hakkı konusunda kim tarafından eğitim verilmeli..... 142
Tablo 47. Akademik personelin telif hakları konusunda kütüphane ile iş birliği yapma durumu..... 143

Tablo 48. Kütüphaneci personelin kullanıcıların telif hakkı yasasını ihlal etmesi durumunda sorumluların kimler olduğuna dair görüşleri 144
Tablo 49. Üniversite kütüphanecilerinin telif hakları konusundaki eğitim ihtiyacının değerlendirilmesi 162
Tablo 50. Telif hakları konusunda üniversite kütüphanecileri için eğitim programı önerisi 164

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma konusu ve önemi, araştırmanın amacı, problemi, kapsamı ve araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiş olup; araştırma düzenine ve kullanılan kaynaklara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İnsanoğlu, var olduğu günden itibaren yaşadığı çevreyi tanımak, doğa olaylarını anlayabilmek, karşılaştığı sorunların nedenlerini bilmek, öğrenmek ve bu sorunlara çözüm bulmak dürtüsü ile hareket ederek çeşitli deneyimler yaşamış, öğrenmek için çaba göstermiştir. İnsan, gösterdiği bu çaba ve deneyimleri sonucu elde ettiği bilgiyi diğerleriyle paylaşabilmek ya da kendinden sonraki nesillere aktarabilmek amacıyla resim, yazı ve zaman içinde gelişen diğer yöntemleri kullanarak kayıt altına almıştır. Türk Dil Kurumu (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022) “eser” terimi için "Emek sonucu ortaya konan ürün, yapıt", "İz, işaret, im", "Yayın, kitap, yapıt" şeklinde yapmış olduğu tanımına bakıldığında, ilk insanlardan itibaren, elde edilen bilginin diğerleri ile paylaşılması için ortaya konan bu çalışmaların da birer ürün ya da eser olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır.

Şekil ve resimlerle başlayan bilginin paylaşımı, kayıt altına alınması serüveni; dilin ortaya çıkması ve yazının bulunması ile daha da gelişmiş, bilginin -hatta bilgi kaynaklarının- zaman içinde çoğalmasına neden olmuştur. Bilimin ilerlemesinde ve uygarlığın gelişmesinde rol alan bu kayıtlı bilgi ortamlarının, bir başka deyişle eserlerin zamanla artması, saklama ve koruma konularını gündeme getirmiştir. Tarih boyunca eserler, kütüphane, müze, arşiv olarak adlandırdığımız merkezlerde saklanarak ya da korunarak sonraki nesillere aktarılabilmiştir. Eserlerin korunduğu kütüphane, müze ve arşiv gibi merkezler, bir toplumun kültür özelliklerini yansıttığı gibi, o toplumun kültürü de bu merkezlerin durumunu ortaya koymaktadır. Bu noktada kültürün anlamına da yer

vermek konuya açıklık getirecektir. Kültür, “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022) olarak tanımlanmaktadır. “Kültürün üretim süreci bilgiye dayalı birikimsel bir nitelik” taşımaktadır. Dolayısıyla önceki bilgiye dayanmadan, onu kullanmadan herhangi bir çalışma yapmak mümkün değildir. Bu durumda her biri ayrı bir bilgi merkezi olan kütüphane, arşiv ve müze gibi kurumların kültürün oluşumundaki önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle üretilen ve her biri ayrı bir “fikrî ürün” olan bilgi ve düşünceyi sistemli bir şekilde kayıt altına alarak ve bu bilgi birikimine erişimi mümkün kılan kütüphaneler, kültürün oluşumunda yaşamsal bir değer taşımaktadır (Yılmaz, 2008a). Kültürün bilgiye dayalı birikimsel bir nitelik olarak ifade edilmesi ile bilginin üretimi konusuna da vurgu yapılmaktadır. Her çalışma kendinden sonra ortaya çıkacak çalışmalar için bir kaynak niteliği taşıdığı gibi ortaya çıkacak her bir eser kendinden önce yazılanlardan beslenmek zorundadır. Fakat ortaya çıkacak eserlerin özgün olabilmesi açısından bu beslenmede bir sınır olması da kaçınılmaz bir gerekliliktir (Öztırak, 1971, s. 16).

Sadece eserin üretim sürecinde yazarlar değil, bilgiye erişim sürecinde, bilginin toplanması, analiz edilmesi, çözümlenmesi, dağıtımı ve sunumu gibi bilgi hizmetlerini sunan kütüphane ve diğer kuruluşlar (Prytherch, 2005, s. 353) da bu hizmetleri sunarken mesleki etik ilkelerine, telif haklarına (“Türk Kütüphaneciler Derneği mesleki etik ilkeleri”, 2015) ve ilgili kanun ya da yönetmeliklere uygun hareket etmek durumundadır.

Telif hakkı ve ilgili fikrî mülkiyet hukuku, "akademik kültür çatısı altında dokunmuş" akademik kütüphanelerin kullanıcılarına sağladığı hizmetlerin doğası üzerinde önemli bir role sahiptir. (Charbonneau ve Priehs, 2014, s. 228). Özellikle

bilgiye ve bilgi kaynaklarına erişimi mümkün kılan, eser ile kullanıcıyı bir araya getiren kütüphanelerde görev alan kütüphanecilerin bilgiye erişimde eser sahiplerinin haklarının korunmasında toplumda farkındalık yaratma hususunda önemli bir rolü bulunmaktadır.

Yapılan akademik çalışmaların telif haklarına uygun eserler olarak meydana gelmesi açısından özellikle yükseköğretimde telif hakları konusu önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada telif hakları konusunu eğitimin bir parçası haline getirmekle birlikte, üniversite kütüphanelerinde bu yönde eğitimlere, görsellere ve duyurulara yer verilmesi kullanıcılarda bu konuda farkındalığın oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir.

Yükseköğretimde öğrenci ve akademisyenler tarafından sıkça sorulan "telifli eserler yasaya uygun olarak eğitim ve araştırmada nasıl kullanılır?" sorusu ile karşı karşıya kalan kütüphaneciler, ya telif hakkı hukuku konusuna uzak olduklarından ya da söylediklerinin yasal olarak yanlış anlaşılmasından korktuklarından, bu soruyu yanıtlamada çekingen davrandığı bilinmektedir (Myers, 2014, s. 49).

Olaka ve Adkins (2012) tarafından yapılan çalışma da göstermektedir ki, akademik kütüphaneciler telif hakkı konusunda kısmen bilgilidirler ve bu konuda bilgilerinin artırılması bir zorunluluktur. Bu durum yükseköğretimde görev yapan kütüphanecilerin telif hakları konusunda eğitimli ve bilgili olmaları gerektiğinin, hatta ilgili bölümlerde lisans ve yüksek lisans düzeyinde bu başlıktaki derslerle zorunlu eğitimlerin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kütüphane hizmetlerinde telif hakları bağlamında birçok soru ve sorunla karşılaşılan ve/veya görevi nedeni ile karşılaşma ihtimali giderek artan kütüphanecilerin telif hakları konusunda alacakları eğitimin bireysel olarak kalmayacağı, tüm bilgi hizmetlerine yansıyacağı ve aynı zamanda kullanıcıların, daha geniş düşünüldüğünde toplumun, bilinçlenmesine doğru bir değere, katkıya dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

Ayrıca kütüphanecilerin konu hakkında bilgili olmaları onların yasal düzenlemelerde bilinçli ve bilgili bir meslek mensubu olarak görüşlerinin alınmasını da sağlayacaktır.

Bunun için yapılabilecek öncelikli adım, Türkiye'de kütüphanecilerin konu ile ilgili bilgi düzeylerinin ölçülmesi, eğitim ihtiyaçlarının ortaya konulması ve kütüphane hizmetlerinde özellikle bilgi eksikliğinden kaynaklanan telif hakları ile ilgili sorunların belirlenerek önerilerin geliştirilmesidir.

Bu araştırma ile bilginin, gereksinim duyan kullanıcıya sunumunda öncelikli rol oynayan üniversite kütüphanecilerinin, telif hakları ile ilgili bilgi düzeylerinin ortaya konulması, kütüphane hizmetleri açısından tutumlarının öğrenilmesi, onların eğitim süreçlerinin gözden geçirilmesi ve kütüphane hizmetlerinde uygulanan politikaların ele alınması açısından literatüre önemli katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada "5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nun konusunu oluşturan "eser"le doğrudan ilgili olan ve "kamusal yarar" sağlamak amacı ile telifli eserleri toplumun hizmetine sunma görevini üstlenen üniversite kütüphanelerinde görev alan kütüphanecilerin, telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışlarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu kapsamda araştırmanın amacı; Türkiye'de üniversite kütüphanecilerinin kütüphane hizmetleri bağlamında telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konulması olarak belirlenmiştir. Ayrıca kütüphanecilerin eser sahiplerinin hakları konusundaki hassasiyetlerinin ölçülmesi de araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler kapsamında kütüphanecilerin konu ile ilgili bilgi düzeylerinin yeterli olup olmadığı, yetersiz ise bu yönde ne gibi çalışmalar yapılabileceği hatta hazırlanacak örnek bir eğitim programı ile çalışmanın üniversite

kütüphanecilerine ve onların eğitimine rehber oluşturacak bir kaynak olması planlanmaktadır.

Karşılaşılan sorunlar bağlamında yasal düzenlemelerde dikkate alınması gereken konular kütüphaneci bakış açısı ile tartışılacak, bu yönde öneriler geliştirilecektir.

Bu çerçevede, hem telif hakları ile ilintili bir meslek grubu olarak ve çok büyük bir kullanıcı potansiyeli[1] olan üniversite kütüphanelerinde görev yapan ve bir anlamda hitap ettiği bu kitlede farkındalık oluşturma misyonu da üstlenen kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri ölçülecek, bu konuda eğitim ihtiyaçları olup olmadığı saptanacak, ihtiyaçlarına göre bir eğitim programı hazırlanacaktır. Ayrıca üniversite kütüphanelerinin yönetmelik/yönerge vb. mevzuat düzenlemeleri incelenecek ve ilgili Kanun bağlamında yapılan çalışmalar değerlendirilecektir.

1.3. Araştırma Problemi

Entelektüel çaba sonucu üretilen her eserin kullanıcısına ulaştırılmasında aracılık görevini üstlenen kütüphane, arşiv ve müze gibi bilgi merkezlerinin toplumsal eğitim ve bilimsel araştırma süreçlerine katkıları yadsınamaz.

Kütüphane dermeleri, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında; "sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulü" (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b) olarak tanımlanan, her biri zihinsel bir çaba ürünü olan telifli "eser"lerden oluşmaktadır. Dolayısıyla telif hakları konusu, ticari kazanç sağlanan yayıncılık alanında olduğu kadar ücretsiz hizmet veren kütüphaneler için de önemli bir

[1] 2018-2019 öğretim yılı istatistiklerine göre yükseköğretimde; toplam öğrenci sayısı (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) 7.740.502'dir. Bu sayının 394.174'ü yüksek lisans, 96.199'u doktora öğrencisidir. Bunların yanında toplam 175.281 öğretim elemanı da üniversite kütüphanelerinin kullanıcısıdır. 14.05.2020 tarihli https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden alınan bilgilerdir.

konudur. Kullanıcıları arasında hiçbir ayrım yapmadan, herhangi bir ticari amaç gütmeksizin sadece eğitim, öğretim ve araştırmaları desteklemek ve toplumun yaşam boyu öğrenme sürecine katkıda bulunmak amacıyla, ücretsiz bilgi hizmeti sunan kütüphaneler; kullanıcısının çalışma ve ilgi alanlarına yönelik, onlara boş zamanlarını en verimli şekilde değerlendirmesine yardımcı olacak, zihinsel ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunacak kaynaklarla dermesini sürekli olarak geliştirmektedir. Bu amaçlarla oluşturduğu basılı ve elektronik derme ile hizmet veren kütüphaneler, telif ya da lisans anlaşmaları ile korunan eserleri hizmete sunarken kullandığı yöntemler (ödünç verme, kopyalama vb.) bağlamında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu başta olmak üzere ulusal ve uluslararası kanun ve düzenlemelerle sınırlandırılmıştır. Kütüphanecilerin yasal düzenlemelere uygun hizmetler vermesi, fikrî mülkiyet haklarını ihlal edecek davranışlardan kaçınmaları, kullanıcılarını da bu yönde bilgilendirebilmeleri, uygun politikalar geliştirebilmeleri, hatta yasal düzenlemelere öneriler sunabilmeleri için öncelikle kendilerinin ilgili yasa ve düzenlemelerin farkında olmaları, gelişmeleri takip etmeleri, konu ile ilgili bilgi düzeylerini artırmaları gerekmektedir. Kütüphanelerde karşılaşılan sorunlar bağlamında uygulamalara ve güncel tartışmalara bakıldığında, kütüphanecilerin fikri mülkiyet hakları ve/veya telif hakları konusundaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu, bu nedenle de kütüphanelerde sorunlar yaşandığı görülmektedir. Yapılacak bu çalışma ile üniversite kütüphanecilerinin telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri, davranış ve tutumları ile ilgili olarak ulusal bir resmin ortaya konulacağı ve böylece bu yönde yapılması gereken çalışmaların planlanmasında önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Belirlenen amaç ve problem doğrultusunda araştırmanın hipotezi; "Türkiye'deki üniversite kütüphanecileri, telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, kütüphane hizmetlerinde telif hakları konusunda sorunlar

yaşanmaktadır" şeklinde belirlenmiştir. Hipoteze bağlı olarak araştırmada belirlenen alt problemler şunlardır:

1. Kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri nedir?
2. Kütüphanecilerin telif hakları konusundaki tutum ve davranışları nasıldır?
3. Kütüphanecilerin telif hakları konusunda eğitime ihtiyaçları var mıdır?
4. Kütüphanelerde telif hakları konusunda yazılı/sözlü bir politika uygulanmakta mıdır?
5. Kütüphane hizmetlerinde telif hakkı ihlâli söz konusu mudur?
6. Eser ile toplum arasında aracı rolü üstlenen kütüphaneciler, fikrî mülkiyet/telif hakları konusunda kullanıcıları bilinçlendirebilmekte midir?

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma, üniversite kütüphanecileri kapsamında irdeleneceği için, konu, üniversite kütüphaneleri açısından ele alınacaktır. Çalışmada, betimleme yöntemi ve anket tekniği kullanılmıştır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022)'nde betimleme, "Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir." şeklinde tanımlanmıştır. Bir araştırma yöntemi olarak betimleme yöntemi ise olayları, problemleri açıklamada ve anlatmada hatta anlamada kullanılan ilk yöntem olup; Kaptan (1983, s. 63)'ın ifadesi ile betimleme araştırmaları "olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların «ne» olduğunu betimlemeye [tasvir etmeye], açıklamaya çalışan incelemelerdir." Pratik uygulamalara önemli katkı sunan betimsel araştırmalar olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak durumun ne olduğunu ne yapılmak istendiğini, hangi yöne ve nasıl gidileceğini elde ettiği verilerle ortaya koymaya çalışır. Bu nedenle betimleme yöntemi

araştırmaların ilk basamağını oluşturduğu gibi bilimsel çalışmalar açısından da önem taşımaktadır.

Bireylerin sahip oldukları tutumların öğrenilmesi açısından mümkün olan en güvenilir cevapların kişilerin sözlü ya da yazılı açıklamalarına dayanan anket tekniği ile alınabileceği söylenmektedir (Balcı, 2005, s. 140). Anket, "kalem-kâğıt yoluyla objenin, bireyin ya da grubun kendisi hakkında bilgi vermesi şeklidir." (Kaptan, 1983, s. 159). Bu kapsamda çalışmada anket tekniği kullanılmıştır. Söz konusu anketler elektronik ortamda hazırlanmış olup, anketlerin değerlendirilmesinde ise IBM SPSS Statistics 23 (Statistical Package for the Social Science) programı kullanılmıştır.

Araştırma, 129 devlet üniversitesi, 74 vakıf üniversitesi[2] olmak üzere Türkiye'deki toplam 203 üniversite kütüphanesinin yöneticilerini ve bu kütüphanelerde görev yapan "Kütüphanecilik Bölümü" / "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" mezunlarını kapsamaktadır.

Araştırma evreni, 203 üniversite kütüphanesinde görev yapan, iletişim bilgilerine ulaşılabilen, 195 kütüphane yöneticisi ile 1328 kütüphaneci (kütüphaneci/öğretim görevlisi kadrolarında görev yapan) personel olmak üzere toplam 1523 kişiden oluşmaktadır. Deneklere gönderilmek üzere hazırlanan çevrim içi anketlerin uygulanabilirliğini test etmek, eksik ve hataları belirlemek amacıyla 5 kütüphane yöneticisi, 12 kütüphaneci olmak üzere toplam 17 kişiye 10 Temmuz 2020 tarihinde pilot uygulama yapılmıştır. Daha sonra Ağustos 2020-Mart 2021 tarihleri arasında anketlere ait ilgili linkler (www.kutuphanetelifhakki.com) elektronik posta ile deneklerin e-posta adreslerine gönderilmiş, belirli aralıklarla tekrar gönderilerek hatırlatmalar yapılmıştır.

[2]20.05.2020 tarihinde YÖK veri tabanından alınan bilgidir: http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz

Ankete 116 kütüphane yöneticisi, 107 üniversiteden toplam 265 kütüphaneci personel katılım sağlamıştır.

Kütüphane yöneticileri için 0,95 güven düzeyi ve ±0,06 hoşgörü miktarı ile evreni temsil etmesi gereken örneklem sayısı 113'tür. Kütüphaneci personel için 0,95 güven düzeyi ve ±0,06 hoşgörü miktarı ile evreni temsil etmesi gereken örneklem sayısı 223'tür ("Roasoft.com", 2020)[3]. Çalışmada 116 kütüphane yöneticisi ve 265 kütüphaneci personel ile örneklem oluşturulduğundan, örneklem evreni temsil etmektedir. Örneklemin evreni temsil etme gücü %25'tir.

Son olarak verileri değerlendirme aşamasında Türkiye'de bulunan akademik kütüphanelerin web siteleri ile birlikte kütüphanelerin yönetmelik/yönerge vb. mevzuatları ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin web sitelerinde yer alan eğitim programları incelenmiştir. Konu kapsamında kütüphanecilerin bilgi düzeyleri ve tutumları ile birlikte bu durumun söz konusu mevzuat ya da düzenlemelere yansıması ve kütüphanecilerin telif hakları konusundaki eğitim ihtiyaçları ortaya konulmuştur.

1.5. Araştırmanın Düzeni

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; araştırma konusunun önemi, araştırmanın amacı, araştırma problemi, araştırmanın kapsamı, yöntemi ve araştırma düzeni ile araştırma kaynaklarına yönelik bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde; telif hakları kapsamında yer alan kavramlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; dünyada ve Türkiye'de telif haklarının konusunun gelişim süreci değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde; telif hakları konusu kütüphane hizmetleri bağlamında ele alınmıştır.

[3] Roasoft.com web sitesinde yer alan sistem üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

Beşinci bölümde; uygulanan anket sonucu elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Altıncı bölümde; değerlendirilen anket verileri ile elde edilen sonuçlara, önerilere ve öneriler kapsamında hazırlanan eğitim programına yer verilmiştir.

1.6. Kaynaklar

Araştırmanın kuramsal kısmını oluşturmak, konu ile ilgili çalışmaları incelemek adına gerekli literatür taraması yapılırken kullanılan kaynaklar aşağıda listelenmiştir.

- Abant İzzet Baysal Üniversitesi elektronik veri tabanları,
- Ankara Üniversitesi elektronik veri tabanları,
- Ankara Üniversitesi Fikrî ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi web sitesi,
- Bilgi Dünyası (2000-2015)
- Google Scholars https://scholar.google.com.tr/
- IFLA Web Sitesi http://www.ifla.org/
- PLR international web sitesi https://plrinternational.com/
- ProQuest Dissertations and Theses Full Text https://search.proquest.com/pqdtglobal/
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi https://www.mevzuat.gov.tr/
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü Web Sitesi https://www.telifhaklari.gov.tr/
- TO-KAT Ulusal Toplu Katalog
- Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986)
- Türk Kütüphaneciliği (1987-2015)

- Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1995-)
- Türkiye Yayıncılar Birliği web sitesi http://turkyaybir.org.tr/
- Üniversite kütüphanelerinin web siteleri
- Üniversite Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri web siteleri
- Yayımcı Meslek Birlikleri Federasyonu web sitesi https://www.yayfed.org/
- YÖK Tez Kataloğu

Çalışmanın yazımı ve düzeni için, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün "Tez Yazım Yönergesi" ve metin içerisinde yapılan atıfların ve kaynakçanın biçimlendirilmesinde, American Psychological Association (APA) 6 kuralları (Şencan ve Doğan, 2017) kullanılmıştır.

2. BÖLÜM: TELİF HAKKI VE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Araştırmanın amacını Türkiye'de üniversite kütüphanecilerinin kütüphane hizmetleri bağlamında telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konulması oluşturmaktadır. Bu kapsamda öncelikle ele alınması gereken konular telif hakkı ve telif hakkı ile ilgili temel kavramların ele alınması istenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde telif haklarının önemine, telif hakkı ile birlikte eser, eser sahibi, fikrî hak gibi kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

2.1. Telif Hakkı ve Önemi

Çoğu zaman fikrî mülkiyet hakkı olarak da ifade edilen telif hakkı, bilginin, bilimin daha da geniş kapsamda kültürün oluşumunun temelinde yatan fikrî emeğin ortaya çıkmasını destekleyen önemli bir hak olup; eser sahibinin, ortaya koymuş olduğu eseri üzerindeki haklarını ifade etmektedir. Fikrî emeğin sonucu olarak ortaya çıkan eserlerin gereksinim duyan kullanıcılara sunumunda öncelikli rol oynayan kütüphaneler için telif hakları dikkate alınması gereken önemli bir konudur.

Türk Hukuk Lûgatı'nda (Türk Hukuk Kurumu, 1991, s. 332) "telif hakkı" şöyle ifade edilmiştir:

> Bir fikir eseri yaratan şahsın o eser dolayısiyle haiz olduğu haktır. Burada bir çok haklar bir aradadır. Bunlar başlıca üç grupta topl[a]nır: a) Eserin âmmeye arzına mütallik muameleleri yapmak, yani eseri tab, ses, renk, ışık, dalga, madde vesair bir vasıta ile çoğaltmak veya temsil ettirmek; b) Eserden elde edilebilecek malî menfaatleri istihsal etmemek. c) Esere vaki olacak tekmil tecavüzlere mâni olmak, yani eserin başkaları tarafından iktisabı intihali veya eser üzerinde her hangi bir değişiklik yapılması halinde mütecevizi hukukan ve malen mesul etmek (Hakkı Telif Kanunu).

Bu kaynakta telif hakkı için hakları da ifade edecek şekilde geniş bir tanımlama yapılmıştır.

Bağdatlı (1997, s. 437) telif hakkını "fikir ve sanat eserleri üzerinde bunları yaratanların sahip oldukları hak" şeklinde ifade etmiştir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ise yine benzer bir tanımlama kullanılarak telif hakkı, "bir fikir veya sanat eserini yaratan kişinin, bu eserden doğan haklarının hepsi, telif, yazar hakkı, röyalti" şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022).

Reitz (2004, ss. 180-181) tarafından hazırlanan sözlükte telif hakkı, devlet tarafından yazara, editöre, derleyiciye, besteciye, oyun yazarına veya dağıtıcıya edebi, müzikal, dramatik, sanatsal veya başka bir çalışmanın kopyalarının belirli sınırlamalar (adil kullanım, ilk satış) dahilinde yayınlanması, üretilmesi satılması veya kopyalarının dağıtılması için verilen özel haklar olarak yine biraz daha kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir.

Yapılan bir başka tanımda ise telif hakkı, kitap makale, müzik parçası gibi bir fikrî ürün yaratıcısına, yaratmış olduğu eser üzerindeki, kopyalama, yayınlama, icra etme, yayımlama ve uyarlama gibi bir dizi haklar tanıyan prosedür olarak ifade edilmiştir (Prytherch, 2005, s.173).

Yazar hakkı olarak da ifade edilen, edebi ya da sanatsal eser yaratıcılarının haklarını tanımlamak için kullanılan yasal bir terim olmakla birlikte telif hakkı, düşüncelerin değil ifadelerin korunmasıdır ("Copyright", 2020). Tanımlarda da belirtildiği üzere telif hakkı, fikrî bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkan fikir veya sanat eseri ile ilgili, bu eserin yaratıcısına tanınan hakları ifade etmektedir. Bir eserin ortaya çıkabilmesi için en büyük destek elbette ki harcanan fikrî çabanın korunmasıdır ve telif hakkı ile orijinal bir eseri yaratan yazar, sanatçı ya da diğer yaratıcıların harcadığı emek, beceri ve düşünce korunur (Feather ve Sturges, 2003, s. 109).

Kişilerin sahip olduğu maddi varlıkların korunması ne kadar önemli ise yaratıcı gücün yok edilmemesi, aksine desteklenmesi adına maddi olmayan fikrî çabanın korunması da en az maddi varlıkların korunması kadar önemlidir. Fikrî çabanın korunması, desteklenmesi bilimsel alanda gelişmeleri beraberinde getirecek, ülke, millet, uygarlık olarak ilerlemelere, kültürün oluşumuna ve gelişimine önayak olacaktır.

Toplumların kültürel ve ekonomik kalkınmışlığının, Suluk (2004, ss. 42-43), fikrî mülkiyet haklarına verilen önemle doğrudan ilgili olduğunu savunarak, fikrî mülkiyet hakkının maddi haklardan, fikir işçilerinin de maddi şeyleri üretenlerden daha fazla hukuki korumayı hak ettiğine ve muhtaç olduğuna vurgu yapmıştır. Bilgiye dayalı ve birikimsel bir süreç olarak ifade edilen kültürün oluşumunda fikir ürünleri ve fikir işçilerinin rolü büyüktür. Kültürün gelişimi ve kültür hazinesinin korunabilmesi de fikir ve sanat eserlerinin ve bunları üreten eser sahiplerinin korunması ile sağlanabileceği de açıkça ortadadır. Bu nedenle eserlerin ve eser sahiplerinin korunması konusu kültürün, uygarlığın gerekli kıldığı ve hukukun gereken hassasiyeti göstermesinin önemli olduğu alanlarından biridir (Ayiter, 1972, s. 1; Erel, 2009, s. 26; Yılmaz, 2008a). Toplumların, ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmaları tam da bu konuda yapılan yatırımlarla ilgilidir. Gelişmiş toplumlar fikrî mülkiyetin korunması ve kullanılması konusunda tüm topluma örnek olacak adımlar atarak, kalkınmalarının, gelişmişliklerinin "neden ve nasıl"ını ortaya koymuşlardır.

Telif hakkı ve /veya fikrî mülkiyetin korunması konusunda yapılan girişimler, bir ülkede bilginin paylaşımı, üretkenliğin teşvik edilmesi ve toplum tarafından tanınması, fikir işçilerinin ödüllendirilmesi, teknolojik ve kültürel gelişimin sağlanarak, kültür hazinesinin zenginleştirilmesi, adaletin ve adil bir rekabet düzeninin kurulmasının sağlanması açısından önemli olup, yabancı sermayenin teşvikini de arttırarak uluslararası ilişkilerin iyileşmesi, ekonominin büyümesi, ülkenin gelişmesine de dolaylı olarak katkı sunmaktadır (Suluk, Karasu ve Nal, 2019, ss. 38-39).

Görüldüğü üzere birçok kaynakta, telif hakkının devlet tarafından eser sahibine tanınan haklar olduğundan ve eser sahibinin haklarının, bir başka ifade ile telif haklarının korunmasının ülkeler ve ülkelerin gelişmişlik düzeyi açısından önemine değinilmektedir. Bu durum, etkilediği alanlar nedeni ile telif hakları konusunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Herhangi bir yaptırımı olmamasına rağmen, sonrasında dünya siyasetini, uluslararası ilişkileri ve en önemlisi ulusların hukukunu önemli derecede etkileyen, bu anlamda bütün halk ve ulusları ilgilendiren, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak tanınması, korunması ve saygı duyulmasını amaçlayan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kararıyla 1948 yılında ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nin 27. maddesinde "1- Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir. 2- Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit mânevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır" ifadesine yer verilerek herkesin sahibi olduğu eserlerden doğan haklarının korunması gerektiğini ön plana çıkarmıştır. Fakat burada dikkati çeken bir başka konu daha vardır ki; eser sahibinin hakları korunurken bu eserlerden yararlanmak isteyenlerin de haklarının göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Bu durumda telif haklarının korunmasında fikrî mülkiyet sahibinin hakları ile tüketici arasındaki menfaat dengesinin sağlanabilmesi konusu ortaya çıkmaktadır (Tekinalp, 2005, s. 33). Araştırma yapanların, yeni eser ortaya koyacakların ya da bu eserlerden faydalanmak isteyenlerin haklarının da yapılacak düzenlemelerde dikkate alınması önemli bir husustur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 27., 35. ve 64. maddelerinde ilgili konularda düzenlemeye gidilmiştir. "Bilim ve Sanat Hürriyeti" başlığı altında yer alan 27. maddede "herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Yayma hakkı, Anayasanın 1'inci, 2'nci ve

3'üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz. Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir" hükmü yer almaktadır. "Mülkiyet Hakkı" başlığı altında yer alan 35. maddede "Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz" ifadeleri yer almaktadır. "Sanatın ve Sanatçının Korunması" başlığı altında yer alan 64. maddede ise "Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır." hükmüne yer verilmiştir. Eser sahibinin hakları da ilgili maddelere dayanılarak koruma altına alınması gerekmektedir (Ayiter, 1972, s. 12; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

UNESCO (1994, ss. 26-27)'nun yapmış olduğu tanıma göre "fikrî hak, yazarın ve sanatçıların kendi eserleri üzerinde mülkiyet hakkına sahip olduklarına ilişkin hukuki talep hakkıdır". Yukarıda ilgili kanun ya da düzenlemelerde de yer verildiği üzere kanunlar eserin sahibine söz konusu koruma hakkını tanırken elbette toplumun bilgiye erişim hakkını da kısıtlamamalıdır. Toplumun eğitim ve bilgi edinme ihtiyaçları ile eser sahibinin hakları arasında dengenin oluşturulması her kanun koyucunun öncelik vermesi gereken konulardan olmalıdır.

1952 yılı itibariyle yürürlüğe giren 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nu hazırlayan Hirsch (1943, s. 12), 1943 yılında yapmış olduğu çalışmada korunması gereken fikrî ürünlere yönelik bir yorum getirmiştir. Erel'in (2009, s. 51) de çalışmasında yer verdiği bu yoruma göre Hirsch, her ürünün değil, toplumun kültürel kalkınmasında etkili olacak, kültürü zenginleştirecek fikrî ürünlerin korunması gerektiğini belirtmiş, aksi halde üçüncü şahısların hürriyet alanının kısıtlanacağını bunun haksız ve gereksiz olduğunu söylemiştir. Bu fikirden yola çıkarak Hirsch, hazırladığı Kanun'da koruma altına alınacak eserleri sınırlamıştır. Ulusal ya da

uluslararası düzenlemeler ile eser ya da ürünler için sözleşme, kanun ya da kanun hükmünde kararnameler ile eserler üzerinde farklı koruma süreleri ve koşulları ileri sürülmüştür.

Sonuç olarak, en önemli insani haklardan olan telif hakkının korunması, kültürün, bilimin, bilginin ve uygarlığın oluşumu ve gelişimi açısından önemli bir konudur. Kültürün, uygarlığın oluşumunda önemli bir etken olan ve birikimsel ilerleyen bilim için üretilen bilginin, fikrî ürünün kullanımı da bir gerekliliktir. Bu noktada üretilen fikrî ürün korunurken, tüketicisinin haklarının korunması da o derecede önem taşımaktadır.

2.2. Telif Hakkı ile İlgili Kavramlar

Orijinal bir eseri ortaya koyan eser sahibinin haklarını ifade eden ve bu hakların devlet eliyle korunmasını sağlayan telif hakları konusu kapsamında ele alınması gereken birkaç önemli kavram bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi elbette telif hakkının ortaya çıkması için gerekli olan "eser" kavramı, eser türlerinin, bir eseri meydana getiren ve hakların muhatabı olan "eser sahibi" kavramı konunun anlaşılması açısından ele alınması gerekli temel kavramlar olarak görülmüştür. Bir sonraki konu ise hukuki açıdan haklar ve bu bağlamda "fikrî hak" kavramıdır.

Bir önceki bölümde telif hakları konusu ve önemine değinilmiştir. Bu bölümde ise telif hakları ile ilgili ifade edilen temel kavramlar ele alınacaktır.

2.2.1. Telif Hakları Kapsamında Fikrî Ürün / Eser

Telif hakları söz konusu olduğunda tanımından da anlaşılacağı üzere ilk ele alınması gereken kavram fikrî ürün, eser olmaktadır. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere telif hakkı "bir fikir veya sanat eserini yaratan kişinin, bu eserden doğan

haklarının hepsi, telif, yazar hakkı, röyalti" (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022) şeklinde tanımlanmıştır.

Düşün, düşünme, düşünce, görüş, anlayış anlamlarına gelen "fikir" ile düşünsel anlamına gelen "fikrî" (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022; Yılmaz, 2005, s. 380) kavramı, "fikrî ürün" olarak kullanıldığında, Bozbel'in (2012, s. 1) tanımına göre "insanın fikrî emek ve çalışmaları ile ortaya koyduğu netice" olarak ifade edilmektedir.

Yılmaz (2005, s. 380), fikir ürünü olarak ifade ettiği fikir ve sanat eseri için, "sahibinin özelliklerini taşıyan ve yasaya göre, ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanat veya sinema eserleri sayılan her çeşit fikir ve sanat ürünü" şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Zihinsel veya fiziksel çaba gerektiren, üzerinde çalışılan ya da üretilen bir şey (kitap, resim, müzik parçası vb.) (Wehmeier, 1994, s. 707) olarak tanımlanan İngilizce literatürde "work" ve/veya "published work" olarak da ifade edilen eser, iletişim ve kayıt amacıyla insan duygu veya düşüncesinin dil, işaret, sembol, görüntü veya diğer ortamlarda ifade edilmesidir (Prytherch, 2005, s.745; Reitz, 2004).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, "fikrî ürün" ancak bir insan tarafından ortaya konulabilen ve aynı zamanda onun hususiyetini taşıdığı anlamını da içeren zihinsel, duygusal ya da estetik bir çabayı ifade etmekte olup, bu nedenle de soyuttur. Söz konusu çaba sonucu ortaya çıkan bu soyut ürün, eğer hukuki bir sürecin parçası olacaksa, yazı, resim, ses kaydı gibi herhangi bir cisim üzerinde somutlaşarak, Bozbel'in deyimi ile "düşünce âleminden dış dünyaya" aktarılarak bir "eser" olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Fakat fikrî ürün, üzerinde cisimlendiği, somutlaştığı eşyadan farklı olduğu gibi, eşya hukukundan da farklı değerlendirilmektedir (Bozbel, 2012).

Özel hukuktan doğan haklar altında mutlak haklar olarak tanımlanan mallar üzerindeki haklar, maddi mallar üzerindeki haklar ve gayrımaddi mallar üzerindeki

haklar olarak ikiye ayrıştırılmış (Erel, 2009, s. 25) olup; fikrî ürün, üzerinde somutlaştığı eşyadan ayrı gayrımaddi haklar kapsamında değerlendirilmektedir. Burada hakkın konusunu cisimden öte cisim içinde ya da üzerinde ifade edilen ve somutlaştırılan, onu oluşturanın hususiyetini taşıyan zihinsel, duygusal ya da estetik çaba, ifade oluşturmaktadır. "Fikrî ürün" ya da "eser" olarak tanımlanan bu çaba veya ifadenin yer aldığı cismin kendisi, eşya hukuku ile korunurken; içinde yer alan ifadeler, yani fikrî ürün, eser, fikrî mülkiyet hukukunun kapsamında değerlendirilmektedir. Cismi edinen/satın alan kişi, sadece cismin ya da farklı bir ifade ile fikrî ürünün somutlaştığı eşyanın sahibi olmaktadır. Bu cisim ya da eşyanın satın alınması, cisim ya da eşya içindeki fikrî ürünün, eserin, sahipliği ile ilgili herhangi bir hak sahipliği durumunu doğurmamaktadır.

Yukarıda da vurgulandığı üzere bir eserin hukukun ilgi alanına girebilmesi, yasal olarak korunabilmesi için somutlaşan eserde "yaratıcılığın" olması önemli bir husustur. Fikrî ürünün, zihinsel ve/veya duygusal bir çaba sonucu ortaya çıkması durumu, onun orijinal olması, özgün fikirler içermesi, kısacası bir yaratıcılığın olduğu anlamını taşımaktadır (Crews, 2000, s. 9; Kılıçoğlu, 2013a, s. 1585; UNESCO, 1994, s.32).

Özgün bir çalışma olarak ortaya çıkan eserin, hukuken koruma altına alınması konusu, korumanın kapsamı ve şartları açısından ülkelere göre değişiklik gösterse de bir sonraki bölümde de yer verildiği üzere çeşitli uluslararası anlaşmalarla asgari şart ve koşullar belirlenmiştir. Türkiye'de yürürlükte olan 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu", koruma kapsamında olan fikrî ürünleri "eser" olarak ifade etmiş ve "eser"i; "sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri" olarak tanımlamıştır. Söz konusu Kanun'un işlenmeler ve dermeler başlığı altında yer alan 5846 sayılı Kanun'un 6. maddesine ek ibare ile "istifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek

şartıyla oluşturulan ve işliyenin hususiyetini taşıyan işlenmeler, bu kanuna göre eser sayılır" (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun, 2001) ifadesine yer verilerek, eseri meydana getiren kişinin şahsi hususiyetini, yani yaratıcılığı taşıyan işlenme ve derleme çalışmalar da "eser" kapsamında değerlendirilmiştir. Kanun'da öngörülenin dışında yeni bir tür oluşturmak ve koruma talebinde bulunmak mümkün değildir. Bu bağlamda fikrî ürünler koruma kapsamında olan (eser sayılan) ve olmayan (eser sayılmayan) şeklinde iki ayrı grupta ele alınmaktadır (Kılıçoğlu, 2006, s. 5,114; Kılıçoğlu, 2013a, s. 1587).

Bir çalışmanın, Kanun kapsamında koruma altına alınabilmesi/eser olarak sayılabilmesi için birkaç koşulun bir araya gelmesi gerekmekte olduğu açıkça görülmektedir. Söz konusu koşullardan ilki, ortada zihinsel bir çabanın sonucu olan fikrî bir ürün olmasıdır. İkinci unsur ise, bu fikrî ürünün sahibinin hususiyetini taşımasıdır ki bu unsur, eser tespitinde "esasa ilişkin şart" olarak da ifade edilmektedir. Son olarak, fikrî ürünün somut olarak bir şekle bürünmesi gerekmektedir ve FSEK açısından eser türü olarak kabul edilen, ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar ve sinema eseri gibi belirlenen unsulardan birinin kapsamına girmesidir. Bu durum, eser tespitinde "şekle ilişkin şart" olarak kabul edilmektedir (Bozbel, 2012, s. 33; Erel, 2009; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b; Öztırak, 1971, s. 15-17).

Sonuç olarak, eser nasıl ifade edilirse edilsin, tanımlarda altı çizilen husus, "sahibinin hususiyeti", "şahsi bir zihinsel çaba sonucu ortaya çıkması" ve "özgün olması" konuları olmuştur. Bu durum eserin varlığı için "sübjektif bir şart" olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu şekilde ortaya çıkan ürün, sadece o şahsa ait olmakta ve başkaları tarafından aynı şekilde oluşturulması mümkün olmayan bir durumu ortaya koymaktadır. Fakat burada bir noktanın önemle vurgulanması gerekmektedir. Eserin özgün olması, şahsi düşünsel bir çaba ile ortaya konulması, farklı kaynaklardan yararlanılmaması anlamına gelmemelidir. Bu mümkün olmadığı gibi, istenen bir durum

da değildir. Çünkü yapılan her çalışmanın, kendinden önce yapılan çalışmalardan beslenerek geliştiği bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken konu, çalışmalardan yararlanmanın nasıl yapılacağıdır. Bir kaynaktan yararlanma durumu, yararlanılan o kaynağa olan ihtiyacı ortadan kaldırmamalıdır. Kısacası kişi kaynaktan yararlanırken kendi yorumunu da katarak, orijinal bir ürün ortaya koymalıdır (Bozbel, 2012, s. 36; Kılıçoğlu, 2006, s. 115).

Nitekim 5846 sayılı yasanın (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) 35. maddesinde "iktibas serbestisi" başlığı ile bu durumun nasıl ve hangi durumlarda yasal olabileceği şu dört madde altında ifade edilmiştir.

> 1. Alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması; 2. Yayımlanmış bir bestenin en çok tema, motif, pasaj ve fikir nevinden parçalarının müstakil bir musiki eserine alınması; 3. Alenileşmiş güzel sanat eserinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderacatını aydınlatmak maksadiyle bir ilim eserine konulması; 4. Alenileşmiş güzel sanat eserinin ilmi konferans ve derslerde, konuyu aydınlatmak için projeksiyon ve buna benzer vasıtalarla gösterilmesi.

Ortaya çıkan orijinal bir fikrî ürünün eser sayılabilmesi için tartışılan bir diğer konu ise eserin yayımlanması durumudur. Kılıçoğlu (2006, s. 123), hukukçular arasında bir tartışmanın olduğuna değinmiş ve hukukçuların bir kesiminin, fikrî ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için "alenileşmesi ve yayımlanmış olması" gerektiğini savunurken bazılarının ise bunun bir hak olduğunu, bu durumun fikrî ürünün eser olarak kabul edilmesinde bir etkisinin olmadığını kabul ettiklerini belirtmiştir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) 1/B maddesinde yer alan, yukarıda da açıkça yer verilen eser tanımına bakıldığında, tanımda yayımlanma konusunun fikrî ürünün eser olarak kabul edilmesinde bir şart ya da koşul olarak belirtilmediği, tamamen eser sahibinin tercihine bırakılan manevi bir hak olarak yer

aldığı da görülmektedir. Dolayısıyla, bir eser ile ilgili hakkın doğumu için yayım şart değildir. Ancak eserin yayımlanması, FSEK kapsamında olan bazı hakların ve ihlali durumunda bazı hükümlerin uygulanması açısından önem taşımaktadır (Suluk, 2004, s. 48).

Sonuç olarak bir çalışmanın eser olarak kabul edilebilmesi için, zihinsel bir çabanın olması, sahibinin hususiyetini taşıması ve somutlaşması gerektiği öncelikli şart olarak ifade edilmektedir. Somutlaşan çalışmanın eser olarak kabul edilmesi için yayımlanma zorunluğu olmadığı gibi sahibinin haklarının korunması, ihlallerin tespiti açısından da önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir.

2.2.2. Telif Hakları Kapsamında Eser Türleri

Eserin, zihinsel bir çaba sonucu ortaya çıktığından, sahibinin hususiyetini taşıdığından ve bir cisim üzerinde somutlaşması gerektiğinden bir önceki bölümde söz edilmiştir. Fikrî çaba sonucu meydana getirilen eserler de içerik, şekil, biçim gibi özellikleri bakımından çeşitlere ayrılmaktadır. FSEK kapsamında eser çeşitleri belirtilmiş olup, ortaya çıkan bir eserin kanunen korunabilmesi için öncelikle burada yer alan eser türlerinden birinin kapsamına girmesi gerekmektedir.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b) eser türleri "fikir ve sanat eserlerinin çeşitleri" başlığı altında "ilim ve edebiyat eserleri", "musiki eserleri", "güzel sanat eserleri", "sinema eserleri" ve son olarak eser sahibinin haklarına zarar vermeden bir eserden istifade edilerek oluşturulan "işlenmeler ve derlemeler" olarak ayrı ayrı sıralanmıştır.

FSEK madde 2'de ilim ve edebiyat eserleri başlığı altında yer alan fikir ve sanat eserleri; dil ve yazı ile ifade edilen eserler, bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları, sözsüz sahne tasarımları ve bedii vasfı bulunmayan (estetik değer taşımayan) her nevi teknik ve

ilmi mahiyetteki eserler olmak üzere üç grup altında toplanmıştır. “Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları” olarak tanımlanan bu eserler, 1995 yılında 4110 sayılı Kanun’un (5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun, 1995) 1. maddesinde yapılan düzenleme ile ilim ve edebiyat eserleri altına eklenmiştir. Yine aynı Kanun ile getirilen ek maddeye göre “arayüzüne temel oluşturan düşünce ve ilkeleri de içine almak üzere, bir bilgisayar programının herhangi bir ögesine temel oluşturan düşünce ve ilkeler eser sayılmazlar” hükmü de getirilmiştir.

Yazılı eserlere roman, hikâye, şiir; tiyatro, oyun, şarkı, opera metinleri; dil ile ifade olunan esere ise konuşarak ortaya çıkarılan “konferans, ders, vaaz, mülakat ve röportaj, nutuk vb.” örnek olarak verilebilmektedir. Dava dilekçesi, bilirkişi raporu, mahkeme kararlarının resmi olmayan özetleri, haber verme niteliğini aşan mektuplar, sınav soruları vb. çalışmaların da meydana gelmesinde fikrî bir çabanın harcanması gerektiği için eser olarak korunabileceği tartışılan konular arasındadır (Bozbel, 2012, ss. 40-41).

Dil ve yazı ile herhangi bir şekilde ifade olunan eserlerin, yazılı ya da sözlü olarak ifade edilen fikirlerin, hangi dilde olduğunun (yaşayan ya da ölü bir dil, işaret ya da bilgisayar dili, sayı, işaret, sembol vb.) konuşulan ya da kullanılan dilin herkes tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının hiçbir önemi olmadığı gibi, dilin ya da yazının türü veya kullanılan aracın da aynı şekilde önem taşımadığını söylemek mümkündür (Bozbel, 2012, s.40; Kılıçoğlu, 2006, s.128).

“Her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, Pandomimalar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri” de Kanun (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) kapsamında fikrî ürün olarak görülen ilim ve edebiyat eserlerindendir. “Müzik temposuna uyularak yapılan ve estetik değer taşıyan düzenli vücut hareketleri, raks” (Türk Dil Kurumu

Sözlükleri, 2022) anlamını taşıyan dans; bale, opera ve müzikal sahne eserinde dansın tek ya da toplu hareketlerini düzenleyen, dansçıların çıkaracakları resimlerin hareketlerin, adımların, kişi sayılarının yazıya döküldüğü dans yazısı ya da dans düzeni anlamını taşıyan kareografi; vücut hareketleri, jest ve mimiklerle duygu ve düşüncelerin sözsüz ve müziksiz ifade edildiği pandomima; (Bozbel, 2012, s. 43; Kılıçoğlu, 2006, ss. 129-130) ve "buna benzer" ifadesi ile bir duygu ve düşünceyi ifade etmek üzere sahnelenen eserler bu grupta değerlendirilmektedir.

"Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri" de ilim ve edebiyat eseri olarak nitelendirilmektedir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a). Bedii vasfı bulunmayan yani estetik değer taşımayan bu çalışmalar da fikrî bir çaba gerektiren bilimsel ve teknik konuları açıklayan eserler olarak kabul edilmektedir (Bozbel, 2012, s. 43; Kılıçoğlu, 2006, s. 130).

Yukarıda türlerine ayrı ayrı yer verilen ilim ve edebiyat eserlerinden sonra koruma altında olan bir diğer eser türü "musiki eserler"dir. Kanun'un 3. maddesinde musiki eserler için "her nevi sözlü ve sözsüz besteler" tanımı yapılmıştır (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

Güzel sanat eserleri de koruma kapsamında olan eser türlerindendir. Kanun'da (FSEK Madde 4) da belirtildiği üzere güzel sanat eseri için aranan en önemli özellik, estetik değere sahip olmasıdır. Estetik değere sahip olan;

> 1. Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi,
> 2. Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

3. Mimarlık eserleri,
4. El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,
5. Fotoğrafik eserler ve slaytlar,
6. Grafik eserler,
7. Karikatür eserleri,
8. Her türlü tiplemeler, güzel sanat eseri olarak kabul edilmektedir.

Kroki, resim, maket, tasarım gibi eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılması durumu onların düşünce ve sanat eserleri olma özelliğini etkilememektedir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

Kılıçoğlu (2013b, s. 140) burada önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Kanun'da "sanat eseri"nden değil, "güzel sanat eseri"nden bahsedilmiştir. Dolayısı ile "güzel" kavramıyla eserdeki estetik ön plana çekilmiştir. Hem ilmi ve edebi eserler altında hem de güzel sanat eserleri altında yer alan fotoğraf, harita, plan, proje, kroki, resim, maket gibi eserlerin hangi gruba girdiği konusunda ayırt edici en önemli unsur "güzel" yani "estetik değer" taşımasıdır. Eğer eser estetik değer taşıyorsa, güzel sanat eseri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte güzel sanat eserlerinde bu estetik değeri somutlaştıracak bedensel bir yetenek ön planda iken, ilmi ve edebi eserlerde ise daha çok düşünce yeteneği ön plandadır. Dolayısıyla yaratılan bir ürün estetik, sanatsal değer taşıyorsa ve eser bir madde üzerinde yaratılmışsa güzel sanat eseri, değilse ilmi ve edebi eserler altındaki gruba girmektedir.

Kanun kapsamında eser sayılan son tür, sinema eserleridir (Madde 5). Bu eser türü için yapılan tanım şöyledir: "Sinema eserleri, her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla

gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir" (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

Ayrıca Kanun'da belirtilen eser türlerinden faydalanılarak, işleyen ya da derleyenin hususiyetini taşıması ve en önemlisi asıl eser sahibinin haklarına zarar vermemesi koşulu ile aşağıdaki 11 maddeden en az biri kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar, işlenme/derleme eser olarak eser türleri kapsamında değerlendirilmektedir.

Kanun'un (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) 6. maddesine göre diğer bir eserden istifade edilerek meydana getirilen ve bu esere nispetle müstakil (bağımsız) olmayan işlenme eserler şunlardır:

1. Tercümeler;
2. Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilerden bir başkasına çevrilmesi;
3. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin filim haline sokulması veya filime alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması;
4. Musiki aranjman ve tertipleri;
5. Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması;
6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması;
7. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi;
8. Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelade transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.);
9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.
10. Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması;

> 11. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları (Ancak, burada sağlanan koruma, veri tabanı içinde bulunan veri ve materyalin korunması için genişletilemez) İstifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek şartıyla oluşturulan ve işliyenin hususiyetini taşıyan işlenmeler, bu kanuna göre eser sayılır.

Zihinsel bir çaba sonucu ortaya çıkan fikrî bir ürünün hukuken eser olarak nitelendirilebilmesi ve korunabilmesi için sahibinin hususiyetini taşıması, yukarıda yer verilen ve Kanun kapsamında tanımlanan eser türleri içinde yer alması önemli bir konudur.

2.2.3. Telif Hakları Kapsamında Eser Sahibi

Eser ve eser türlerinden sonra ele alınacak en önemli kavram eser sahibidir. Telif hakları kapsamında kendisine kanunen haklar tanınan ve bu hakları kanunen korunan kişi eser sahibidir. Dolayısı ile eser sahibinin kim olduğunun bilinmesi, bunun kanunda açık ve net olarak ifade edilmesi hak sahipliği ve hakların korunması açısından önemli bir konudur.

Eser sahibi, şahsi hususiyetini vererek eseri meydana getiren kişidir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

5846 sayılı Kanun'un (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b) 8. maddesinde asıl eser sahibinin haklarına zarar getirmeden ve işleyenin hususiyetini taşıyan işleme ya da dermeyi oluşturan işleyenin/derleyenin de eser sahibi olduğuna yer verilmiştir. Aynı maddede "sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı, eserin birlikte sahibidirler. Canlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde, animatör de eserin birlikte sahipleri arasındadır" ifadesi yer almaktadır. Böylece bir eserin birden fazla sahibi olabileceği ortaya çıkmaktadır. Sadece sinema ya da müzik eserlerinde değil, tüm eser türlerinde birden fazla eser sahipliği durumu,

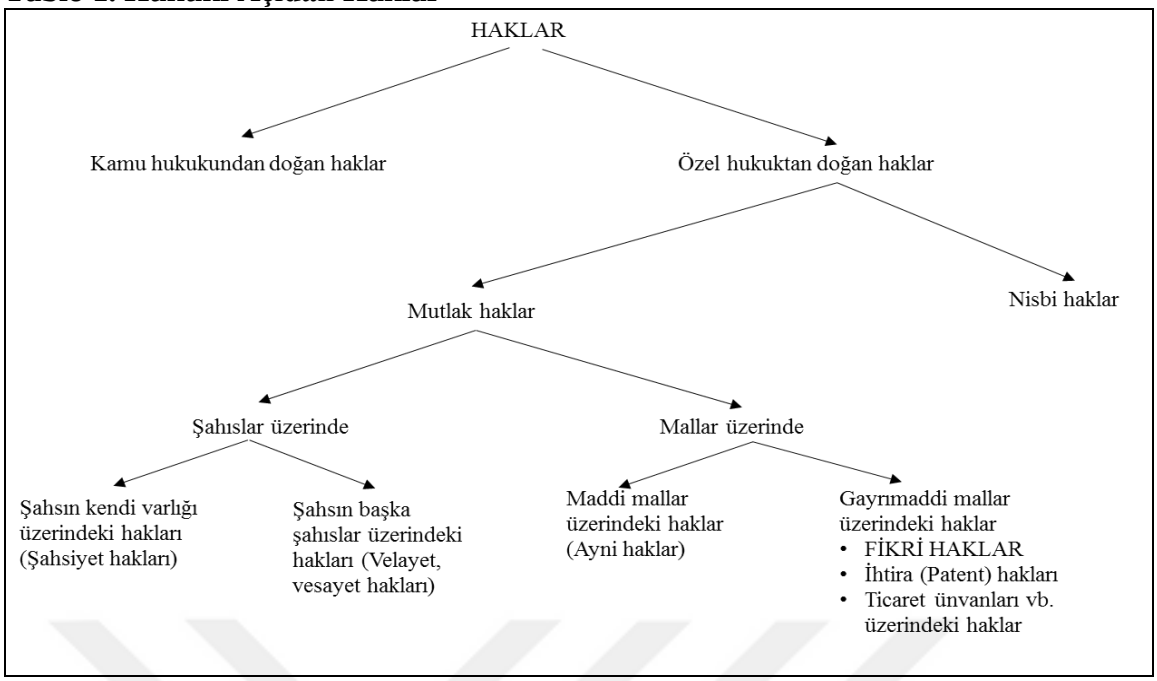
dolayısıyla hak sahipliği, olması muhtemeldir. Kanun'un 9, 10, 11 ve 12. maddelerinde eser sahipliği ve birden fazla eser sahipliği ile ilgili durumlara açıklama getirilmiştir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

Hukuksal açıdan dikkate alınan eser sahibi tanımına bakıldığında, "eseri meydana getiren kişi" (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) olarak tanımlandığı, gerçek ya da tüzel kişi sınırlaması yapılmadığı görülmektedir. 2004 yılına kadar eser sahibi için gerçek kişi ifadesi kullanılırken, 2004 yılında hazırlanan 5101 sayılı Kanun'un 28/2a maddesinde yer alan düzenleme ile bu maddeden "gerçek" ibaresi kaldırılmıştır (Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 2004). Böylece tüzel kişiler için de eser sahipliği durumu söz konusu olmuştur.

2.2.4. Hukuki Açıdan Haklar ve Fikrî Hak

Çalışmamızın ana konusu olan "fikrî hak" konusuna geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından "hak" kavramının ele alınması faydalı olacaktır. Arapça kökenli bir kelime olan "hak", Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022)'nde "adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç" olarak tanımlanmıştır. Hukuksal anlamda yapılan tanıma göre hak, "hukuken korunan menfaat; adalet; insaf; hakkaniyet; kişilere tanınan yetki; davranış özgürlüğü; edinebilme, sahiplik ileri sürebilme yetkesi; yasaca tanınan ayrıcalık"tır (Yılmaz, 2005, s. 441). Aşağıda hukuksal olarak hakların sınıflandırılmasına yönelik bir özet tablo (Tablo 1) sunulmuştur.

Tablo 1. Hukuki Açıdan Haklar

Kaynak: (Erel, 2009, s. 25)

Tablodan da anlaşılacağı üzere hak, kamu hukukundan doğan haklar ve özel hukuktan doğan haklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fikrî haklar ise özel hukuktan doğan haklar altında gayrimaddi mallar üzerindeki mutlak haklardan olmasına rağmen kamu hukuku ile özel hukukun en çok iç içe girdiği alan olarak bilinmektedir (Ayiter, 1972, s. 2).

Gayrimaddi mallar, "maddî olmayan mallar; taşınır, taşınmaz gibi maddi varlıkları olmayan fikir ve sanat eserleri vb. (gayri maddi varlığı bulunan) mallar" olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2005, s. 400). Gayrimaddi mallar, "hak sahibine hakkın konusu üzerinde doğrudan bir egemenlik sağlayan ve bu nitelikleri itibariyle herkese karşı öne sürülebilip, herkes tarafından da ihlal olunabilecek" mutlak haklar altında yer almaktadır (Erel, 2009, s. 24).

Mutlak hak olan mallar, maddi değere sahip devredilebilen her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ile maddi nitelikte olmayan ve devredilemeyen mallar olarak ikiye ayrılmaktadır. Fikrî ürünler de maddi niteliği olmayan ve devredilemeyen gayrimaddi mallar arasında ilk sıradadır (Kılıçoğlu, 2006, s.1; Yılmaz, 2005, s. 400).

Burada “nisbî haklar”a da değinmek gerekmektedir. Şahsi haklar ya da alacak hakları olarak da ifade edilebilen nisbî haklar, hukuki bir ilişki sonrası, borçlu-alacaklı durumunun söz konusu olduğu şartlarda ortaya çıkar ve fikrî ürün sürecinde görülen “yayın sözleşmeleri” nisbî haklar kapsamında değerlendirilmektedir (Erel, 2009, ss. 24-25). “Geniş anlamda fikrî haklar (fikrî hukuk) hem fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları, hem de sınaî hakları kapsamaktadır….dar anlamdaki fikrî haklar veya uygulamada kullanılan terimiyle “telif hakları” ise sadece fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları ele almaktadır” (Erel, 2009, s. 27).

Fikrî hak, maddi varlıklar üzerinde kurulan mülkiyet hakkından ayrıdır. Mülkiyet hakkı maddi varlıklar üzerinde kurulurken, fikrî hak maddi nitelikte olmayan varlıklar üzerindeki hakları ifade etmektedir. Fikrî çaba herhangi bir madde üzerinde cisimlendirilse bile eser sahibi o maddeye sahip olan kişi değil, o madde üzerine cisimlendirilen fikrin sahibidir. Eserin cisimlenmiş olduğu maddeye (kitap, tablo vs.) sahip olan kişi; maddenin içindeki fikir, düşünce ya da resmin, özetle fikrî çabanın değil, sadece cismin/maddenin mülkiyet sahibi olmaktadır (Kılıçoğlu, 2006, s. 3).

Dolayısıyla fikrî mülkiyetteki “mülkiyet” sözcüğü “aidiyeti”, “sahipliği” ifade etmektedir. Tablo 1’de de açıkça gösterildiği gibi, hukukta sahipliğinden doğacak haklar kapsamında mallar; maddi ve maddi olmayan şeklinde iki gruba ayrılmıştır. “Mülkiyet hakkı”; özel hukuktan doğan “maddi (taşınır/taşınmaz) mallar” üzerindeki haklardır. Buradaki hak, kişinin sahip olduğu taşınır/taşınmaz mallar üzerindeki egemenlik hakkıdır. “Fikrî mülkiyet hakkı” ise eser niteliğine sahip, gayrimaddi nitelikte olan fikrî ürünün konusunu oluşturduğu “fikrin sahipliği”nden doğan hakları dolayısı ile fikrî hakkı ifade etmektedir (Bozbel, 2012, ss. 24-25; Kılıçoğlu, 2006, ss. 2-3; Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022). Burada söz konusu olan ve yukarıda da birçok kez ifade edildiği üzere, fikrî haktan söz edebilmek için, yaratılan fikrîn kanunen eser sayılan nitelikte olması gerekmektedir.

“Fikrî haklar, “bir kimsenin yarattığı yapıt üzerindeki düşünsel (düşünce) hakları”dır (Yılmaz, 2005, s. 380); yazar hakkı ise “bir düşünsel yapıt yaratan kişinin, o yapıt dolayısıyla sahip olduğu hak; örneğin, bir kitap yazan kişinin bu yapıt nedeniyle sahip olduğu hak” olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2005, s. 1337).

Prytherch (2005, s. 379), fikrî mülkiyet hakkını; telif hakları, patentler, ticari markalar, icra hakları, ses kayıtlarının ve video üreticilerinin sahip olduğu hakları içeren haklar demeti olarak tanımlamıştır.

Yapılan bir başka tanıma göre fikrî haklar, “fikir, zekâ ve his mahsulleri üzerinde onları vücuda getirenlerin haiz oldukları haklardır” (Türk Hukuk Kurumu, 1991, s. 97).

“Fikrî haklar kişinin fikir ve san’at faaliyetleri sonucu yarattığı ürünler üzerindeki haklarıdır” (Kılıçoğlu, 2006, s. 14) ve eser sahibine tanınan bu haklar maddi ve manevi haklar olarak iki tür yetkiden oluşmaktadır (Bozbel, 2012, s. 2).

Tanımlardan hareketle, fikrî hakların, zihinsel çaba sonucu fikrî ürün yaratan(lar)ın, yarattığı ürün üzerindeki maddi ve manevi haklarını ifade ettiği söylenebilir. Burada fikrî ürünü ya da eseri meydana getiren kişinin, dolayısı ile hak sahibinin birden fazla kişi olabileceği de unutulmamalıdır. Bu konuda Kılıçoğlu (2006, s.16) da fikrî hakkın, sadece eseri yaratana ilişkin değil, eser üzerinde bağlantılı hak sahiplerine ilişkin hakları da ifade ettiğini vurgulamıştır. Esere ilişkin bağlantılı hak sahiplerinin hakları da bu kapsamda eseri yaratan olarak değerlendirilmektedir. Bağlantılı hak sahiplerine ve fikrî hakların ayrımına da yer verilerek, Bağdatlı (1997, s. 135) tarafından yapılan kapsamlı fikrî hak tanımında; “fikir ve sanat eserleri üzerinde bunları yaratanların sahip oldukları maddi ve manevi haklar. Eser sahibinin hakları. Telif hakları.” şeklindedir. Görüldüğü ve Kılıçoğlu’nun (2006, s. 16) da belirttiği üzere “fikrî hak” ve “telif hakkı” kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Fikrî hak birçok yönü ile mülkiyet hakkından ayrılır. İki kavram iç içe geçmiş gibi görünse de fikrî çabanın somutlaştığı eserin sahipliğinden doğan hak ile eserin içinde yer alan düşünce ve ifadelerin hakkı iki ayrı haktır. Yasal yollarla esere sahip olan kişi, eserin sadece mülkiyet sahibi olabilirken, fikrî mülkiyetine sahip olamayacaktır (Kılıçoğlu, 2006, s. 3). Bu durumda iki ayrı hak arasında bazı farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır. Mülkiyet hakkı, maddi bir varlık üzerindeki süre sınırı da olmayan hakları ifade ederken; fikrî hak, gayrimaddi bir varlık üzerindeki süre ile sınırlandırılmış hakkı ifade etmektedir. Mülkiyet hakkında hak sahibi olabilmek için kayıt, beyan işlemi olması gerekmekte olup tümüyle devredilebilen bir haktır. Fikrî hak için hak sahipliği kendiliğinden doğarken, maddi ve manevi haklar olarak ikiye ayrılmakta ve bu kapsamda devredilemeyen haklar bulunmaktadır (Bozbel, 2012, ss. 23-25; Erel, 2009, ss. 30-31; Kılıçoğlu, 2006, s. 4). Burada söz edildiği üzere mülkiyet hakkı ile fikrî hak arasındaki farklılıklar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Fikrî Hak ve Mülkiyet Hakkı Arasındaki Farklar

	Mülkiyet Hakkı	**Fikrî Hak**
Varlık Türü	Maddi nitelikteki bir varlık üzerindeki haktır.	Gayrimaddi bir varlık üzerindeki haktır.
Hak Sahipliğinin Doğuşu	Hak sahipliği için kayıt, beyan tescil gerekir.	Hak sahipliği eserin meydana getirilmesi ile kendiliğinden doğar. (ihtira, marka ve modeller hariç)
Süre	Süre sınırı yoktur.	Süreyle sınırlıdır.
Hakkın Türü	Mülkiyet üzerinde manevi hak söz konusu değildir.	Maddi ve manevi haklar olarak ikiye ayrılır.
Hakkın Devredilebilmesi	Tümüyle devredilebilen bir haktır.	Devredilemeyen haklar vardır.
Kuralların Geçerliliği		"Ülkesellik ilkesi" gereği korumada talep edilen ülkenin kuralları geçerlidir.

Fikrî hakkın doğması için fikrî ürünün olması gerektiğinden yukarıda da bahsedilmişti. Fikrî ürün somutlaşmadan, Kanun kapsamında yer alan eser türlerinden biri altında nitelenebilecek somut bir varlığa dönüşmeden, "hak" söz konusu olamamaktadır. Somutlaşan, esere dönüşen fikrî ürün düşünce aşamasında iken, bir koruma ya da bu düşünceden doğabilecek "hukuki bir hak"dan, "fikrî hak"dan, söz

etmek mümkün değildir. Fikrî mülkiyet hakkı, "eser"in üretilmesi ile kendiliğinden ortaya çıkar ve süre ile sınırlandırılır. Ortaya çıkan bir eser için sınırsız koruma veya sınırsız hak sahipliği durumu mümkün değildir. Koruma süreleri kanunen belirtilmiş olup, süre dolduğunda hak sahipliği de ortadan kalkmaktadır.

Gayrimaddi mallar altında fikrî haklarla birlikte sanayi, ticaret ve endüstride kullanılmak amacıyla, yine fikrî çaba sonucu üretilen patentler, endüstriyel tasarımlar, entegre devre topografyaları, yeni bitki çeşitleri gibi ürünler ile markalar, coğrafi işaretler, işletme adları, ticaret unvanları ve alan adları, fikir ve sanat eserleri üzerindeki işaret ve adlar gibi ayırt edici işaretler ve adlara ilişkin "sınai haklar" da bulunmaktadır (Kılıçoğlu, 2006). Sınai mülkiyet ve ilgili haklar, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (Sınai Mülkiyet Kanunu, 2016) ve ilgili mevzuat kapsamında düzenlenmiştir.

Sınai mülkiyet hakları kapsamında, teknik keşifte bulunan kimselerin eserleri üzerindeki haklar ve bir tüccar veya sanayicinin kendi mallarının ayırt edilmesi ve bu suretle kendi şöhretinin korunup tanıtılması için kendi mallarının üzerine koymuş olduğu resim, işaret ve isimleri vs. usulen tescil ettirmekle doğan haklar ele alınmıştır (Türk Hukuk Kurumu, 1991, s.97). İlgili Kanun'da (Sınai Mülkiyet Kanunu, 2016) "sınai mülkiyet" kapsamına alınan ürünler "marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adları"dır.

Sınai hakların konusu olan ürünler, bir amaca yönelik olarak üretilirler ve bu amaç için kullanılmaları gerekir. Korumaları da buna göre belirlenmektedir. Oysa fikrî hakların konusu olan eserin üretiminde herhangi bir amacın olup olmadığının önemi yoktur (Kılıçoğlu, 2006, s. 13). Fikrî haklar ile sınai haklar arasında, amaç, hak sahipliğinin doğumu, hakkı kullanma zorunluluğu, hakların türleri, koruma süreleri, birden fazla hak sahipliği gibi konularda farklılıklar bulunmaktadır (Kılıçoğlu, 2013b, ss. 107-110; Bozbel, 2012, ss. 24-25). Söz konusu bu farklar Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Fikrî ve Sınai Haklar Arasındaki Farklar

	FİKRİ HAKLAR	SINAİ HAKLAR
Amaç	Eserin üretiminde herhangi bir amaç yoktur.	Eser/ürün, sanayide, ticarette veya endüstride kullanmak amacı ile üretilir.
Hak Sahipliğinin Doğumu	"Yaratma ilkesi" gereği eser sahibinin eseri yaratması ile hak sahipliği kendiliğinden doğar ve eser sahibi yattığı eserin maddi ve manevi haklarına sahip olur. NOT: Eser sahibi isterse eserin kendi tarafından yaratıldığını ispat etmek için noter onayı alabilir. Ama bunun hak sahipliğinin doğumunda bir önemi yoktur.	Ürünün hak sahipliği için "tescil ve ilan ilkesi" uygulanmaktadır ve bu konuda yapılan başvuru ile hak sahipliği doğmaktadır. Yapılan bu başvuruların, ilgili kurum tarafından yayınlanan resmi bültenlerde, Resmî Gazete'de ve yerel ve ulusal gazetelerde yayınlanma gibi koşulları da vardır.
Hakkı Kullanma Zorunluluğu	Eser sahibinin eseri kullanmaması eserle ilgili hakların kaybına neden olmaz.	Hakkın kullanılması zorunluluğu vardır.
Hakların Türleri	Maddi ve manevi haklar olarak ayrıma tabi tutulmuştur.	Herhangi bir ayrım yapılmamıştır.
Koruma Süreleri	Tüm eserler için koruma süresi eser sahibinin yaşadığı süre ve (hayatta kalan son eser sahibinin) ölümünden sonra 70 yıldır. (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b)	Her ürün için ayrı bir koruma süresi tanımlanmıştır.
Birden Fazla Hak Sahipliğinin Türleri	Birden fazla hak sahipliği mümkündür ve iki gruba ayrılır. Paylı eser sahipliği (FSEK madde no: 9): Eser sahiplerinden her birinin meydana getirdiği eserden ayırt edilebilen bir kısım vardır. Örneğin her bölümü ayrı bir yazar tarafından yazılmış çok yazarlı eser. Elbirliği halinde eser sahipliği (FSEK madde no: 10: Birden fazla kimsenin oluşturduğu, ayrılmaz bir bütünlüğü teşkil eden eser.	Birden fazla hak sahipliği mümkündür fakat sınai ürüne göre farklı hükümler uygulanmaktadır. Genel olarak ürünün birden fazla kişiye ait olması durumunda varsa ortaklık anlaşması yoksa paylı mülkiyete ilişkin hükümlere göre değerlendirme söz konusudur.

Görüldüğü üzere çoğu kez birbirinin yerine de kullanılabilen fikrî hak ve telif hakkı, gayrimaddi nitelikte olan fikrî ürünün sahipliğinden doğan hakları ifade etmekte olup, eser sahibi/sahiplerinin üretmiş oldukları fikrî ürününün üzerinden doğan hakları

ifade etmektedir. Bu noktada tekrar vurgulanması gerekmektedir ki, fikrî ürünün koruma kapsamına girebilmesi için öncelikle sahibinin/sahiplerinin hususiyetini taşıması ve Kanun'da belirtilen eser olarak sayılabilecek bir cisim üzerinde somutlaşması gerekmektedir. Ancak bu durumda eser sahipliğinden, haktan, telif hakkından söz edilmesi mümkün olacaktır. Hakların korunması, yaratıcılığın korunmasını bu durum da yeni eserlerin ortaya çıkmasını ve doğrudan bilimin, kültürün, uygarlığın ilerlemesinde önemli bir rol oynayacaktır.

3.BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TELİF HAKLARI

Telif hakkının önemine ve telif hakkı ile ilgili temel kavramlara bir önceki bölümde yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise telif hakları konusunda uluslararası düzenlemelerle birlikte ulusal mevzuata yer verilecek, telif hakları konusu tarihsel bir süreçte ele alınacaktır.

3.1. Dünyada Telif Hakları ve Uluslararası Anlaşmalar

İnsanoğlu var olduğu günden itibaren yaşadığı deneyimler sonucu elde ettiği bilgiyi kendinden sonraki nesillere aktarmak üzere çizgi, şekil, resim vb. tasvirlerle kayıt altına almaya, bir anlamda eserler ortaya koymaya başlamış; daha sonra yazının bulunması, bilginin, eserlerin çoğalması ile eserlerin saklanması ve korunması konularını gündeme getirmiştir. Ardından hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve hayata geçirilmiştir. İlkel ya da gelişmiş her çağda fikrî ürünlerin korunmasına yönelik girişimlerde bulunulmuş, bu amaçla çeşitli kural ya da kanunlar oluşturulmuştur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere ilkçağlarda ortaya çıkan, bir anlamda eser sayılabilecek fikrî ürünlerle ilgili herhangi bir korumaya ihtiyaç duyulmamıştır. Bu çağda ortaya çıkan eserler, fikrî ürünün cisimlendiği eşyanın sahibi olan kişiye ait olmuş; dolayısıyla eseri yaratan kişi, eserin somutlaşmış olduğu maddenin sahibi değilse, üretmiş olduğu ürün üzerinde herhangi bir hak iddia edememiştir. Ayrıca bu dönemde ortaya konan eserlerin ekonomik bir değer taşımaması ve çoğaltılmasının mümkün olmaması nedeni ile korumaya da gereksinim duyulmamıştır. Ortaçağda da benzer görüş hâkim olmuş, bu dönemde de yazar, ortaya koyduğu eser üzerinde hak sahibi olamamıştır. Ortaçağın sonlarına doğru kiliselerde rahipler, yardımcıları ve öğrencileri daha çok felsefi ve dini eserleri çoğaltarak, onlara ekonomik değer katmışlardır. Yeniçağın başlarına doğru ilkel baskı tekniklerinin ortaya çıkması, matbaanın icadı ve Gutenberg matbaasında çalışan elemanların icadı Avrupa'ya

yaymaları, fikrî ürünlerin çoğalması ve yayılması, bu ürünlere büyük bir ekonomik değer katmış; fikrî haklar konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Böylelikle ilk olarak imtiyazlar dönemi başlamış ve bazı kişi ve kuruluşlara yörenin hâkimi tarafından eserin basılması, satılması hakkı, imtiyaz olarak tanınmıştır. Burada eserin matbaaya hazır hale getirilmesindeki çaba ve masraf önemsendiğinden, matbaaya tanınan haklar çerçevesinde basım imtiyazları söz konusu olmuştur. Bu imtiyazlar kapsamında bir eserin basma hakkını belli bir ücret karşılığı alan yayınevi, eserin tüm haklarını da elde etmiş sayılmıştır. Tanınan bu imtiyazlarla eserler üzerinden kazanç sağlayan matbaaları gören eser sahipleri de hak isteklerini dile getirmeye başlamışlardır. Fransız İhtilali ile yazar hakkı konusu ortaya çıkmıştır. İhtilal ile imtiyazlar ortadan kaldırılınca eserler ve eser sahipleri korumasız kalmış ve 1791'de yazarın eseri üzerindeki hakkı kabul edilmiş; fikrî mülkiyet, fikrî hak dönemi başlamıştır. Bu dönemde yazara yaşamı boyunca ve ölümden sonra on yıl süresince koruma tanınmıştır. Fikrî hakkı ulusal kanun ile koruma altına alan ilk ülke 1709 yılında İngiltere olmuştur. 1791'de Fransa ve ardından Almanya, İsviçre ve diğer Avrupa ülkeleri hukuksal düzenlemelerini yapmışlardır (Ayiter, 1972, s. 15; Erel, 2009, s. 36; Tekinalp, 2005, ss. 79-83).

Fikrî haklarla ilgili olarak eser sahiplerinin korunması yönünde ilk adım İngiltere'de atılmıştır. 1710 yılında yasalaşan ve sadece kitaplarla ilgili hüküm içeren "Act Anne", yazarı koruyan ilk kanun özelliğini taşımaktadır. Kanun, yazarın eserini kendi adına tescillemesi, üniversiteler ve kütüphaneler için 9 kopyanın verilmesi gibi belli şartların yerine getirilmesi durumunda korumayı taahhüt etmesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. İngiltere'de farklı yıllarda kanun düzenlemeleri yapıldıktan sonra 1957'de "Telif Hakları Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Aynı yılda Fransa'da "Edebi ve Sınai Mülkiyet Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Danimarka ve Norveç ilk adımı 1741 yılında, İspanya 1762 yılında, Fransa 1791, Rusya 1830 yılında atmıştır. 1790'da ise ABD'de 'Telif Hakları Kanun'u kabul edilmiştir. 1837'de Prusya, 1871'de Almanya

yazar haklarını korumaya yönelik kanunlar hazırlamıştır. Türkiye ise ilk olarak Osmanlı Devleti Döneminde 1850 tarihli 'Encümen-i Daniş Nizamnamesi'ni, 1857'de 'Telif Nizamnamesi'ni, 1870'de 'Telif ve Tercüme Nizamnamesi'ni, 1910 yılında 'Hakk-ı Telif Kanunu'nu hazırlamıştır. Son olarak 1 Ocak 1952 yılında 'Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur (Ayiter, 1972; Bozbel, 2012; Erel, 2009, s.37; Çakmak, 2007; UNESCO, 1994).

Görüldüğü üzere dünyada 18. yüzyıldan itibaren yazar hakkı, fikrî haklar konusunda ciddi çalışmalar başlatılmıştır. Ulusal düzenlemelerle başlayan telif hakkı koruması uluslararası anlaşma ve sözleşmelerle genişletilmiştir. Eserlerin ulusal sınırları aşması durumunda ortaya çıkan hak ihlallerini çözmek için uluslararası düzeyde sayılabilecek ilk düzenlemeler, karşılıklılık ilkesi kapsamında ulusal anlaşmalara yabancı eserler için özel hükümlerin getirilmesi ile başlamıştır. Başta iletişim olmak üzere her alanı etkileyen teknolojik gelişmeler, eserlerin uluslararası yayılımını kolaylaştırmış, basılan yayınların sınır tanımadan dünya çapında yayılmasını sağlamış ve ulusal düzenlemeler eser sahiplerinin haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Bu durumun yetersiz kalması durumunda ikili anlaşmalar yöntemi kullanılmıştır. Önceleri ikili anlaşmalarla uluslararası bağlamda hakların korunması sağlansa da bunun da yetersiz kalmasıyla ortaya çıkan hak ihlallerinin artması sorunu çok taraflı uluslararası anlaşmalara olan ihtiyacı gündeme getirmiştir (Erel, 2009, s. 38; UNESCO, 1994, ss. 24-25).

Uluslararası alanda imzalanan anlaşmalar, anlaşmaya taraf ülke vatandaşları ile kendi ülke vatandaşlarına eşit haklar tanınması yolunda devletlerin ilgili hukuk sistemlerinde düzenlemeleri de zorunlu kılmıştır (Ayiter, 1972, s. 24). Uluslararası sözleşmeler kapsamında "ulusal işlem" (yabancıların vatandaşla eşit işlem görmesi) ilkesi ile yabancıya vatandaş ile eşit muamele gösterilmesi ve "asgari haklar" (minimum standartlar) ilkesi ile uluslararası sözleşme düzeyinde, yani, bazen mevcut düzenlemeyi

de aşarak koruma sağlanmaktadır. (Tekinalp, 2005, s. 47). Bu çerçevede taraf olunan uluslararası bir sözleşme ulusal mevzuattan daha fazla bir hak tanıyorsa, hak sahibi söz konusu sözleşme maddesinin elverişli hükümlerinin uygulanması konusunda ulusal mahkemeye giderek talepte bulunabilme hakkını elde etmiştir (Suluk, 2004, s. 23).

Telif haklarını koruma amacıyla imzalanan uluslararası sözleşmeler ile fikrî bir ürün sonucu ortaya çıkan ve kütüphanelerde de hizmete sunulan eserlerin yerli ya da yabancı olmasına bakılmaksızın taraf olunan sözleşme ya da anlaşmalar gereği koruma kapsamında olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Özellikle Türkiye'de ve dünyada uygulamada olan bu mevzuatın ve bağlayıcı maddelerin eserleri hizmete sunan kütüphaneciler tarafından bilinmesi, kanunlara uygun hareket edilmesi, kullanıcıların bilinçlendirilmesi konusunda önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda ve tarihsel süreç içinde uygulamada olan uluslararası sözleşmelere ve kısaca kapsamına aşağıda yer verilmiştir.

3.1.1. Paris Sözleşmesi (1883)

Paris Sözleşmesi, sınai haklarla ilgili olarak, patent, marka, endüstriyel tasarım, faydalı model, coğrafi işaret, menşe adları, ticaret unvanları vb. hakkında koruma sağlamak amacıyla 1883 yılında imzalanmıştır. Sözleşmenin ilk maddesi, Sözleşme'nin uygulandığı ülkelerde sınai mülkiyetin korunması için bir Birlik oluşturmak ile ilgilidir. Bu anlaşma aynı zamanda tarımsal ve tabii ürünler, maden çıkarma sanayileri yanında bütün üretilen doğal ürünleri de kapsamaktadır. Sözleşmeye taraf ülkeler, yine sözleşmeye taraf diğer ülke vatandaşına kendi ülke vatandaşına tanıdığı hakları tanıyacaktır. Sözleşmeye taraf ülke vatandaşlarından korumanın istendiği ülkelerde ikamet etme veya bir kuruluş tesis etme zorunluluğu getirilmemiştir (Kılıçoğlu, 2013b, s. 23; "Sınai Mülkiyetin Himayesine Mahsus", 2015; "Paris Convention for the Protection of Industrial Property", 2015; "Türk Patent Enstitüsü [TPE]", 2015).

Sözleşme hükümleri; “National Treatment - Milli Muamele”, “Right of Priority – Rüçhan [Öncelik] Hakkı” ve “Common Rules – Ortak Kurallar” olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmıştır. “Milli Muamele” ilkesi gereğince sınai hakların korunması hakkında taraf ülkeler kendi ülke vatandaşına sağladığı korumayı diğer taraf ülkelere de sağlayacaklardır. Hatta sözleşmeye taraf olmayan bir ülke vatandaşı, sözleşmeye taraf olan ülkelerden birinde ikamet ediyor veya orada bir sınai ya da ticari kuruluşa sahipse milli muamele ilkesi kapsamında olacağı belirtilmiştir. “Rüçhan Hakkı” ile sınai mülkiyet hakkı için taraf ülkelerden birinde yapılan ilk başvurudan sonra belirli bir süre (endüstriyel tasarımlar ve işaretleri için 6 ay patent ve faydalı model için 12 ay) içinde diğer taraf ülkelerden birinde ayrı bir başvuru yapıldığında bu sonradan yapılan başvuru ilk başvuru ile aynı gün yapılmış olarak kabul edilecektir. Sözleşme ile aynı zamanda patentler, markalar, endüstriyel tasarımlar, ticari isimler, kaynak göstergeleri (Indications of Source) ve haksız rekabet konularında taraf ülkelerin izlemesi gereken “Ortak Kurallar” belirlenmiştir (Kılıçoğlu, 2013b, ss. 23-24; “Summary of the Paris Convention”, 2015).

Paris Sözleşmesi 1883 yılında yapılmış, 1900 yılında Brüksel’de, 1911 yılında Washington’da, 1925 yılında Lahey’de, 1934 yılında Londra’da, 1958 yılında Lizbon’da, 1967 yılında Stockholm’de yapılan toplantılarla revize edilmiş; son olarak 1979 yılında değiştirilmiştir (“Summary of the Paris Convention”, 2015). Türkiye bu Sözleşmeye taraf ülkelerdendir. Sözleşmeye ilk olarak Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında 1925 yılında Lahey’de revize edilen versiyonunu onaylayarak katılmıştır. 1967 tarihinde Stokholm'de değiştirilmiş olan metnin 1 ila 12. maddelerine çekince konulmuş, fakat bu çekince de 29.7.1994 tarihinde kaldırılmıştır (Bakanlar Kurulu Kararları, 1994; Kılıçoğlu, 2013b, ss. 23-24; “Summary of the Paris Convention”, 2015).

Sınai haklarla ilgili olan bu Sözleşme ile Sözleşmeye taraf olan ülkelerin kendi vatandaşlarına tanıyacağı hakları diğer taraf ülke vatandaşlarına da tanıması açısından uluslararası kapsamda önemli bir düzenleme olmuştur.

3.1.2. Bern Sözleşmesi (1886)

1886 yılında İsviçre'de Bern şehrinde imzalanan Sözleşme, fikir ve sanat eserlerinin ulusal sınırlar dışında korunmasına yönelik ilk uluslararası çok taraflı bir sözleşme olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Sözleşme edebiyat ve sanat eserlerinin tanımları, eser sahiplerinin hakları ve koruma süreleri ile ilgili asgari düzenlemeleri belirlemiş, üye ülkelere de kendi mevzuatlarını buna uygun olarak hazırlamaları konusunda sorumluluklar yüklemiştir. Bu Sözleşmeyi imzalamak üzere toplanan ülkeler imzaladıkları sözleşmenin ilk maddesi gereğince 'Bern Birliği' kurulması kararını da onaylamışlardır. (Ayiter, 1972, s. 22; Bozbel, 2012; "Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesi", 2015; Erel, 2009, s. 39; Kılıçoğlu, 2006, s. 28)

Bern Sözleşmesi'nin temel aldığı önemli ilkeler şunlardır: "Karşılıklılık ilkesi", "(Yabancıya) vatandaşla eşit işlem ilkesi", "asgari haklar ilkesi". Karşılıklılık ilkesi gereği bir ülke ulusal kanunu ile kendi eser ve eser sahibine tanıdığı korumayı karşılıklı olarak birbirlerinin vatandaşlarına tanıyacaktır. Eşit işlem ilkesi gereği yabancı ile yerliye hakların korunması açısından eşit haklar tanınacaktır. Ayrıca asgari haklar ilkesi kapsamında da koruma süresi 50 yıl olarak belirlenmiştir (Tekinalp, 2005, s. 68).

Sözleşme üç temel ilkeyi benimsemiştir. Bunlardan ilki, "Principle of National Treatment - Milli Muamele İlkesi"dir. Bu ilke gereği sözleşmeye taraf ülke kendi ülke vatandaşı olan eser sahiplerine tanıdığı hakları diğer taraf ülke vatandaşı olan eser sahiplerine de tanıyacaktır (Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 20; Bozbel, 2012, s. 7; "Summary of the Berne Convention", 2015). İkinci ilke ise,

“Principle of Automatic Protection - Otomatik Koruma İlkesi”dir. Sözleşme ile sağlanan koruma herhangi bir şarta bağlı olmayacaktır (Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 20; Bozbel, 2012, s. 8; “Summary of the Berne Convention”, 2015). Son olarak benimsenen ilke, “Principle of Independence of Protection – Korumanın Bağımsızlığı İlkesi” olmuştur. Böylece eserin kaynak ülkede korunup korunmadığına bakılmaksızın koruması sağlanacaktır (Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 20; Bozbel, 2012, s. 8; “Summary of the Berne Convention”, 2015).

Sözleşme kapsamında genel kural olarak koruma, eser sahibinin ölümünden sonra 50 yıl devam edecektir. Bu kuralın istisnalarına da yer verilmiştir. Örneğin anonim ve eser sahibinin takma ad kullandığı durumlarda koruma eserin hukuksal olarak kamuya sunulmasından itibaren 50 yıl sonra sona ermektedir. Görsel işitsel materyallerde koruma, kamuya açıldıktan sonra en az 50 yıldır. Sanat eserleri ve fotoğraflar için ise çalışmanın yaratılmasından itibaren en az 25 yıl koruma söz konusudur. Sözleşme, eserin telif hakkı sahibinden izin almaksızın ve ödeme yapmaksızın kullanılabileceği bazı sınırlamalara ve ekonomik haklar üzerindeki istisnalara da yer vermektedir. Bunlar özel amaçla çoğaltma yapma, alıntı ve öğretim amaçlı gösterim yoluyla eserin kullanımı, günlük olayları rapor etme amacıyla gazete veya benzer makalelerin çoğaltılması ve yayın amaçlı geçici kayıtların oluşturulmasıdır (“Summary of the Berne Convention”, 2015).

Sözleşme 1886 yılında yapılmış, 1896 yılında Paris’te, 1908 yılında Berlin’de revize edilmiş, 1914 yılında tamamlanmıştır. 1928 yılında Roma’da, 1948 yılında Brüksel’de, 1967 yılında Stockholm’de ve 1971 yılında tekrar Paris’te gözden geçirilmiş, 1979 yılında tekrar değişiklikler yapılmıştır. Sözleşme bütün devletlere açık bırakılmıştır (Ayiter, 1972, s. 22; “Summary of the Berne Convention”, 2015).

Türkiye, 1995 yılında ise Bern Sözleşmesi’nin 1979 tarihli Paris metninin 33. maddesi 1 numaralı paragrafına ihtirazî kayıt koymak sureti ile katılmıştır. 1 Ocak 1952

tarihi itibariyle Bern Birliği Sözleşmesine katılma kararı almıştır (Kararnameler, 1953). Dolayısı ile Türkiye 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nu yürürlüğe koyduğu tarihten itibaren Bern Birliği Sözleşmesi'ne katılmıştır (Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde Değişiklik Yapan…, 1995; Kararnameler, 1953).

Bern Sözleşmesi, fikir ve sanat eserlerinin uluslararası kapsamda korunması, koruma kapsamında asgari hakları belirlemesi ve taraf olan ülke mevzuatlarının bu asgari haklara göre düzenleme yapmaları konusunda hükümler içermesi, ilkeler belirlemesi açısından uluslararası arenada düzenlenen en önemli sözleşmelerden olmuştur.

3.1.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)

İnsan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurulması, insan hak ve hürriyetlerine bütün dünyaca saygı gösterilmesi, bu beyanname rehberliğinde eğitim ve öğretim aracılığı ile bu hak ve hürriyetlere saygının geliştirilmesine gayret edilmesi için 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilmiştir. Beyannamenin özellikle aşağıda da yer verildiği üzere 27. ve 28. maddeleri ilim, edebiyat ve sanat eserlerinin kullanılması ve korunması hakları ile ilgilidir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949).

> Madde : 27
>
> 1 - Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.
>
> 2 - Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit mânevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.
>
> Madde : 28

> Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Türkiye'de 27 Mayıs 1949'da Resmî Gazete'de yayımlanarak, okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması, yorumlanması ve bu beyanname hakkında radyo ve gazetelerde uygun yayınlar yapılması kararı alınmıştır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949).

İnsan haklarının korunması ve saygının artırılması kapsamında önemli maddeler içeren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, ilim ve edebiyat eserlerinin kullanılması, eser sahiplerinin korunması konusunda içerdiği maddeler ile telif hakları açısından da önemlidir.

3.1.4. Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi (1952)

Asıl amacı, Bern Birliği Anlaşması'nın dışında kalan Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Amerika Devletlerini de uluslararası bir anlaşma kapsamına alarak; yürürlükte olan uluslararası anlaşmalara zarar vermeden, kişilik haklarına saygı çerçevesinde, edebiyat, ilim ve sanatın gelişmesine katkı sağlayacak kıtalararası, evrensel bir koruma sağlamak amacı ile "Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi" (Universal Copyright Convention – Welturheberrechtsabkommen) Unesco'nun öncülüğünde 6 Eylül 1952 yılında Cenevre'de imzalanmıştır (Ayiter, 1972, s. 23; Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 22; Bozbel, 2012, ss. 10-11; Erel, 2009, s. 41; Kılıçoğlu, 2006, s. 29; Kılıçoğlu, 2013b, s. 34; "Universal Copyright Convention", 2015).

Bern Sözleşmesi ile Evrensel Telif Hakları Sözleşmesinin arasında bazı farklar bulunmaktadır. Bern Sözleşmesi "karşılıklılık ilkesi" gereği otomatik koruma sağlarken, Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi korumayı bazı kurallara bağlamıştır. Bir diğer fark ise Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi'ne göre bir ülke eser sahibine kendi ülkesinin tanıdığından daha fazla koruma sağlamak zorunda değildir (Tekinalp, 2005, s. 70).

İlim ve edebiyat eserlerinin ve eser sahiplerinin haklarının korunmasının evrensel düzeyde sağlanabilmesi amacı ile hazırlanan "Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi" Bern Sözleşmesinden sonra önemli bir çalışma olmuştur.

3.1.5. Roma Sözleşmesi (1961)

"Eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla ve eser sahibinin izniyle bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların, bir icra ürünü olan veya sair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ile radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları haklar" (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951b) olarak tanımlanan komşu hakları temel alan bu Sözleşme (İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme) 26 Ekim 1961 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Fikir ve sanat eserlerinin uluslararası alanda korunmasına yönelik atılan ilk adım olan Bern Birliği Anlaşması'nda eksik kalan komşu haklar konusunda çalışmalar yapılmış, fakat tüm çabaların sonuçsuz kalması üzerine bu anlaşma imzalanarak komşu haklar da uluslararası alanda koruma altına alınmıştır. Sözleşme özellikle bu tarihlerde meydana gelen teknolojik gelişmelerle kasetçalarların ve kayıt cihazlarının ortaya çıkması ve ürünlerin kopyalanmasının kolaylaşması ile bu konuda yasal bir düzenlemenin yapılması; icracı sanatçılar, fonogram yapımcıları ve yayın kuruluşları olarak üç grupta ele alınan bağlantılı hak sahiplerinin tanımlanması; eser sahibinin hakları saklı kalmak koşuluyla bağlantılı hak sahiplerine tanınan haklar ve bu hakların kullanım koşulları ile koruma süresi gibi konularda asgari bir düzenleme getirmiştir. Sözleşme asgari koruma süresini de 20 yıl olarak belirlemiştir. (Ayiter, 1972, s. 24; Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 22; Bozbel, 2012, s. 11-12; Erel, 2009, s. 41; "İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları", 2015; Kılıçoğlu, 2013, s. 35)

Türkiye 7 Temmuz 1995 tarihinde 4116 sayılı kanun ile bu sözleşmeye taraf olma kararı almıştır (Bozbel, 2012, s. 12; İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının, 1995).

Gelişen teknoloji ile birlikte bu sözleşme de hakların korunması konusunda yetersiz kalmış, yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. "Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü"nün (World Intellectual Property Organization – WIPO) kurulmasından sonra yürütülen çalışmalar sonucu 1996 yılında WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi imzalanmıştır (Bozbel, 2012, s. 12).

Roma Sözleşmesi, daha önce yapılan sözleşme metinlerinde eksik kalan fonogram yapımcıları ile radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları hakları ifade eden komşu haklar ve bağlantılı hak sahipleri ile ilgili asgari bir düzenleme getirmiş fakat gelişen teknoloji ile birlikte sözleşme maddeleri yetersiz kalmış, zaman içinde yeni düzenlemelerin yapılmasına gereksinim duyulmuştur.

3.1.6. Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (The World Intellectual Property Organization-WIPO) Kuruluş Sözleşmesi (Stockholm Sözleşmesi) (1967)

Fikrî mülkiyet sisteminin gelişmesine öncülük etmek amacıyla dünyada dengeli ve etkili bir fikrî mülkiyet sistemi kurmak için Bern Birliği üyesi ülkeler 14 Temmuz 1967 tarihinde Stockholm'de bir araya gelerek imzaladıkları sözleşme ile "Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü- (The World Intellectual Property Organization-WIPO)" kurulmuştur. Örgütün temel amacı, hükümetlerin, işletmelerin ve toplumun fikrî mülkiyetin faydalarını anlamalarına yardımcı olmak, ulusal ya da uluslararası fikrî mülkiyet birlikleri arasındaki iş birliğini sağlayarak uluslararası bir fikrî mülkiyet sistemi kurmaktır. Bunun için fikrî haklar konusunda kanun çalışmaları yapmak, anlaşmalar düzenlemek ve bu konularda ülkelere destek vermek WIPO'nun faaliyetleri

arasında yer almaktadır. Örgütün temelleri 1883 tarihli Paris Sözleşmesi ve 1886 tarihli Bern Sözleşmesi ile kurulan birliklere dayanmaktadır. 1893'te Paris ve Bern Sözleşmelerini yönetmek üzere oluşturulan Birleşik Uluslararası Fikrî Mülkiyetin Korunması Bürosu (BIRPI) WIPO'nun kurulmasından sonra 1970 yılında WIPO altında örgütlenmişlerdir. WIPO Anlaşması da bu tarihten itibaren yürürlüğe girmiştir (Ayiter, 1972, s. 23; Beşiroğlu, 2006, s. 27; "Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü", 2015; Kılıçoğlu, 2013b, ss. 33-34; "What is WIPO?", 2015). Bu örgüt, 1974 yılından itibaren Birleşmiş Milletler teşkilatı içinde uzman bir kuruluş olarak kabul görmüştür (Kılıçoğlu, 2013b, s. 34).

Türkiye 14 Ağustos 1975 tarih ve 7/10540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile WIPO'ya katılma kararı almış, 12 Mayıs 1976 tarihinden itibaren örgütün üyesi olmuştur ("Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü", 2015).

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün kurulması, uluslararası bir fikri mülkiyet sisteminin kurulması ve uzman bir kuruluş tarafından telif hakları konusunda uluslararası alanda çalışmaların ve kanun düzenlemelerinin yapılabilmesi açısından telif hakları konusunda önemli bir gelişme olmuştur.

3.1.7. Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rigths-TRIPS) (1995)

İmzalanan birçok sözleşeme ile birlikte, farklı müeyyidelere sahip ulusal düzenlemeler, uluslararası ticaret ve ekonomik ilişkilerde sorunlara neden olmaya başlamış ve çözüm arayışları kaçınılmaz olmuştur. Çok taraflı ticaret anlaşmalarının uygulanmasını, denetlenmesini sağlamak ve ortaya çıkan ticari uyuşmazlıklara çözüm getirmek gibi önemli amaçlarla kurulan "Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ" fikrî mülkiyetin korunması kapsamında sorunları ortadan kaldırmak amacıyla fikrî mülkiyet haklarını düzenleyen bir anlaşma olarak TRIPS'i uluslararası ticaret sistemine 1995 yılında

eklemiştir. TRIPS 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'de imzalanarak, 1 Ocak 1995 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. TRIPS, fikrî mülkiyet alanında uluslararası düzeyde yapılmış en kapsamlı anlaşma olmuştur. Bern ve Paris sözleşmelerine de göndermeler yaparak onların eksik taraflarını da tamamlayan, etkili bir yaptırım gücü olan anlaşma olmuştur. Uluslararası ticaretteki engelleri ve düzensizlikleri azaltarak, fikrî mülkiyet haklarının uygulanmasında yapılan düzenlemelerin ticaret için bir engel teşkil etmemesi yönünde çalışmalar yapmayı amaçlamıştır. Bu amaca ulaşılabilmesi, anlaşmanın uygulanabilmesi için DTÖ bünyesinde "Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Konseyi (TRIPS Konseyi)" oluşturulmuş ve bu Konsey, üye ülkelerin ulusal mevzuatlarını gözden geçirme ve TRIPS ile belirlenen standartlara uyulup uyulmadığını denetlemekle görevlendirilmiştir. TRIPS ulusal düzenlemelerdeki kapsam, koruma süresi, tanınan haklar ve şekil yönünden ortak normların ve asgari standartların sağlanması açısından bir çerçeve anlaşma olarak kabul edilmiştir. Ülkelerin ulusal mevzuatlarını hazırlarken kabul edilen asgari standartlara uymasını zorunlu kılmaktadır (Bozbel, 2012, ss. 16-18; "Dünya Ticaret Örgütü", 2015; Kılıçoğlu, 2006, ss. 24-25; Kılıçoğlu, 2013b, ss. 29-30; "Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Anlaşması", 2015). Bu açıdan TRIPS, Kılıçoğlu'nun (2013b, s. 16) deyimi ile "fikrî mülkiyet haklarının askeri anayasası olarak anılmaktadır."

DTÖ'nün kurucu üyeleri arasında yer alması nedeniyle, DTÖ kurulurken TRIPS'e taraf olan Türkiye, 5 yıllık bir gecikme ile ancak 2000 yılında anlaşma hükümlerini uygulamaya koyabilmiştir ("Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Anlaşması", 2015)

TRIPS, sınai mülkiyet ve edebi mülkiyet ayrımını yok ederek, fikrî mülkiyet kavramını ikisini de kapsayacak geniş bir anlam yüklemiş, uluslararası sözleşmelerin uygulama alanını genişletmiş, ihlallere karşı uygulanabilir yaptırımlar getirmiş, "fikir ve sanat eserlerinde kiralama ve ödünç verme hakkını koruma altına almış", "bilgisayar

programları ile veri tabanlarının korumasını fikir ve sanat eserlerine eşit duruma getirmiş", "telif haklarında asgari koruma süresini 50 ve TV-verici işletmelerin koruma sürelerini ise en az 20 yıl" olarak belirlemiştir. Ayrıca "yükümlerini ihlal eden üyelerinden DTÖ'nün sağladığı hak ve imkânların çekilmesini öngörmüştür (Berkman Center for Internet and Society, 2012, s. 24; Tekinalp, 2005, s. 78).

Fikri mülkiyetin korunması, sorunların çözüme kavuşturulması açısından 1995 yılında yürürlüğe giren TRIPS'in, uluslararası düzeyde yapılan en kapsamlı ve en etkili anlaşma olması ve üye ülkelerin mevzuatlarının standartlara uyumu açısından denetlenerek uygun hale getirilmesi yönünde yaptığı düzenlemeler bakımından önemi büyüktür.

3.1.8. WIPO Telif Hakları Anlaşması (WCT - WIPO Copyright Treaty) (1996)

1996 yılında imzalanan 2002 yılında yürürlüğe giren WIPO Telif Hakları Anlaşması, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler karşısında yetersiz kalan Bern Birliği Anlaşması'na çözüm getirmek amacı ile hazırlanmış ve imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında özellikle veri tabanı ve bilgisayar programlarının tanımı yapılmış ve ilim ve edebiyat eserleri kapsamında korunması gerektiğine yönelik bir düzenleme yapılmıştır. Böylece ilim ve edebiyat eserleri altında korunma kapsamına alınan yeni bir eser türü tanımlanmıştır. Anlaşmanın bir diğer önemli maddesi ise eser sahibinin haklarına getirilebilecek istisnaların belirlenmesi olmuştur. Bu düzenlemelerle birlikte eserlerin özgün nüshaları ya da kopyalarının satılması veya sahipliğinin el değiştirmesi yoluyla topluma sunulmasına, kiralanmasına, eserlerinin telli ya da telsiz yöntemle topluma iletilmesine izin verme hususunda eser sahiplerine münhasır yetki tanınmıştır (Bozbel, 2012, ss. 14-15, *WIPO*, 2015).

Türkiye 2 Mayıs 2007 tarih ve 5647 sayılı WIPO Telif Hakları Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun ile Anlaşmaya katılmayı kabul etmiştir (WIPO Telif Hakları Andlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğu, 2007; "WIPO Telif Hakları Anlaşması (WCT)", 2015).

Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan bilgisayar programları ve veri tabanlarının koruması konusu, uluslararası alanda yeni bir düzenlemeyi gerekli kılmış, WIPO Telif Hakları Anlaşması ile bu alandaki eksikliğin giderilmesi için düzenleme yapılmıştır.

3.1.9. WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WPPT - WIPO Performances and Phonograms Treaty) (1996)

1996 yılında kabul edilen ve 2002 yılında yürürlüğe giren bu Sözleşme, komşu haklara sahip bağlantılı hak sahipleri olan icracı sanatçı, fonogram yapımcısı, yayın kuruluşlarının haklarını korumaya yönelik 1961 yılında imzalanan Roma Sözleşmesi'nin sürekli gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri karşısında yetersiz kalması nedeni hazırlanmış ve imzalanmıştır. Söz konusu bu Sözleşme ile "icracı sanatçıların mali ve manevi hakları, fonogram yapımcılarının mali hakları ve bu hakların istisnaları düzenlenmiş, icracı sanatçılara tanınan koruma süresi icranın fonograma tespit edildiği yılın sonundan başlayarak en az 50 yıl; fonogram yapımcılarına tanınan koruma süresi ise fonogramın yayımlandığı yılın sonundan veya tespitinden itibaren 50 yıllık bir süre içerisinde böyle bir yayım olmadığı takdirde, tespitin yapıldığı yılın sonundan itibaren hesaplanmak üzere en az 50 yıl olarak belirlenmiş"tir. Ayrıca Sözleşme'nin hazırlanış amacına uygun olarak icracı sanatçı ve fonogram yapımcılarına yetki ve izin verilmeyen fiillerin gerçekleşmesini kısıtlayan; icracı sanatçı ve fonogram yapımcılarının kendi haklarını koruyabilmek ve ihlallerin önüne geçebilmek amacıyla kullandıkları teknolojik yöntemlerin etkisiz hale getirilmesi konusu sözleşme kapsamına alınmış, bu

konuda Akit Taraflara koruma ve yasal yaptırımları öngörmesine ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Halen 94 taraf ülkenin imzası bulunan Sözleşme'ye, 02 Mayıs 2007 tarihli ve 5646 sayılı Kanun ile Türkiye'nin katılımı uygun bulunmuş ve 28 Kasım 2008 tarihinde Sözleşme'ye taraf olmuştur ("WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WPPT)", 2016; Milletlerarası Andlaşma, 2008).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler telif hakları konusunu her zaman doğrudan etkilemiştir. Dolayısı ile fonogram yapımcıları ile radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları hakları ifade eden komşu haklar ve bağlantılı hak sahipleri ile ilgili asgari bir düzenleme getiren Roma Sözleşmesi de gelişen teknoloji ile hakların korunması konusunda getirdiği hükümler açısından yetersiz kalmıştır. WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi telif hakları kapsamında ele alınan bağlantılı hakların korunmasında mevcut uluslararası mevzuatın gelişen teknoloji ve uygulamalar kapsamında güncellenmesi, yetersiz kalan hükümlerin geliştirilmesi açısından önemli bir sözleşme olmuştur.

3.1.10. Avrupa Birliği Direktifleri

Avrupa Birliği, üye ülkelerin mevzuatlarındaki farklılıkları gidermek, üye olması söz konusu devletlerin mevzuatlarını düzenlemeleri amacıyla çeşitli konularda direktifler yayınlamıştır. Üyeliği söz konusu olan devletlerin ilgili konuda mevzuatlarını bu direktiflere göre düzenlemeleri beklenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından kendi web sitelerinde de yayınlan fikrî haklar ile ilgili Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifleri sıralanmıştır ("Fikrî Haklarla İlgili AB Müktesebatı", 2022; Kılıçoğlu, 2013b, ss. 35-36; Yılmaz, 2008b; "European Parliament", 2016). İlgili direktifler aşağıdaki gibidir.

1. 96/9/AT sayılı direktif: Veri tabanlarının yasal olarak korunması ile ilgili düzenlemelerdir.
2. 2001/29/AT sayılı direktif: Telif hakları ve bağlantılı hakların yasal olarak koruması ile ilgili düzenlemeler içermektedir.
3. 2001/84 AT sayılı direktif: Eser sahibinin eserini ilk devrinin ardından eserin yeniden satışı konusunda düzenlemeleri kapsamaktadır.
4. 2004/48 AT sayılı direktif: Fikrî hakların uygulanmasını garanti etmek için gerekli olan usulleri kapsayan bir düzenlemedir.
5. 2006/115/EC sayılı direktif: Telifli eserlerin ve diğer konuların kiralanması ve ödünç verilmesi ile ilgili hakları düzenleyen maddelere yer verilmiştir.
6. 2011/77 EU sayılı direktif: 2006/116 EC sayılı direktifi değişiklik yapan edebi sanatsal eser sahiplerinin koruma süreleri ilgili düzenlemeleri içermektedir.
7. 2009/24 EC sayılı direktif: Bilgisayar programlarının korunmasına yönelik düzenlemelerdir.
8. 2012/28 AB sayılı direktif: Öksüz eserlerin kamu çıkarına yararına kullanımları konusunda düzenlemeleri kapsamaktadır.
9. 2014/26 AB sayılı direktif: Telif hakkı ve bağlantılı hakların meslek birlikleri tarafından yönetimi konusunda düzenlemedir.
10. 2019/790 AB sayılı direktif: Telif hakkı ve bağlantılı haklarla ilgili Birlik hukukunun işleyişi konusunda düzenlemeleri kapsamaktadır.
11. 2019/789 EU sayılı direktif: Radyo ve televizyon programlarının yeniden iletimine yönelik haklarla ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Devletlerarası ve çok uluslu bir örgüt olan Avrupa Birliği tarafından yayınlanan direktifler arasında yer alan bu direktifler, üye ülkelerin mevzuatlarında telif

haklarının korunması ile ilgili farklı konularda mevzuat farklılıkların giderilmesi açısından uluslararası alanda önem taşımaktadır.

3.1.11. Kör, Görme Özürlü veya Diğer Matbuat Engellilerin Yayımlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Anlaşması (2013)

27 Haziran 2013 tarihinde Marakeş'te kabul edilen ve WIPO tarafından yönetilen uluslararası telif hakkı antlaşmalarının bir parçasını oluşturan bu anlaşma ile engelli kişilerin kullanımına yönelik eser kopyalarının üretimini ve dağıtımını kolaylaştırmak, bunun için anlaşmaya taraf devletler tarafından gerekli yasal düzenlemeleri yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Türkiye, anlaşmayı 1 Kasım 2013 tarihinde imzalamıştır. Anlaşma, engellilerin toplum yaşamına katılım sağlayabilmesi, bu anlamda her türlü ayrımcılığı reddetmesi ve engellilere yönelik istisnalara uluslararası düzeyde asgari standartlar getirerek eserlere erişimde fırsat eşitliği sağlamış olması ile insan hakları alanında büyük bir öneme sahip olmuştur (Alıca ve Önder, 2014; "Marrakesh Treaty to Facilitate", 2018).

Türkiye bu anlaşmaya taraf olmadan önce 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na 2004 yılında, 5101 sayılı yasa ile eklenen Ek 11. madde kapsamında engellilerin eserlere erişimini kolaylaştırmak için gerekli üretim ve dağıtım istisnasını getirmiştir ve halen aynı şekilde uygulamadadır (Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 2004; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a).

Alıca ve Önder'e (2014, s. 75) göre Anlaşma'da yer alan istisnalar 5846 sayılı FSEK'in Ek 11. maddesinde yer alan istisnalardan daha geniştir ve Anlaşma'nın onaylanması ile FSEK'te de değişik yapılması gerekmektedir.

Eserlerden herkesin faydalanmasının sağlanması kapsamında engellilerin eserlere erişimi ve kullanımı da telif hakları konusunda bir düzenlemeyi gerekli

kılmıştır. Marakeş Anlaşması, engellilerin toplum yaşamına katılması anlamında eşitliğin sağlanması açısından önem taşımakta olup, mevcut eserlerin engelliler tarafından kullanımını sağlamak üzere eser kopyalarının oluşumu, dağıtımı ve kullanımı konusunda uluslararası alanda asgari düzenlemelerin getirilmesi açısından büyük bir adım olmuştur.

3.2. Türkiye'de Telif Hakları

Türkiye'de de yayıncılığın teşvik edilmesi, eser sahiplerinin haklarının korunması anlamında hukuksal düzenlemelere gidilmiştir. Süreçte ne kadar geç kalındığı söylense de bu yönde çeşitli düzenlemeler zaman içinde yapılmış, elbette çağın gerekleri, gelişen teknoloji ile eser sahiplerinin haklarının hukuksal olarak korunması konusunda yetersiz kalındığını söylemek mümkündür. Bu bölümde Türkiye'de telif hakları konusunda yapılan mevzuat düzenlemelerinin gelişim süreci ele alınmıştır.

Türkiye'de telif hakları konusu ancak 19. yüzyılın ortalarında gündeme gelebilmiştir. Matbaanın Osmanlı'ya geç gelmesi, matbaanın kullanılmasının doğal sonucu olan telif hakları konusundaki hukuksal düzenlemelerde geç kalınmasının önemli nedenlerinden olmuştur. Telif konusu ilk olarak 1850 tarihli "Encümen-i Daniş Nizamnamesi"nde geçmiştir. Telif haklarının korunması ise 1857 yılında Telif Tüzüğü ile yapılmıştır. Ardından gerçek anlamdaki ilk Kanun 1910 tarihli "Hakk-ı Te'lif Kanunu" olmuştur. 1952 yılında yürürlüğe giren 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu halen yürürlükte olan Kanun'dur. Kanun üzerinde zaman zaman değişiklikler yapılmış yapılmaya da devam etmektedir (Çakmak, 2014, s. 11; Tekinalp, 2005, s. 83)

Türkiye'de telif hakları konusunda 4 farklı düzenleme yapılmıştır. Söz konusu düzenlemelere aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir.

3.2.1. Encümen-i Daniş Nizamnamesi (1850)

"Telif" sözcüğünün ilk defa kullanıldığı bu Nizamname 1850 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından hazırlanan fikir ve sanat eserleri hukukuyla ilgili ilk hukuki metin niteliğini de taşımaktadır. Eserin sansür amacıyla incelenmesinden sonra yazara telif hakkının tanınması öngörülmüştür (Çakmak, 2014, s. 11; Kılıçoğlu, 2006, s. 31).

Türkiye'de telif hakları konusu ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gündeme gelmiştir ve yasal bir düzenleme kapsamına alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Enümen-i Daniş Nizamnamesi Türkiye'de telif haklarının düzenlendiği ilk metin olarak önem taşımaktadır.

3.2.2. Hakk-ı Telif Nizamnamesi / Osmanlı Telif Hakları Tüzüğü[4] (1857)

Türk hukukunda fikrî haklar alanında ilk yazılı hukuk kaynağı olarak kabul edilen bu nizamname ile eserin basımı ve yayımı ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Yapılan düzenleme ile yazar eseri üzerinde yaşam boyu yayımlama hakkına sahip olmuştur ve isterse ücret karşılığında bu hakkını sözleşme ile devredebilecektir. 1972 yılında bu Nizamname üzerinde düzenleme yapılarak koruma süresi belirlenmiştir. Yazarın eseri üzerindeki haklar 45 yıl, çeviri eserlerde ise 20 yıl olarak belirtilmiştir (Ayiter, 1972, s. 26-27; Beşiroğlu, 2006, s. 3; Çakmak, 2014; Kılıçoğlu 2006, s. 31;).

Telif hakları kapsamında yazar haklarının korunması konusunda önemli düzenleme ve yaptırımlar içeren bu nizamname, Türkiye'de telif hakları mevzuatının gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

[4] Çakmak, 2014, s. 183-185. Çakmak bu tüzük maddelerine kitabının ekler bölümünde yer vermiştir. Alıntılanan Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tertib-i Evvel Düstur, Cilt II, s. 229.

3.2.3. Hakk-ı Telif Kanunu (1910)

1910 yılında hazırlanan Hakk-ı Telif Kanunu, Bern Sözleşmesi'nden esinlenerek hazırlanmıştır. Fakat bu dönemde tercüme eserlere duyulan ihtiyacın farkında olan Osmanlı İmparatorluğu Bern Sözleşmesi'nde yer alan, eserlerin tercümesi için hak sahibinden izin alınmasını gerektiren madde nedeni ile Bern Sözleşmesi'ne taraf olmaya çekinceli davranmıştır. Kanun'da çeviri bütünüyle serbest bırakılmıştır. Ayrıca Kanun'da koruma süreleri ile ilgili sınırlamalar da getirilmiştir. Koruma süresi yazarın yaşam süresi ve ölümünden sonra 30 yıl olarak ifade edilmiş; harita, çizim vb. eserlerde ise yazarın ölümünden sonra 18 yıl olarak belirlenmiştir. Yine yer alan önemli bir madde ise yazarın telif hakkı kazanmasının şarta bağlanmış olmasıdır. Madde 20'de yazarın telif hakkını elde edebilmesi için eserinden üç kopyayı İstanbul'daki Eğitim Bakanlığı'na ve taşradaki Eğitim Müdürlüğü'ne teslim ederek kayıt ve tescil ettirmesi zorunlu kılınmıştır. Taklit ve intihal konularında uygulanacak cezalar da yine düzenleme getirilen konular arasındadır. Yasa 1952 yılına kadar yürürlükte kalan Türk kültür ve sanat yaşamını düzenleyen önemli bir düzenleme olmuştur (Beşiroğlu, 2006, ss. 1-4; Çakmak, 2014; Kılıçoğlu, 2006, s. 32).

Türkiye'de telif haklarının kazanılması, koruma süreleri ve intihal konuları ile ilgili düzenlemeleri de içeren bu Kanun, halen uygulanmakta olan 5846 sayılı Kanun'dan önce oluşturulmuş son düzenlemedir.

3.2.4. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1952)

Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nı imzalamasıyla, Antlaşmaya bağlı ticaret anlaşması gereğince 12 ay içinde sınai, edebi ve artistik eserlerin korunması ile ilgili uluslararası anlaşmalara taraf olmak durumunda kalmıştır. Fakat kuruluş aşamasında olması ve çeviri eserlere ihtiyacı olacağı gerekçesi ile Türkiye Cumhuriyeti Bern Sözleşmesi'nin

ilgili maddesine çekince koymak durumunda kalmıştır. Bern Sözleşmesi'ne taraf ülkelerin bu duruma itiraz etmeleri halinde Türkiye'nin Anlaşmaya katılma hakkı saklı tutulmuştur (Ayiter, 1972, s. 27-28; Beşiroğlu, 2006, s.4; Erel, 2009, ss. 47-48; Kararnameler, 1953).

Türkiye Cumhuriyeti'nde fikrî haklarla ilgili yasal düzenleme konusu ilk kez Birinci Türk Yayın Kongresi'nde gündeme gelmiş mevcut kanunun yetersiz kaldığı ve yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu konusu tartışılmıştır. Bunun üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne bu konuda çalışma yapmaları için 10 Mayıs 1939 tarihinde bir talimat göndermiştir. Yasa taslağının hazırlanması görevi kendisine verilen Ord. Prof. E. Hirsch, Alman Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan faydalanarak hazırlamış olduğu tasarıyı 1941 yılında Bakanlığa teslim etmiştir. 1948 yılında Adalet Bakanlığı, Hirsch'den, taslağı tekrar gözden geçirmesini, eser sahibinin eserinden ekonomik yarar sağlaması ile ilgili sözleşmelere ait hükümleri çıkartarak, Bern Sözleşmesine de uyarlamasını istemiştir. Hazırlanan taslak 27 Ekim 1950'de Parlamento'ya sunulmuş, 5 Aralık 1951'de kabul edilmiş ve 1 Ocak 1952 tarihinden itibaren 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. 5846 sayılı Kanun'un kabulü sırasında Bern Sözleşmesi'ne katılım durumu da müzakere edilmiş ve 21 Ağustos 1951 tarihinde Türkiye'nin 1 Ocak 1952 tarihinden itibaren uygulanması üzere Bern Sözleşmesine katılması kararı da alınmıştır (Ayiter, 1972, s. 27; Beşiroğlu, 2006; Kılıçoğlu, 2006, s. 32, 34).

Türkiye, "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nu yürürlüğe koymakla kalmamış, uluslararası alanda da birçok sözleşme ya da anlaşmayı kabul etmiştir. 1949 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini imzalamış, 1952 yılında Bern Sözleşmesi'ne katılmış, 1995 yılında Bern Sözleşmesi'nin en son haline taraf olmuş, 1976 yılında WIPO üyesi olmuş, 2000 yılında Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Antlaşmasını (TRIPS) hükümlerini uygulamaya koymuş, 2004 yılında Roma

Sözleşmesi'ne, 2008 yılında "WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi'ne, WIPO Telif Hakları Anlaşması'na taraf olmuştur (“Telif Hakları Genel Müdürlüğü”, 2015).

Zaman içinde yaşanan gelişmeler, uluslararası alanlarda düzenlenen sözleşme ve anlaşmalar ile birlikte Avrupa Birliği adaylık sürecinin gündeme gelmesiyle birlikte Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu üzerinde değişiklik ya da düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz olmuştur. Kanun üzerinde daha çok uluslararası kuruluşların etkisi ile birçok düzenleme yapılmıştır. Önce kanunun hazırlanması sonrasında uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesi uluslararası sözleşme hükümleri ile yasal esaslar arasındaki uyumsuzluğa ve hatta hükümler arasındaki uyumun bozulmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Beşiroğlu, 2006, s. 11; Kılıçoğlu, 2006, s. 34-35; Suluk ve Kenaroğlu, 2012, s.95).

Çeşitli düzenlemelere rağmen ilgili Kanun'da halen yetersiz görülen, özellikle kütüphaneler ve bilgi kullanıcıları tarafından sorun teşkil edecek konular bulunmakta ve düzenlemeye ihtiyaç olduğu tartışılmaktadır. Bir sonraki bölümde telif hakları konusu kütüphaneler açısından değerlendirilecek olup, kütüphane hizmetleri bakımından telif hakları konusu ele alınacaktır.

4.BÖLÜM: TELİF HAKKI VE KÜTÜPHANE

Telif hakkı konusuna önceki bölümlerde detaylı olarak değinilmişti. Bu bölüme kütüphane tanımı ile başlamanın kütüphanelerin telif hakkı konusu ile ilişkisini ortaya koymak açısından önemli olacağı düşünülmüştür.

4.2. Telif Hakları Bağlamında Kütüphaneler

Kütüphaneler, koleksiyonlarında yer alan telifli eserler ve bu eserlerin kullanıcıların hizmetine sunulduğu yerler olması nedeniyle var oldukları günden itibaren telif hakları konusu ile iç içe olmuşlardır. Bu durum telif hakları konusuna en çok da kütüphanelerde dikkate edilmesi ve konunun kütüphane hizmetleri ve eğitimleri kapsamında işlenmesi hususunu zorunlu kılmaktadır.

Kütüphane, "örgütlenmiş yayın topluluğu" olarak belirtilen kütüphanelerin amacı herkesin bu yayınlardan kolay ve çabuk yararlanmasını sağlamaktır (Alpay, 1973, ss. 55-56). Kütüphane; okuma, çalışma ve danışma amacıyla tutulan kitap ve diğer materyallerden (filmler, fotoğraflar, diskler, bilgisayar programları hatta basılı ve el yazması belgeler vb.) oluşan bir koleksiyondur (Prytherch, 2005, s. 418). Bir başka tanıma göre kütüphane, kullanım için düzenlenmiş materyallerden oluşan bir koleksiyon olup; sosyal hafızanın koruyucusu olarak öncelikli rolü, insan hafızasının bilgiyi işleme rolü (bilginin düzenlenmesi, saklanması ve geri getirilmesi) ile paralellik izler (Feather ve Sturges, 2003, s. 371).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kütüphaneler, özellikle kullanıma sunulmak üzere farklı ortam ve formatlarda bulunan belli bir sistematikte düzenlenmiş materyallerden oluşan koleksiyonu ifade etmektedir. Kütüphanelerin öncelikli amacı hizmet sunduğu kullanıcı grubunun bilgi gereksinimini karşılamak, aynı zamanda kültürel hafızayı korumaktır. Telif hakkı düzenlemeleri ise eser sahiplerinin haklarını belirlemek ve korumak, eserlerden yararlanma koşullarını düzenlemek amacıyla

yapılmaktadır. Görüldüğü üzere telif hakları ile kütüphanelerin ortak noktası "eser"dir ve eser her iki kavramın gündeme gelme nedenidir. Kütüphaneler, telif hakları konusu kapsamında düşünüldüğünde koleksiyonun oluşturulmasından, kullanıma sunulmasına kadar neredeyse her aşamada telif hakları konusu ile iç içedirler. Bu açıdan bakıldığında kütüphaneleri, telif hakları konusundan bağımsız düşünmek ya da hizmetleri bu konu dışında değerlendirmek, planlamak ya da sunmak pek de mümkün değildir.

Bilginin üretilmesi ve hizmete sunulması ile bilimsel iletişimde ilk sıralarda rol alan kütüphanelerde görev yapan, koleksiyonda yer alan eserleri kullanıcısı ile buluşturan kütüphanecilerin telif hakları ve fikrî mülkiyetin korunması konusunda donanımlı olmaları ve kullanıcı kitlesine rehberlik yapmaları, onları bilinçlendirmeleri tartışmasız öncelikli bir konu olup, telif hakları konusunda toplumsal farkındalığın oluşturulmasında kütüphanelerin önemini ortaya koymaktadır.

Telif hakkı ihlallerinin azaltılması ya da yok olması için toplum duyarlılığının oluşturulması önemli bir konudur (Turan ve Yılmaz, 2014, s. 74). Özellikle bilginin etik kullanımı konusu telif hakları bağlamında kütüphanelerin, bilhassa araştırmacılara kaynak sunan akademik kütüphane ve kütüphanecilerin anahtar rol aldığı konular içinde tartışılmaktadır (Rodriguez, Greeer ve Shipman, 2014; Charbonneau ve Priehs, 2014, s. 228).

Kütüphanelerde, bilginin seçimi, elde edilmesi, kullanılması, iletimi, paylaşımı, depolama ve koruma sürecinin her aşamasında telif hakkı konusu kendiliğinden ön plana çıkmaktadır (Yılmaz, 2004, ss. 160). Ayrıca rezerv yayınlar, kütüphaneler arası ödünç verme ve el yazmaları konusunda da kütüphaneler telif hakları sorunsalı ile karşı karşıya kalmaktalar (Bielefield ve Cheeseman, 1993, s. 94). Kopyalama ya da çoğaltma, kütüphanelerin önemli sorunlar yaşadığı, çözüm konusunda ise çaresiz kaldıkları bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Candan, 2010, s. 271).

Sahip olduğu koleksiyon ile kullanıcı ihtiyaçlarını karşılama bağlamında kütüphanelerin bilgiye erişim ve bilginin paylaşımı konusunda sağladığı hizmetlerin telif hakları konusundaki riskleri de doğal olarak beraberinde getirdiği yapılan birçok araştırmanın konusu olmuştur.

Memduhoğlu (2008, s. 125-126), Türkiye'de yapılan telif hakkı ihlalleri ile ilgili olarak; basılı eserlerin, müzik eserlerinin ve filmlerin korsan olarak izinsiz basılıp, çoğaltılması ve satılması; güzel sanat eserlerinin izinsiz olarak kopyalanması, kullanılması ya da gösterimi; bestelerin ya da sözlerin izinsiz olarak ticari amaçla kullanımı, icra edilmesi; yayınevi ya da yapımcı şirketlerin izinsiz baskı yapması, dağıtması ya da bastığı eser sayısını düşük göstererek eser sahibine düşük ücret ödemesi; izinsiz olarak eserlerin çevirisinin yapılması; eserlerin izinsiz olarak sinema ya da belgesellerde kullanılması; eserlerden kaynak göstermeden alıntı yapılması; başkasına ait eserin kendi eseriymiş gibi gösterilmesi; bandrolsüz eser basmak; eser sahiplerine telif hakkını ödemeden eseri radyo ve televizyon gibi yayın kuruluşlarında gösterime sunmak gibi sorunlarla karşı karşıya kalındığından söz etmiştir. Ayrıca kitap, film ve müzik piyasasında önemli eserlerin korsan kopyalarının, orijinal baskılarından fazla satması konusunu dile getirmiş ve bu durumun normalmiş gibi görülmesinin de Türkiye'de telif hakları konusunda ne kadar gerilerde olduğumuzun bir göstergesi olarak altını çizmiştir.

Yukarıda söz konusu olan ve özellikle eserlerin kullanıma sunulması konusunda kütüphanelerin sunduğu hizmetlerle orantılı olarak telif hakları konusu, kütüphanelerin gündeme alması gereken konular kapsamına girmekte ve böylece kütüphane çalışanlarının yani kütüphanecilerin sorumlulukları da giderek karmaşık hale gelmekte ve artmaktadır.

Candan (2010, s. 273), kütüphane hizmetleri verilirken personelin karşılaştığı sorunları tespit etmek istemiş ve yapmış olduğu çalışmada, yasalarla ilgili bilincin

oluşmamasını, Türkiye'de ilgili mevzuat düzenlemesinin yetersiz olduğunu, elektronik yayıncılık konusunda yasal sorunların olduğunu ve en büyük sorunun ise yetişmiş, bilgili ve bilinçli personel eksikliği olarak ortaya koymuştur. Candan (2010, s.278), aynı çalışmasında yaptığı görüşmelerden kütüphane personelinin FSEK'i kütüphaneler için tehdit olarak gördüklerini ve kütüphanelerin bu Kanun kapsamı dışında tutulması ya da muaf olması gerektiği ile ilgili istekleri olduğunu da ifade etmiştir. Tonta (2003b, s. 87), bu konuya çok daha öncelerde değinmiş, çalışmasında yasalarda önemli değişikliklerin yapılmasını özellikle kütüphanelere Kanun'da ayrıcalık tanınması gerektiğini, adil kullanım konusunun yasa kapsamına alınmasını, dijital eserlerle ilgili de düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmuştur.

Odabaş (2016, s. 801)'ın da belirttiği üzere, günlük hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak teknolojiyi ve interneti kullanan insanlar, bilgi gereksinimlerini de bu ortamda karşılamayı tercih etmekte, bu durum bilgi hizmeti sunan kütüphanelerin hizmetlerinin de kaçınılmaz olarak dijital dünyaya taşınmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca birçok ortamda dile getirilen teknolojinin kütüphanelerin sonunu getireceği konusunda da teknoloji, kütüphaneleri esir almadan önce kütüphanecilerin teknoloji konusunda donanımlı olmaları sağlanarak bu durumun önüne geçilmesi gerektiğini de önemle vurgulanmıştır.

Telif hakkı konusu kütüphane hizmetleri ile birlikte farklı alanlarda gündeme geldiği gibi teknoloji de kütüphane hizmetlerini doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. Teknolojinin sağladığı ve sağlayacağı kolaylıklar hayal edilemeyeceği gibi, bu durum eserlerin kullanımı, kütüphane hizmetlerinin sunumu ve kullanıcıya ulaşmak konusunda süreçleri de karmaşık hale getirebilmektedir.

Özellikle akademik kütüphaneler, rezerv materyallerin, lisanslı kütüphane kaynaklarının kullanıma sunulması konusunda ve hizmet verdiği kullanıcı grubundaki araştırmacı ya da yazarlara, yayıncılarla yapacağı telif hakkı sözleşmeleri konusunda

yardımcı rol üstlenerek, giderek daha çok telif hakkı konusunun ya da sorununun içinde yer alacaklardır (Charbonneau ve Priehs, 2014, s. 228). Bir başka açıdan Rodriguez, Greeer ve Shipman (2014, s. 490), yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin telif haklarına uyma ve akademik dürüstlük gibi önemli konularda yeterlik kazanmasında kütüphanelerin anahtar rol oynaması gerektiği konusuna değinmiştir.

Dolayısıyla telif hakkı konusunun yükseköğretimde ve araştırma kütüphanelerinde ele alınması gereken, her hizmette ön plana çıkarılması gereken önemli, hatta temel konulardandır.

Akademik kütüphaneciler de artık telif hakları ile ilgili sorularla daha fazla karşılaşmaya başlamışlardır. Kütüphanecilere zaman zaman, öğrenci ve öğretmenlerden gelen "telif hakkı ile korunan materyalleri eğitim ve araştırmada yasal olarak nasıl kullanırız" sorusu iletilmektedir. Fakat kütüphanecilerin bu konuda yetersiz bilgi sahibi olmaları bu konuda gelen sorulara da yetersiz kalmalarına hatta cevapsız bırakmalarına neden olabilmektedir. Kütüphanecilerin uygulanan mevzuat hakkında ya yetersiz bilgiye sahip olduklarından veya söylediklerinin yasal bir görüş olarak yanlış anlaşılmasından korktuklarından bu soruları cevaplamada biraz çekimser kaldığı da ifade edilmektedir. Kütüphanecilerin bir mühendislik sorusunu cevaplamak için nasıl mühendis olmalarına gerek yok ise telif hakkı konusundaki soruları cevaplamada da bir uzman ya da avukat olmalarına gerek olmayacağı, böyle bir beklentinin olmadığı ya da olmaması gerektiği herkes tarafından bilinmelidir (Myers, 2014, s. 49).

Bilgiye erişim konusunda kullanıcılarını destekleyen kütüphaneciler ya da bir başka ifade ile bilgi profesyonelleri, telif hakkı polisi gibi davranamazlar fakat kullanıcılarını bilgiye erişim sürecinde fikrî mülkiyete saygı gösterme ve hakların korunması konusunda teşvik edici olarak çaba göstererek telif haklarının korunması anlamında önemli bir rol alabilirler. Aksi halde, ihlallerin oluşmasını önlemek için bir girişimde bulunmadıklarında, telif hakkı ihlallerini teşvik eden durumuna düşmeleri

kaçınılmaz olacaktır (Norman, 1999, s. 3). Bu durum kütüphane ve kütüphaneciler açısından dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Kütüphaneler telif haklarının korunması anlamında elinden gelen çabayı sarf etmeli, bunu yaptığı çalışmalarla da ortaya koymalıdır.

Beger (2005) yapmış olduğu çalışmada, özellikle Almanya'da, telif hakkı yasasında yapılan değişikliklerin kütüphane hizmetlerine olan etkilerini ortaya koymaya çalışmış ve kütüphanelerin halen nasıl kullanıcı beklentilerini karşılamaya devam ettiklerine yönelik bir tablo sunmaya çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, telif hakkı yasasında yapılan her türlü değişikliğin bilginin akış sürecini etkilediğini, bu nedenle de hak sahipleri ile kullanıcılar arasında aracı rolü üstlenen kütüphanelerin yasalardaki değişikliklerin sonuçlarından haberdar olmalarının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmada Almanya'da kütüphanelerin, hak sahipleri ile son kullanıcının çıkarlarını dengelemeye yönelik yasal çerçevenin oluşturulmasında yardımcı rol üstlendiklerini ortaya koymuştur. Fakat teknoloji ile birlikte elektronik depolama ve çoğaltma araçlarının gelişmesi, gelecek ile ilgili belirsizlik tüm taraflar için kabul edilebilir bir mevzuat oluşturmayı zorlaştıran güvensiz bir atmosfer yaratmıştır. Bu durumda Beger (2005, s. 131) hiçbir ulusal meclisin, kütüphanelerin sosyal amaçlarına yönelik formüle edilmiş istisna ve kısıtlamalara sahip olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca Almanya'da kütüphane dernekleri mevzuat üzerinde etkili olabilmek için çok güçlü lobilere sahip yayıncı ve müzik endüstrisi ile karşı karşıya geldiklerini, muhalif bir ses sağlayabilmek için parlamento üyeleri ve Adalet Bakanlığı ile sürekli temas halinde olarak mevzuat üzerinde etkili olabildikleri ve böylece seslerini kamuoyuna duyurabildiklerini dile getirmiştir. Kütüphanelerin, fikrî mülkiyet zincirinde yazar ve yayıncıların doğal iş birlikçisi olması nedeniyle mevzuat geliştirme hususunda kütüphanecilerle iş birliği içinde olunmasının ve kütüphanecilerin önerilerinin dikkate alınmasının uygun olacağını savunmuştur.

Memduhoğlu (2008, s. 127), çalışmasında toplumun telif hakkı konusundaki bilgisizliğini ortadan kaldırmak, toplumda farkındalık oluşturmak, toplumu bilinçlendirmek için eğitim ve kampanyaların yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, eğitim ve kampanyalarla sağlanacak "özdenetim" ile bireylerin korsan esere olan yönelimlerinin önüne geçileceği, korsan satış yapanlar ile ilgili gerekli uyarı ve şikâyetlerin yapılmasının sağlanacağı, telif haklarının korunacağı, ihlallerin önlenmesinde büyük etki yaratacağı görüşünü benimsemiştir.

Topluma bilgi hizmeti sunan kütüphanecilerin, her konuda olduğu gibi telif hakları konusunda da toplumda farkındalığın oluşturulması ve kullanıcılarda özdenetim davranışının içselleştirilebilmesi açısından önemli bir role sahip olduğu yapılan araştırma sonuçlarından da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumu bilinçlendirmede doğrudan alacakları rol açısından düşünüldüğünde kütüphanecilerin eğitiminin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Yüksek oranda kullanılabilir bir kütüphane yaratmak isteniyorsa, kütüphaneciler, kullanıcılarının sorumlulukları ve hakları konusunda bilgi sahibi olmalıdır (Vesely, 2006, s. 74). Sadece kullanıcı hak ve sorumlulukları değil, hizmete sundukları eser sahiplerinin, yayıncıların ve hatta kütüphanelerin hak ve sorumlulukları konusunda da donanımlı olmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak kütüphanelerin, koleksiyonlarında bulunan eserler nedeniyle telif hakkı ile ilgili sorunlarla karşılaşmasının kaçınılmaz olduğu ortadadır. Kütüphanede kullanıma sunulan eserlerin herhangi bir şekilde kopyalanması, elektronik formata dönüştürülmesi ya da internet aracılığı ile paylaşılması ve benzeri konular telif hakkı bağlamında çeşitli ihlalleri gündeme getirecektir. En önemlisi de gerekli önlemler alınmadığı durumda kütüphaneler bu tür ihlallere ortam sağlayan kurumlar gibi görülecektir. Kütüphanelerde verilen her hizmet telif hakları konusunun bir ayağı ile yakından ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında kütüphanelerin kullanıcı gereksinimlerine

cevap verebilmek için sağladığı bazı hizmetler telif hakları konusunda riskleri de beraberinde doğurmaktadır. Bilgiye ve kaynaklara erişimi sağlayan kütüphaneciler hakların korunması konusunu en iyi bilmesi gereken meslek gruplarından olmalıdır ve telif hakkı konusunda farkındalık oluşturmanın toplumun her kesimine ulaşabilen kütüphanelerden başlayabileceğini söylemek de mümkündür.

Aşağıda kütüphanelerin verdikleri hizmetler kapsamında telif hakları ile nasıl bir ilişki içinde olduğuna değinilecektir.

4.2 Kütüphane Hizmetlerinde Telif Hakkı Konusu

4.2.1. Sağlama Hizmetlerinde Telif Hakkı

Kütüphanelerin oluşumunda ele alınması gereken en temel hizmetlerden olan sağlama hizmeti, kütüphaneye kaynak seçimi ve temini konusunda hizmetleri kapsamaktadır.

Kütüphanenin amacına uygun gelişimi gerçekleştirmek üzere koleksiyona eklenecek kitap ve diğer materyalleri seçerek, kütüphaneye kazandırılması işi sağlama olarak ifade edilmektedir (Alpay, 1973, s. 66; Prytherch, 2005, s. 7).

Kütüphanelerde sağlama hizmetleri kapsamında telif hakları ihlali konusunda karşılaşılan en önemli sorunun bandrol ve korsan yayın konusu olduğu söylenebilir. Bu konu Turan ve Yılmaz (2014, s. 68)'ın yapmış olduğu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada 2000-2013 yılları arasında alınan Yargıtay kararları analiz edilmiş, "kitapların basım ve yayın hakkı ihlali, bandrolsüz CD, VCD, DVD satmak vs. suçları, şiirlerin sahibinden izin alınmaksızın eserde yer verilmesi, izinsiz ve lisanssız bilgisayar programlarının kullanılması" konularında kararlar alındığı, fakat en fazla kararın "bandrol yükümlülüğü ihlali" konusunda olduğu tespit edilmiştir.

Tuzcuoğulları (2011, s. 61), korsan yayınların; bandrolsüz eserler, bandrolü sahte olan eserler, bir korsan eserin bazı sayfalarının üzerine elle yazı yazılarak bu eserlerin ikinci el gibi gösterilmesi, bir eser için alınan bandrollerin farklı bir eserin üzerine yapıştırılması, eserin yazı karakterlerinin, mürekkep ya da renk kalitesinin, kâğıt ve boyutunun farklı olması, esere ilavelerin yapıldığı ve eserde değişiklik yapıldığı gibi aldatıcı ifadelerin kullanılarak müşteriye sunulması, seri olarak piyasaya sürülen müzik kasetlerinin içinin silinmesi ve tanıtım bilgilerinin değiştirilerek piyasaya sürülmesi, orijinal eserlerde kullanılan işaret ve ifadelerin kullanılmaması şeklinde görüldüğünü ifade etmiştir.

Kısacası eser sahibinin izni olmaksızın orijinal kopyasının doğrudan ya da dolaylı olarak çoğaltılması, eser sahibi ile belirlenen izinlerin dışında üretilen her türlü eser korsan eserdir (“Fikir hırsızlığı (korsan) nedir?”, 2018) ve kitap, film, müzik piyasasında önemli eserlerin korsan kopyalarının, orijinal baskılarından fazla satıldığı tartışılmaktadır (Memduhoğlu, 2008, s. 125).

Fikrî hakların korunmasının öncelikli hedefi yaratıcılığın teşvik edilmesi olduğundan, bir telif hakkı ihlali olan korsan yayıncılıkla mücadele bu açıdan önem taşımaktadır. Ayrıca korsan yayıncılık, vergi kayıplarına neden olması ile de ülke ekonomisine olumsuz etki etmektedir (“Fikir hırsızlığı ile mücadele araçları”, 2018).

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951a)’nda korsan yayın kapsamına giren konular farklı maddelerde ele alınmıştır. Maddi haklar atında çoğaltma hakkından bahseden madde 22’de “bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir” hükmü yer almaktadır. Mali haklara tecavüz halindeki hukuk davaları başlığı altında yer alan madde 68’de;

> Eseri, icrayı, fonogramı veya yapımları hak sahiplerinden bu Kanuna uygun yazılı izni almadan, işleyen, çoğaltan, çoğaltılmış nüshaları

> yayan, temsil eden veya hertürlü işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletenlerden, izni alınmamış hak sahipleri sözleşme yapılmış olması halinde isteyebileceği bedelin veya bu Kanun hükümleri uyarınca tespit edilecek rayiç bedelin en çok üç kat fazlasını isteyebilir. İzinsiz çoğaltılan kopyalar satışa çıkarılmamışsa hak sahibi çoğaltılmış kopyaların, çoğaltmaya yarayan film, kalıp ve benzeri araçların imhasını veya üretim maliyet fiyatını geçmeyecek uygun bir bedel karşılığında kendisine verilmesini ya da sözleşme olması durumunda isteyebileceği miktarın üç kat fazlasını talep edebilir. Bu husus, izinsiz çoğaltanın hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

şeklinde hüküm yer almaktadır. Madde 70'de ise tazminat davası açılabileceğine dair yaptırımlara yer verilmiştir. Madde 71 ve 72'de ise ceza davalarına yönelik bu tür suçlarda bulunanlara uygulanacak hapis ve para cezaları ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Kanun'un 81. maddesi ise bandrol yükümlülüğü ve yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak cezalarla ilgili hükümleri içermektedir.

Korsanla mücadele kapsamında Türkiye'nin uluslararası anlaşmaları kabul etmesi ile özellikle 1995 ve 2001 yıllarında mevzuatta önemli değişiklikler yapılmış, fakat bu düzenlemelere rağmen korsan sorunu devam etmesi üzerine 2004 yılında korsanla mücadele politikası oluşturulmuştur. Buna rağmen korsanla mücadelede istenen noktaya halen gelinememiştir (Semiz, 2009, ss. 35-36).

Korsanla mücadelede toplumun farkındalığı ve duyarlılığı önemlidir. Özellikle de kütüphanelere bağış ve satın alma yoluyla sağlanan eserlerde kütüphanecilerin korsan yayınları kabul etmemesi için korsan yayınların neler olduğunu ve nasıl tespit edebileceğini bilmesi, kullanıcılarda farkındalık yaratması ve korsan bir yayınla karşı karşıya kaldığında yapılması gerekenler konusunda yasal sorumluluklarının farkında olması, bunun için de gelişmeleri takip etmesi gerekmektedir.

4.2.2. Ödünç Verme Hizmetlerinde Telif Hakkı

Kütüphanelerin en önde gelen hizmetlerinden birisinin ödünç verme hizmeti olduğunu söylemek mümkündür. Kullanıcının hizmetine sunmak amacıyla oluşturulan koleksiyon kütüphane içinde kullanım dışında, ödünç verme hizmeti ile kullanıcılara belirli süre ödünç verilerek, kullanıcıya eseri kütüphane dışında kullanım fırsatı sunulmaktadır.

Kaynakların hizmete sunulmasındaki en önemli hizmet, kütüphanedeki eserlerin belirli bir süre için kütüphane dışında kullandırılmasıdır. Ödünç verme hizmeti olarak adlandırılan bu hizmet, kurumun kendi kullanıcılarına verilebileceği gibi, iş birlikleri kapsamında diğer kütüphanelere de verilebilmektedir (Alpay, 1973, s. 62).

Kütüphaneler koleksiyona dahil etmek üzere sağlamış oldukları eserleri kullanıcılarının hizmetine sunarak, eğitim, öğretim ve araştırmalara destek olmayı, bilime katkı sunmayı amaçlamaktadırlar. Ancak kütüphanelerin ödünç verme hizmeti bir açıdan da telif hakları kapsamında korunan eser sahiplerinin hakları konusunu gündeme getirmektedir.

Ödünç verme hizmetleri ve telif hakkı konusu ilgili ülke mevzuatına göre değişmektedir. Türkiye'de Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) kapsamında yazarın mali hakları kapsamında yer alan ödünç verme hakkı ile ilgili olarak bazı ülkelerde kütüphanelerin ödünç verme kayıtlarına ya da kütüphanelerde bulunan kopya sayılarına göre eser sahiplerine farklı politikalar üzerinden telif hakkı ödemesi yapılmaktadır. Kamuya Ödünç Verme Hakkı (Public Lending Right-PLR) olarak ifade edilen bu sistem üzerinden eser sahipleri, kütüphanelerdeki ücretsiz kamu kullanımı üzerinden maddi hak alabilmektedir. Kamuya ödünç verme hakkı sistemleri, telif hakkı tabanlı, yasada tanınan ayrı bir ödeme olarak ya da devletin kültüre olan desteğinin bir parçası olarak üç farklı kategoride uygulanmaktadır. Bazı devletlerde ise üçünün kombinasyonu olacak şeklinde

bir yaklaşım izlenmektedir. Bu sistemde eser sahiplerine yapılan ödemenin hesaplanmasında iki temel yöntem uygulanmaktadır. Bunlardan ilki bir yazarın eserlerinin ne sıklıkta ödünç verildiği esasına dayalı ödemedir. İkincisi ise yazarın kütüphanede bulunan bir eserinin her bir kopyası için yapılan ödemedir. İngiltere, İrlanda, İsveç, Almanya, Hollanda, İzlanda, Estonya ve Slovenya, halk kütüphanelerinde kitaplarının ödünç alınma sayısı üzerinden yazarlara ödeme yapılmaktadır. Örneğin İngiltere'de ulusal ödünç verme sayısı ilgili birim tarafından kütüphanelerden toplanmakta, hesaplanan oran üzerinden ödemeler yapılmaktadır. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Danimarka gibi ülkelerde uygulanan bir diğer yöntemde ise; yazarın kütüphanede bulunan kitaplarının her bir kopyası için yazara belirli oranlarda ödeme yapılmaktadır. Fransa'da kullanılan bir diğer yöntem ise kitap alımları ile ilişkilendirilmiştir. Norveç'te de yazar temsilcileri olan organizasyonlar ile Kültür Bakanlığı arasında yapılan bir anlaşma ile genel bir finansman desteği sağlanmakta ve bu da yazarların üye olduğu organizasyonlara paylaştırılmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar 1940'lı yıllarda başlamıştır. İlk olarak 1946 yılında Danimarka, 1947'de Norveç, 1954 yılında İsveç PLR sistemini yapılandırmıştır. İngiltere ise 1979'da sistemini PLR yasası ile kurmuştur. Halen 53 ülkenin yasasında ödünç verme hakkı tanınmıştır. Bunlardan 33'ü PLR sistemini kurma konusunda adım atmıştır. Avrupa'da Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Faroe Adaları, Finlandiya, Fransa, Almanya, Grönland, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lihtenştayn, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İngiltere, Kanada, İsrail, Yeni Zelenda, Avustralya olmak üzere 33 ülkenin PLR sistemine sahip olduğu belirtilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika, Afrika veya Asya da henüz bir PLR sistemi bulunmamaktadır ("PLR international", 2018).

Türkiye'de henüz böyle bir düzenleme olmamakla birlikte 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951a) "Mali Haklar" başlığı altında yer alan "Yayma hakkı" olarak açıklanan 23. maddede; "bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı münhasıran eser sahibine aittir" hükmü yer almaktadır. 71. maddenin birinci fıkrasında ise;

> bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı hak sahibi kişilerin yazılı izni olmaksızın işleyen, temsil eden, çoğaltan, değiştiren, dağıtan, her türlü işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma ileten, yayımlayan ya da hukuka aykırı olarak işlenen veya çoğaltılan eserleri satışa arz eden, satan, kiralamak veya ödünç vermek suretiyle ya da sair şekilde yayan, ticarî amaçla satın alan, ithal veya ihraç eden, kişisel kullanım amacı dışında elinde bulunduran ya da depolayan kişi hakkında bir yıldan beş yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur.

ifadesi yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye'de ödünç verme ya da kiralama konusunda kütüphanelerle ilgili bir muafiyet söz konusu olmadığı gibi, kütüphanelerde bulunan ve ödünç verilen eserler üzerinden hak sahiplerine ödeme yapılacağı ile ilgili de bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla, ilgili Kanun bağlamında kütüphaneler ödünç verme hizmetleri kapsamında telif hakları konusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Anderson (2002, s. 73), Avrupa'da bazı yasalarda yer alan "ilk satış doktrini" kapsamında kütüphanelerin kitapları ödünç vermek ve bilginin diğer yollarla yayılmasını sağlamak konusunda özgür olabilecekleri konusuna değinmektedir. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere FSEK' de bu konu ile ilgili de bir hüküm bulunmamaktadır.

Dünyanın neresinde olursa olsun kütüphanelerin amacı, bilginin mümkün olduğunca ücretsiz yayılmasını sağlamaktır. Kütüphaneciler bu amacı, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu ya da duyabileceği kaynakları koleksiyonuna dahil ederek, bunları kullanıcılarına ödünç vererek, ödünç verilemeyecek kaynaklar için ilgili eserin farklı oranlarda kopyalanmasına imkân sağlayarak yapmaktadırlar. Bu süreçte birçok ülke mevzuatında "ilk satış doktrini" ve "adil kullanım doktrini" olmak üzere iki doktrin konusu geçmektedir. İlk satış doktrini kapsamında kütüphanelerin, yasal yollarla temin ettiği bir materyali, sahibinin izni olmadan ödünç verilebileceği savunulmaktadır. "Adil kullanım doktrini" ise yine sahibinin izni olmadan eser sahibinin haklarına zarar getirmemek şartı ile makul düzeyde kopyalama yapılmasına izin verilmesi konusunu kapsamaktadır (Rubin, 2010, ss. 335-336). Fakat Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951a)'nda Yayma hakkı" başlığı altında yer alan madde 23'te de;

> Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Eser sahibinin izniyle yurt dışında çoğaltılmış nüshaların yurt içine getirilmesi ve bunlardan yayma yoluyla faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Yurt dışında çoğaltılmış nüshalar her ne surette olursa olsun eser sahibinin ve/veya eser sahibinin iznini haiz yayma hakkı sahibinin izni olmaksızın ithal edilemez. Kiralama ve kamuya ödünç verme yetkisi eser sahibinde kalmak kaydıyla, belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı veya dağıtımı yapıldıktan sonra bunların yeniden satışı eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez. Bir eserin veya çoğaltılmış nüshalarının kiralanması veya ödünç verilmesi şeklinde yayımı, eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek şekilde, eserin yaygın kopyalanmasına yol açamaz.

hükmü yer almıştır. Bu madde de görüldüğü üzere ilk satış konusu kısmen ele alınmış, fakat ödünç verme konusunda herhangi bir muafiyetten bahsedilmemiştir.

Adil kullanım konusunda ise Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951a)'nun "Şahsen kullanma" başlığı altında yer alan 38. maddede "Bütün fikir ve sanat eserlerinin, (…) kâr amacı güdülmeksizin şahsen kullanmaya mahsus çoğaltılması mümkündür. Ancak bu çoğaltma hak sahibinin meşru menfaatlerine haklı bir sebep olmadan zarar veremez ya da eserden normal yararlanmaya aykırı olamaz." ifadesi geçmektedir. Görüldüğü üzere FSEK'de adil kullanım kapsamında çoğaltma konusuna açık bir ifade ile net bir düzenleme getirilmemiş olsa da genel olarak yer verilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de yürürlükte olan Kanun kapsamında; kütüphanelerin sunduğu ödünç verme hizmeti ya da kütüphane içinde kullanıma sunulan ödünç verilemeyen kaynaklardan yararlanma yöntemleri doğrudan telif hakkı sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun kullanıcı ve yazar haklarını dengede tutacak şekilde yapılacak yasal düzenleme ile en kısa zamanda çözüme kavuşturulması kütüphanelerde önemli bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Aksi halde kütüphaneler gerekli kontrolleri sağlayamadığında yapılan ihlallere ortam sağlayan kurumlar durumuna düşeceklerdir.

4.2.3. Danışma Hizmetlerinde Telif Hakkı

Kütüphanelerde sunulan bir diğer temel hizmet danışma hizmeti olmuştur. Kullanıcıların bilgiye ulaşma, kaynaklardan yararlanma ve bilginin kullanımı konusunda ihtiyaç duyduğu her türlü eğitim ve danışma hizmeti, danışma hizmetleri kapsamında verilmektedir. Kullanıcıları bilgilendirme ve yönlendirme aşamasında da kütüphaneler telif hakları konusu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Danışma hizmeti 19. yüzyılın sonlarında kütüphane hizmetleri altında yer almaya başlamıştır. İnternetin ortaya çıkması, bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve

bununla birlikte bilgi ortamının, eğitim ortamının değişmesiyle kullanıcıların eğitim ihtiyacı doğmuş ve yine kullanıcıların kütüphanelerden beklentileri de değişmiştir. Dolayısı ile bilgi teknolojilerindeki gelişim ile hem hizmet anlayışında hem de hizmetin verilişinde kullanılan araç ve yöntemlerde büyük bir değişim gözlenmiştir. Özellikle 1980'lerden itibaren CD-ROM üzerindeki veri tabanları ve sonrasında ortaya çıkan çevrimiçi veri tabanlarının artması ile bu kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi, farklı kaynakların kullanımı konusunda kullanıcıların ihtiyaç duyduğu eğitim danışma kütüphanecilerine olan ihtiyacı daha da tetiklemiştir (Uçak, 2004, s. 409).

Bilgiye erişim, bilgi kaynaklarının ve bilginin kullanımı konusunda kullanıcı eğitimlerini üstlenen danışma kütüphanecileri, kullanıcıların sorularını yanıtlama, onlara bilginin ve kaynakların doğru kullanılması, fikrî hakların korunması konusunda da yardımcı olma, hatta eğitme görevini de doğal olarak üstlenmişlerdir.

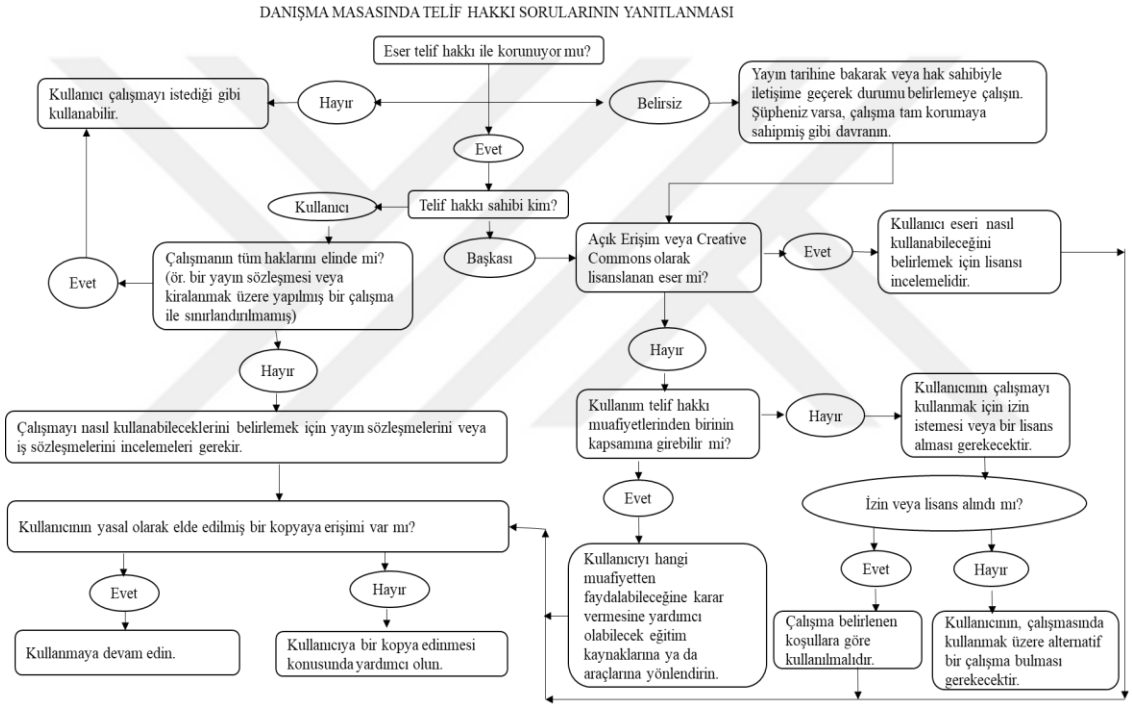
Bu noktadan bakıldığında Uçak (2004, s. 416) gelecekte danışma kütüphanecilerinin eğitici rolünün ön plana çıkacağının, hatta bu hizmetin sanal ortama taşınacağının altını çizmiştir. Kullanıcılara gerekli eğitimi verebilmeleri açısından kütüphanecilerin kaynakların ve bilginin doğru kullanımı konusunda gerekli bilgilendirmeleri yapabilecek ya da eğitim verebilecek yeterliğe sahip olmaları önem taşımaktadır.

Danışma kütüphanecisinin kullanıcılardan gelen soruları yanıtlarken ve onlara yol gösterirken dikkate alması gereken en önemli konu telif hakları meselesidir. Kütüphane koleksiyonunda bulunan telifli ya da lisanslı eserlerin korunmasında ilk sorumluluk elbette ki kütüphanecilerin olacaktır.

Danışma hizmetleri ve dijital kütüphanecilik hizmetleri söz konusu olduğunda telif hakkı konusu dikkate alınması gereken ve çözüme kavuşturulması gereken bir konu olmaktadır. Telif hakkı ve ilgili fikrî haklar hukuku özellikle akademik kütüphanecilerin

kullanıcılarına sağladığı hizmetlerin doğası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Charbonneau ve Priehs, 2014, s. 228; Mann, 1999, s.55).

Myers (2014, s. 68) tarafından hazırlanan aşağıdaki görselde bir danışma kütüphanecisinin kullanıcılarına eğitim ve araştırma sürecinde eserleri kullanırken telif konusunda nelere dikkat etmesi gerektiği konusundaki süreç anlatılmıştır. Eserin kullanımı konusunda danışma masasına gelen bir soruda kullanıcı bilgilendirilirken ilk aşamadan itibaren telif hakkı konusuna dikkat edilmektedir. Dolayısıyla kütüphaneciler kullanıcılarını yönlendirirken bu konuya önemle dikkat etmesi gerekmektedir.

Kaynak: Myers, 2014, s. 68

Kütüphaneler, yaşam boyu öğrenme kapsamında, ihtiyaç duyduğu bilgiyi tanımlayabilen, bu bilgiye erişebilen ve özellikle de eriştiği bilgiyi ve ilgili bilgi teknolojilerini kullanabilme becerisine sahip bilgi okuryazarı bireyler yetiştirebilmek için onları geliştirmek ve desteklemek amacı ile içinde yer aldığı kurumların eğitim misyonunda da yer almaktadır (The Association of College and Research Libraries [ACRL], 2018, s. 9). Bu açıdan bakıldığında kütüphaneler, hizmetleri arasında yer alan

kullanıcı eğitimleri ile kurumların eğitim misyonlarını gerçekleştirme konusunda da ön plana çıkmaktadır.

Kütüphanelerde kullanıcı eğitimleri kapsamında özellikle kütüphane ve kaynak kullanımı, araştırma ve yazma eğitimleri öncelikli konular arasında yer almaktadır. Kaynakların etik kullanımı ve hak ihlallerinin önüne geçilebilmesi açısından kütüphanelerde gerekli eğitimlerin verilebilmesi ve kütüphaneciler tarafından gerekli farkındalığın oluşturulabilmesi açısından söz konusu bu eğitimlerin telif hakları ile ilgili mevzuatın üzerine yapılandırılması öncelikli ve önemli bir husustur. Bu nedenle hem kütüphanecilerin eğitiminde hem de kütüphanecilerin vereceği ya da düzenleyeceği kullanıcı eğitimlerinde kopyalama, lisanslar, adil kullanım, alıntı gibi konular öncelikli olmak üzere ilgili mevzuat ya da sözleşme maddelerine yer verilmelidir. Böylece hem kütüphanecilerin hizmete sunduğu kaynaklarla ilgili hakların korunması hususunda daha hassas ve duyarlı olmaları sağlanmış olacak hem de kütüphanecilerin kullanıcılarını gerektiği şekilde bilgilendirmeleri, kullanıcılardan gelen sorulara kendilerinden emin, konunun eğitimini almış biri olarak cevaplandırmaları sağlanmış olacaktır.

4.2.4. Elektronik Kaynak Hizmetlerinde Telif Hakkı

Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ile bilgi ya da bilgi kaynaklarının dijital alana yüklenmesi ya da doğrudan bu alanda üretilmesi ile bilgiye erişimde zaman ve mekân sınırı ortadan kalkmış, böylece bilgiye istenilen yer ve zamanda, kütüphanelere gelmeden uzaktan erişim imkânı sağlanmıştır.

Teknolojik imkânlar, bilgiye erişimde olduğu gibi, bilginin çoğaltılmasını ve dağıtılmasını da kolaylaştırmıştır. Bu durumun kontrol altına alınması konusunda yaşanan sorunlar telif haklarının korunması konusunda da ciddi olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Dijital dünyada bilginin kolaylıkla kopyalanması, çoğaltılması,

eserin dağıtımı konusundaki kontrolün güçleşmesine, hak ihlallerinin artmasına neden olmuştur. Elektronik ortamda ihlallerin önüne geçmek için şifreleme, fligranlama, kişisel yetkilendirme gibi yine teknolojik yöntemlerle çözüm üretilmeye çalışılsa da halen istenilen düzeye gelinemediği görülmektedir (Semiz, 2015, ss. 66-67; Ateş, 2010, s.44).

Telif hakkı konusu, kaynaklara elektronik erişim imkânının ortaya çıkması ve özellikle de internetin ortaya çıkması ile tanımlanması zor bir durum halini almıştır. Çünkü elektronik erişim ve internet, yayın kavramının değişmesine neden olmuştur. Bu durum "İnternetten yayınlanan bir içerik yayın/eser sayılacak mı?" "Bu çalışmalarda telif hakkı doğuyor mu ya da hangileri telif hakkı ile korunuyor/korunacak?" gibi cevaplanması güç soruları gündeme getirmektedir (Rubin, 2010, s. 333).

Kütüphaneler için basılı materyallerin yanında farklı ortamlarda içerikler sunan elektronik veri tabanları ve multimedya ürünleri de telif hakları kapsamında korunması gereken fikir ve sanat ürünleri kapsamında yer almıştır. Veri tabanları, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951a) kapsamında 1995 ve 2001 yıllarında yapılan düzenlemeler ile işlenme ve derleme eserler altında koruma altına alınmıştır. (FSEK 6. madde 11. bent). Ayrıca 2004 yılında yapılan bir düzenleme ile Kanun'a eklenen madde (Ek Madde 8) de;

> bir veri tabanının içeriğinin oluşturulmasına, doğrulanmasına veya sunumuna nitelik ve nicelik açısından esaslı bir nispet dahilinde yatırım yapan veri tabanı yapımcısı, ayrıca, veri tabanı içeriğinin önemli bir kısmının veya tamamının; a) Herhangi bir araç ile herhangi bir şekilde sürekli veya geçici olarak başka bir ortama aktarılması, b) Herhangi bir yolla dağıtılması, satılması, kiralanması veya topluma iletilmesi hususlarında bu Kanunda sayılan istisnalar ile kamu güvenliği, idari ve yargı işlemlerinin gerektirdiği istisnalar dışında izin vermek veya yasaklamak hakkına sahiptir.

hükmüne ve bu hakları ihlal edenlerin de Kanun kapsamında cezalandırılacağı ifadesine yer verilmiştir.

Bilgiye erişim ve bilginin kullanımı ile ilgili olarak özellikle elektronik kaynaklara erişim ve bu kaynakların kullanımı için kullanıcıya sunumu sürecinde telif hakları kapsamında gündeme gelen çoğaltma ve halka iletim hakkı konusunda elektronik kaynaklarda telif hakları yasasının ötesinde ikili imzalanan lisanslar belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Kanunlarla korunamayan haklar lisans anlaşmaları ile korunmaya başlamış, hatta kanunla belirlenen istisnalar ve sınırlamaların lisanslarda yer verilen maddelerle değiştirilebileceği de görülmüştür (Fernandez-Molina, Perez-Pulido ve Herrera-Morillas, 2017, s. 188).

Veri tabanlarının yasal kullanıcılar (lisans anlaşmaları kapsamında erişimine izin verilen kullanıcılar) tarafından erişimi ve kullanımı da haklar bağlamında önemli bir konudur (Norman, 1999, s. 27). Veri tabanı sağlayıcısı ile yapılan sözleşme/anlaşma gereği ne kadar indirmeye izin verildiğinin kimlerin erişim ve indirme hakkına sahip olduğunun bilinmesi ve kullanıcılara da bu konuda bilgi verilmesi gerekmektedir (Norman, 1999, s. 49).

Elektronik kaynaklarla ilgili olarak lisans anlaşmaları dikkate alınması gereken önemli konulardan biridir. Bütçesinin büyük bir kısmını elektronik kaynak teminine ayıran ve bu kapsamda lisans anlaşmaları ile karşı karşıya kalan kütüphaneler, anlaşma metinlerini iyi incelenmek, haklarını ve sorumluluklarını bilmek, kullanıcıları bilgilendirmek ve ihlallerin önlenmesi amacıyla bu hizmeti iyi takip etmekle yükümlüdür.

Buna rağmen Candan (2010, s. 272), 170 kütüphane personeli üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada, hizmete sunulan kaynakların kullanımında lisans anlaşması yapılıp yapılmadığı ile ilgili bir soruda, katılımcıların %50'sinin hizmete sunulan kaynakların kullanımında lisans anlaşması yapmadığını, sadece %2,94'ünün anlaşma

imzaladığını, %47,05'inin ise bu soruyu yanıtsız bıraktığını ifade etmiştir. Bu durum kütüphane yetkililerinin henüz lisans anlaşmaları konusunda bilgili ve bilinçli olmadıklarının bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Akipek ve Dardağan (2001, ss. 134-136), sanal ortama ilişkin ayrıntılı ve bağımsız bir telif hakkı düzenlemesinin uluslararası alanda da yetersiz olduğuna ve bu konuda düzenleme yapılmasına olan gereksinime dikkat çekmiştir. Sanal ortamda gerçekleşen ihlaller nedeni ile uygulanacak hukuk konusunun ayrı bir sorunu teşkil ettiğini vurgulamışlardır. Eser sahibinin menfaatlerini koruyacak "fiil yeri hukuku kuralı", "sonuç yeri hukuku kuralı", "eser sahibinin mutad mesken/işyeri hukuku kuralı", "failin mutad mesken/işyeri hukuku kuralı" gibi farklı önerilerden söz ederek, sanal ortamda bütün aktörlerin menfaatlerini dengeleyici öneri ve çözümlere ihtiyaç duyulduğuna değinmişlerdir.

Belgelerin basılı formatı ile elektronik ortamdaki kopyasının incelenmesi arasında telif hakkı açısından önemli bir fark bulunmaktadır. Basılı belgeyi incelemek telif hakları açısından bir sorun teşkil etmezken, elektronik ortamdaki belgenin incelenmesinde ihlal kendiliğinden doğmaktadır. Elektronik belgenin incelenmesi için açılması durumunda bilgisayarın hafızasına otomatik kaydedilmekte ve bu durum kopyalama olarak nitelendirilerek, telif hakkı ihlali olarak görülmektedir. Adil kullanım bağlamında elektronik ortamdaki kaynakların kullanılması konusuna da açıklık getirilmesi, eser sahibinin hakları ile kaynağa erişmek isteyen kullanıcının hakları arasında bir denge kurulması gerektiği de açıkça ortaya çıkmaktadır. Bilimsel çalışmaların desteklenmesi açısından bu konuda da bir düzenlemeye gereksinim duyulmaktadır (Sert, 2008, s. 144).

Yayınlanmış eserlerden kopyalama bir sorun iken yayınlanmamış eser olarak kabul edilen tezlerin kopyalanması da ayrı bir sorun olarak kütüphanelerin sorumlulukları arasında yer almaktadır (Norman, 1999, s. 65).

Kütüphaneler koleksiyonları kapsamında bulunan elektronik kaynakların hizmete sunulması ve kullanımı konusunda da teknolojinin sunmuş olduğu imkânlardan ve mevzuatın teknolojik gelişmelere paralel olarak güncellenememesinden kaynaklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Elektronik kaynakların hizmete sunulmasında rol olan tüm aktörlerin haklarını adil bir düzende koruyan mevzuat düzenlemesinin olmamasından kaynaklanan boşluk, gerektiğinde yayıncılar ya da eser sahipleri tarafından sunulan sözleşmelerle kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu düzenlemenin ne kadar adil olacağı tartışılması gereken ayrı bir konuyu gündeme getirmektedir. Elektronik kaynakların kullanımı ve hizmete sunulması konusunda acilen bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Candan (2011, s. 488)'ın da belirttiği üzere, internet ortamından elektronik yayınlara erişim esnasındaki kopyalama ile ilgili yasal düzenlemenin olmaması yayıncılar kadar, kütüphaneleri de olumsuz etkilemektedir. Yine elektronik yayınların derlenmesi ile ilgili yasal düzenlemenin olmayışı da kütüphanelerin gelişimini etkileyen bir diğer problem olarak gündeme getirmiş, yasal düzenlemelerin teknolojik değişimlerle birlikte bilgi üreticisi ve kullanıcılarının haklarını dengeleyecek şekilde iş birliği içinde yapılmasını önermiştir.

Kütüphane ve bilgi hizmetleri konusunda küresel bir ses olan IFLA'nın 2000 yılında hazırlamış olduğu ve telifli eserleri kullanıcıların hizmetine sunan kütüphaneleri de ilgilendiren ağırlıklı olarak elektronik kaynakların kullanımı konusunda telif hakları açısından yol gösterici olarak hazırlanan dokümanın (Tonta, 2003a; "The IFLA Position on Copyright in the Digital Environment", 2016). Türkiye'de uygulanan mevzuatın güncellenmesi kapsamında dikkate alınması önemli bir husustur. IFLA tarafından hazırlanan dokümanda yer alan 12 ilke maddesinde yasaların telif hakkı sahibinin haklarını korurken bilgi kullanıcılarının hakları ile arasında bir denge gözetilmesi

konusu ile kütüphane hizmetlerinin ve kullanıcıların haklarının yasalarla korunması konusuna ağırlık vermiştir.

5. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Telif hakları ve kütüphane hizmetleri kapsamında telif hakları konusunun kuramsal olarak ele alınmasının ardından çalışmanın bu bölümünde Türkiye'deki üniversite kütüphanecilerinin telif hakları konusundaki bilgi düzeylerinin ve tutumlarının ölçülmesi konusunda yapılan araştırmaya ait bulgu ve değerlendirmelere yer verilecektir.

5.1. Giriş

Bu bölümde Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphane yöneticilerine ve kütüphaneci personele uygulanan anket sonuçları ele alınacaktır.

Araştırma kapsamında kütüphane yöneticilerine (40 soru) ve kütüphaneci personele (40 soru) uygulanmak üzere farklı sorulardan oluşan **"**Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları" başlıklı iki ayrı anket çevrim içi olarak hazırlanmıştır. Anketlerde açık uçlu ve derecelendirmeli sorulara da yer verilmiştir.

Araştırma, Türkiye'deki tüm üniversite kütüphanelerini kapsamaktadır. Araştırmanın evreni 129 devlet üniversitesi, 74 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 203 üniversite kütüphanesinden ve bu kütüphanelerde görev yapan, iletişim bilgilerine ulaşılabilen 195 kütüphane yöneticisi ile 1328 kütüphaneci (kütüphaneci/öğretim görevlisi kadrolarında görev yapan) personel olmak üzere toplam 1523 kişiden oluşmaktadır. Deneklere gönderilmek üzere hazırlanan çevrim içi anketlerin uygulanabilirliğini test etmek, eksik ve hataları belirlemek amacıyla 5 kütüphane yöneticisi, 12 kütüphaneci olmak üzere toplam 17 kişiye Temmuz 2020 tarihinde pilot uygulama yapılmıştır. Daha sonra Ağustos 2020-Mart 2021 tarihleri arasında anketlere ait ilgili linkler (www.kutuphanetelifhakki.com) elektronik posta ile deneklerin e-posta adreslerine gönderilmiş, belirli aralıklarla tekrar gönderilerek hatırlatmalar yapılmıştır.

Ankete 116 kütüphane yöneticisi, 265 kütüphaneci personel katılım sağlamıştır.

Kütüphane yöneticileri için 0,95 güven düzeyi ve ±0,06 hoşgörü miktarı ile evreni temsil etmesi gereken örneklem sayısı 113'tür. Kütüphaneci personel için 0,95 güven düzeyi ve ±0,06 hoşgörü miktarı ile evreni temsil etmesi gereken örneklem sayısı 223'tür ("Roasoft.com", 2020)[5]. Çalışmada 116 kütüphane yöneticisi ve 265 kütüphaneci personel ile örneklem oluşturulduğundan, örneklem evreni temsil etmektedir.

5.2. Deneklere Ait Demografik Bilgiler, Eğitim ve Çalışma Durumları

Yapılan her iki anket çalışmasının ilk altı-yedi sorusu deneklerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mezun olunan okul vb. demografik bilgilerine ait sorular olup her iki gruba ait veriler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Yapılan anket çalışmasında elde edilen verilere göre ankete katılan kütüphane yöneticilerinin %37,1'i kadın, %62,9'u erkektir. Yine ankete katılan kütüphaneci personelin ise %55,8'i kadın, %44,2'si erkektir.

Elde edilen verilere göre ankete katılan kütüphane yöneticilerinin en büyük bölümünün (%37,1) 41-50 yaş arasında olduğu, bunu 51-60 yaş arasında (%30,2) ve 31-40 yaş (%19,8) ve 20-30 yaş arasında (%6,9) arasında olanlar izlemektedir. 61 ve üzeri yaş aralığında görev yapan kütüphane yöneticisi oranı ise %6,0'dır.

Kütüphaneci personelin yaş aralığı incelendiğinde kütüphaneci personelin büyük bir bölümü (%47,9) 31-40 yaş aralığındadır. Bunu %23,8 oranla 20-30 yaş aralığında ve %23,0 oranla 41-50 yaş aralığında olanlar izlemektedir. 51-60 yaş

[5] Roasoft.com web sitesinde yer alan sistem üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

aralığında olan kütüphaneci personel oranı ise %5,3 olup, ankete katılanlar arasında 61 yaş ve üzeri kütüphaneci personel bulunmamaktadır.

Tablo 4. Deneklerin Eğitim Durumları

	Kütüphane Yöneticileri		Kütüphaneci Personel	
Eğitim durumunuz?	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Lisans	61	52,6	189	71,3
Yüksek Lisans	45	38,8	64	24,2
Doktora	10	8,6	12	4,5
Toplam	**116**	**100,0**	**265**	**100,0**

Tablo 4'e göre kütüphane yöneticilerinin %47,4'ü lisansüstü eğitim mezunu iken kütüphaneci personelde bu oran %28,7'dir. Kütüphane yöneticilerinin lisansüstü eğitime devam ederek kendilerini geliştirdikleri yorumu yapılabileceği gibi lisansüstü eğitime devam edenlerin yönetici pozisyonlarına yükseldiği de söylenebilir. Özellikle kütüphane yöneticilerinin lisansüstü eğitim yaparak bilimsel araştırma yöntemlerini ve metot geliştirmeyi öğrenmeleri, kütüphane kullanıcılarının bilgi ve kaynak gereksinimlerini anlamaları ve bu bağlamda hizmet planlamaları ve geliştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Ankete katılan 116 kütüphane yöneticisinin %73,2'si üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinden[6] (BBY) mezun olmuştur. Kütüphane yöneticilerinin mezun oldukları üniversitelere göre değerlendirme yapıldığında; kütüphane yöneticilerinin dörtte birinin (%25,0) İstanbul Üniversitesi BBY bölümü mezunu olduğu görülmektedir. Yöneticilerin %23,2'si Ankara Üniversitesi BBY Bölümü, %18,1'i Hacettepe Üniversitesi BBY Bölümü, %5,2'si Marmara Üniversitesi BBY Bölümü, %1,7'si Atatürk Üniversitesi BBY Bölümü mezunudur. Kütüphane yöneticilerinin %21,6'lık bir kısmının alan mezunu olmayıp, üniversitelerin farklı bölümlerinden mezun olduğu görülmektedir. Mezun olduğu üniversite ve bölüm

[6] Arşivcilik/Kütüphanecilik/Dokümantasyon ve Enformasyon/Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü mezunları tek bir çatı altında Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü olarak değerlendirilmiştir.

konusunda cevap vermeyen kütüphane yöneticilerinin oranı ise %5,2'dir. İlgili soruya yanıt vermeyen yöneticilerin de farklı bölümlerden mezun oldukları düşünülürse kütüphane yöneticilerinin dörtte birinden fazlasının (%26,8) alan mezunu olmadığı söylenebilir.

Kütüphaneci personelin (265 kütüphaneci) mezun olduğu üniversitelere göre dağılımına bakıldığında ise ilk sırada %28,7 oranla Hacettepe Üniversitesi BBY Bölümü mezunları yer almaktadır. Bunu İstanbul Üniversitesi mezunları (%25,7), Ankara Üniversitesi mezunları (%22,6), Atatürk Üniversitesi mezunları (%7,9), Marmara Üniversitesi mezunları (%6,8), Başkent Üniversitesi mezunları (%1,5), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi mezunları (%0,8), Çankırı Karatekin Üniversitesi mezunları (%0,8) ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi mezunları (%0,4) izlemektedir. Mezun olduğu üniversite ve bölüm bilgisini vermeyen kütüphaneci oranı ise %4,8'dir.

Ankete katılan kütüphane yöneticilerinin görev yaptığı üniversiteler değerlendirildiğinde %58,6'sı kamu üniversitesinde, %36,2'si vakıf üniversitesinde görev yapmaktadır. Kütüphane yöneticilerinin küçük bir kısmının (%5,2) hangi üniversitede görev yaptığı bilinmemektedir.

Kütüphaneci personelden oluşan deneklerin %75,1'inin kamu üniversitelerinde, %18,9'unun vakıf üniversitelerinde görev yaptığı, %6'sının ise görev yaptıkları kurum hakkında bilgi vermediği görülmüştür.

Üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphane yöneticilerinin ve kütüphaneci personelin kütüphanelerde görev yaptıkları süreler Tablo 5'te değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Deneklerin Kütüphanede Geçirdikleri Toplam Görev Süreleri

	Kütüphane Yöneticileri		Kütüphaneci Personel	
Kütüphanede toplam görev süreniz? (Daha önce çalıştığınız kütüphaneler de dâhil**)**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
0-5	20	17,2	71	26,8
6-10	24	20,7	83	31,3
11-15	19	16,4	56	21,1
16-20	15	12,9	23	8,7
21 yıl ve üzeri	38	32,8	32	12,1
Toplam	**116**	**100,0**	**265**	**100,0**

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde kütüphanedeki görev süresinin 6 yıl ve üzerinde olduğunu belirten kütüphane yöneticilerin oranı %82,8'dir. Özellikle kütüphanelerde 21 yıl ve üzerinde görev yapan kütüphanecilerin oranı (%32,8) dikkate alındığında, kendilerinin görüşü alınan kütüphane yöneticilerinin yeterli deneyime sahip olduklarını ve elde edilecek verilerin uzun dönemi kapsayabilecek önemli veriler olduğunu söylemek mümkündür. Fakat kütüphanedeki görev süresinin 0-5 yıl arasında olduğunu belirten kütüphane yöneticilerinin olması (%17,2) da dikkat çekmektedir. Bu durum kütüphane yönetimi açısından çok az deneyime sahip kişilerin kütüphanelerde yöneticilik yaptığını göstermektedir.

Kütüphanedeki görev süreleri açısından kütüphaneci personele ait veriler değerlendirildiğinde ise 0-5 yıl arasında kütüphane deneyimi bulunanların oranının %26,8 olduğu görülmektedir. Kütüphaneci personelden 6 yıl ve üzeri kütüphanede çalışma süresinin olduğunu belirtenlerin oranının %73,2 olduğu görülmektedir. Kütüphanecilerin büyük çoğunluğunun deneyimli kütüphaneci olduğunu söylemek mümkündür.

Kütüphanecilerin görev yaptıkları birimlere göre dağımı Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Kütüphaneci Personelin Görev Yaptığı Birimlerin Dağılımı

Kütüphanede görev yaptığınız birim? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Kataloglama-sınıflama	163	20,0
Referans/danışma hizmetleri	127	15,5
Elektronik kaynaklar	111	13,6
Ödünç verme	105	12,9
Bilgi teknolojileri/otomasyon	87	10,6
Sağlama	86	10,5
Süreli yayınlar	61	7,5
Yönetim	26	3,2
Kütüphaneler arası ödünç verme (ILL)	4	0,5
Kalite koordinatörlüğü	2	0,2
Kurumsal akademik arşiv/açık erişim	15	1,8
Satın alma/taşınır işlemleri	4	0,5
Kullanıcı eğitimi	2	0,2
Diğer	24	2,9
Toplam	**819**	**100,0%**

Tablo 6'da da görüldüğü üzere birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soruda kütüphaneci personelin birden fazla birimde görev aldığını söylemek mümkündür. 265 kütüphaneci personelin katılım sağladığı düşünüldüğünde, bir kütüphanecinin ortalama 3 farklı birimde hizmet verdiği söylenebilir. Ankete katılan kütüphaneciler %20 oranında kataloglama ve sınıflama birimini, sonrasında %15,5 oranla danışma hizmetleri birimini ve %13,6 ile elektronik kaynaklar birimini görev yaptığı alan olarak belirtmiştir. Ödünç verme biriminde görev yapma oranı ise %12,9'dur. Bilgi teknolojileri/otomasyon biriminde çalışma oranı %10,6, sağlama biriminde çalışma oranı %10,5'tir. Kütüphaneci personelin yönetici kadrolarında da görev aldığı (%3,2) görülmektedir.

Bu konuda diğer seçeneği altında araştırma hizmetleri, bibliyometrik analiz, bağış yönetimi, dijitalleştirme, fakülte kütüphaneciliği, staj koordinatörlüğü, web sayfası ve sosyal medya yönetimi gibi birimlerde de görev aldığını belirten kütüphaneciler olmuştur. Diğer seçeneği altında yapılan açıklamalarda kütüphaneci personelin mesleki alanla çok da ilgisi olmayan birimlerde de (sekreterya, EBYS

koordinatörlüğü, şikâyet yönetim sistemi sorumluluğu vb.) görevlendirildiği dikkat çekmektedir.

5.3. Deneklerin Telif Hakları Konusunda Bilgi Düzeyleri ve Farkındalıkları

Üniversite kütüphanelerinde yöneticilerin ve kütüphaneci personelin telif hakları konusunda gerekeni yapabilmeleri için elbette konu hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bunun için ise eğitim hayatlarında ya da görevlerini yerine getirirken bu konuda eğitim almış olmaları beklenmektedir. Kütüphane personelinin konu hakkında bilgi sahibi olması, konu ile ilgili bilgi ve deneyimlerini kütüphane hizmetlerine yansıtması, hizmetlerin planlanması, kullanıcılarında farkındalık oluşturması ve onların yönlendirmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda öncelikle kütüphaneci personelin telif hakları ile ilgili çeşitli konulardaki görüşleri değerlendirilmiştir. Böylece araştırmanın hipotezlerinden biri olan kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri derecelendirmeli yanıt yöntemi ile sorulan sorularla ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 7. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları Konusunda Bilgi Düzeyleri, Rolleri ve Bilgi Kaynaklarının Kullanımı Konusundaki Düşünceleri

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılmıyorum		Tamamen Katılmıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kullanıcılara telif hakkı konusunda bilgi vermek için yeterli donanımım var.	7	2,6	29	10,9	129	48,7	86	32,5	14	5,3	265	100,0
Kütüphanemizde tüm kütüphaneciler telif hakları ile ilgili herhangi bir soruya yanıt vermek için yeterli bilgi ve donanıma sahiptir.	2	0,8	26	9,8	108	40,8	102	38,5	27	10,1	265	100,0
Kütüphanemizde kütüphaneciler telif hakkı konusunda kullanıcı eğitimi vermek için yeterli bilgi ve donanıma sahiptir.	3	1,1	23	8,7	98	37,0	120	45,3	21	7,9	265	100,0
Korsan yayınların tespiti konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahibim.	21	7,9	87	32,8	116	43,8	35	13,2	6	2,3	265	100,0
Telif hakkı ile korunan materyalin yasal olarak uygun kullanımı konusunda kullanıcıdan gelen soruları, yanlış anlaşılmalara sebep olmamak için cevaplamaktan çekinirim.	12	4,5	37	14,0	118	44,5	83	31,3	15	5,7	265	100,0
Kütüphanecilerin kullanıcıların telif hakları konusunda bilgilendirme gibi bir görevi yoktur.	4	1,5	10	3,8	43	16,2	156	58,9	52	19,6	265	100,0
Kütüphaneler, telif hakkı ihlallerinin azaltılması için toplumsal farkındalık oluşturmada önemli bir role sahiptir.	43	16,2	127	47,9	86	32,5	8	3,0	1	0,4	265	100,0
Kütüphanelerde ödünç verme hizmeti telif haklarına aykırıdır.	5	1,9	14	5,3	32	12,1	150	56,6	64	24,1	265	100,0

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılmıyorum		Tamamen Katılmıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kütüphanede ödünç verilen materyalin iade süresinin gecikmesi durumunda uygulanan maddi ceza telif haklarına aykırıdır.	**5**	**1,9**	**20**	**7,5**	**32**	**12,1**	**163**	**61,5**	**45**	**17,0**	**265**	**100,0**
Kütüphaneler, telif hakları ile ilgili Kanun kapsamında istisna tutulmalıdır.	**27**	**10,2**	**51**	**19,2**	**86**	**32,5**	**85**	**32,1**	**16**	**6,0**	**265**	**100,0**
Üniversitemizde tüm programlar lisanslı kullanılmaktadır.	**78**	**29,4**	**129**	**48,7**	**44**	**16,6**	**14**	**5,3**	**0**	**0,0**	**265**	**100,0**
Bir medya kaydını yasa dışı olarak indirmek, onu yaratanın fikrî mülkiyet haklarına zarar verir.	**112**	**42,3**	**120**	**45,3**	**20**	**7,5**	**8**	**3,0**	**5**	**1,9**	**265**	**100,0**
İnternette bulduğumuz her şey kopyalanabilir.	**7**	**2,6**	**5**	**1,9**	**50**	**18,9**	**131**	**49,4**	**72**	**27,2**	**265**	**100,0**
Herhangi bir web sayfasından kopyalama yaparken telif hakkı notunu incelemek gerekir.	**97**	**36,6**	**150**	**56,6**	**15**	**5,6**	**2**	**0,8**	**1**	**0,4**	**265**	**100,0**
Kütüphaneler, bir kaynağı kullanıma açmadan önce telif istisnalarını değerlendirmelidir.	**36**	**13,6**	**138**	**52,1**	**59**	**22,3**	**29**	**10,9**	**3**	**1,1**	**265**	**100,0**
Bir kullanıcı kendisine sunulan bir bilgisayar programını birden fazla bilgisayara yükleyebilmeli/birden fazla bilgisayarda kullanabilmelidir.	**17**	**6,4**	**50**	**18,9**	**93**	**35,1**	**92**	**34,7**	**13**	**4,9**	**265**	**100,0**
Bir kütüphanede, kullanıcı bir dergi sayısında birden fazla makalenin kopyasını alabilmelidir.	**18**	**6,8**	**88**	**33,2**	**91**	**34,3**	**54**	**20,4**	**14**	**5,3**	**265**	**100,0**

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılmıyorum		Tamamen Katılmıyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir kütüphanede, kullanıcı bir makaleden istediği sayıda kopya alabilmelidir.	**8**	**3,0**	**37**	**14,0**	**68**	**25,7**	**113**	**42,6**	**39**	**14,7**	**265**	**100,0**
Bir akademisyen derste kullanmak üzere kütüphaneden edindiği bir kitap ya da dergiden çoklu kopya alabilmelidir.	**9**	**3,4**	**35**	**13,2**	**79**	**29,8**	**102**	**38,5**	**40**	**15,1**	**265**	**100,0**
Kütüphanede bir kullanıcı için veri tabanından basılmış olan makale o kullanıcı tarafından çoğaltılıp başka kullanıcılar ile paylaşılabilir.	**7**	**2,6**	**38**	**14,3**	**67**	**25,3**	**104**	**39,3**	**49**	**18,5**	**265**	**100,0**
Bir kütüphanede, kullanıcı bir kitabın tamamının kopyasını alabilmelidir.	**7**	**2,6**	**13**	**4,9**	**44**	**16,6**	**131**	**49,5**	**70**	**26,4**	**265**	**100,0**
Kopyalama konusunda telif hakkı ihlallerinin önüne geçilebilmesi için kütüphanede kayıtlar tutulmalıdır.	**19**	**7,2**	**103**	**38,9**	**86**	**32,5**	**49**	**18,5**	**8**	**3,0**	**265**	**100,0**
Özgün bir eser ücretsiz olarak herkesin kullanımına açılmalıdır.	**28**	**10,6**	**54**	**20,4**	**104**	**39,2**	**65**	**24,5**	**14**	**5,3**	**265**	**100,0**

Tablo 7'de görüldüğü üzere kütüphanecilerden kendilerinin ve çalışma arkadaşlarının telif hakları konusundaki bilgi düzeylerini değerlendirmeleri istenmiştir. Kütüphanecilerin sadece %13,5'i telif hakları konusunda bilgi verecek düzeyde donanımlı olduğunu düşünmektedir. Kütüphanecilerin %37,8'i bu konuda yeterli donanıma sahip olmadığını düşünmektedir. Bu konuda kısmen yeterli olduğunu düşünenlerin oranı ise oldukça yüksektir (%48,7). Telif hakları konusunda bilgi verecek düzeyde yeterli donanıma sahip olmadığını düşünenlerin oranı kısmen yeterli olduğunu düşünenler ile birlikte değerlendirildiğinde kütüphanecilerin %86,5'i bu konuda yetersiz olduğunu düşünmektedir. Kütüphanecilerin diğer kütüphaneci arkadaşlarının telif hakları konusunda bir soruya yanıt vermek için yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığını düşünenlerin oranı da azımsanmayacak kadar büyüktür (%48,6). Bu oran kısmen yeterli olduğunu düşünenler ile birlikte değerlendirildiğinde %89,4 gibi oldukça yüksek bir oran ortaya çıkmaktadır. Kütüphaneciler kendilerini ve diğer çalışma arkadaşlarının telif hakları konusunda yeterli olmadığını düşündüğü gibi bu konuda kullanıcı eğitimi verebilecek düzeyde yeterli olmadıklarını da (kısmen yeterli olduğunu düşünenlerle birlikte %90,2) düşünmektedir. Kütüphanecilerin %40,7'si ellerine geçebilecek korsan yayınların tespiti konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olduklarını düşünmektedir. Bu düşünceye kısmen katılanlarla birlikte katılmayanların oranı ise %59,3'tür. Kütüphanecilerin yarısından fazlasının korsan yayınların tespiti konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarını söylemek mümkündür. Elde edilen bu veriler ışığında çalışmanın hipotezinde de belirtildiği üzere üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını, kendilerinin de bu konunun farkında olduklarını ortaya koymaktadır.

Telif hakları konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları sonucu çıkan verilere rağmen kütüphanecilerin telif hakkı ile korunan materyalin etik kullanımı

konusunda kullanıcılardan gelen soruları yanıtlamada yanlış anlaşılmalara sebep olmamak için çekinirim görüşüne kısmen katılanlarla birlikte katılanların oranı %63,0 olsa da, bu düşünceye katılmayanların oranının da yüksek (%37,0) olduğu söylenebilir. Özellikle bilgi sahibi olmadığını düşünmesine rağmen kütüphanecilerin telif hakları ile ilgili soruları yanıtlamaktan çekinmemesi, kütüphanecilerin bilgiye erişim, bilginin kullanımı konusunda kullanıcılarına yardımcı olmaktan kaçınmadıklarını işaret etmektedir.

Kütüphaneler, koleksiyonlarının oluşturulmasından, hizmete sunulmasına kadar geçen sürecin neredeyse her aşamasında telif hakları konusu ile iç içe oldukları önceki bölümlerde ifade edilmişti. Dolayısı ile kütüphanelerde görev alan özellikle bu işin eğitimini alan kütüphanecilerin telif hakları konusunda duyarlı olmaları toplumda farkındalığın oluşturulmasında önemli bir adımdır. Kütüphanecilerin %78,5'i kütüphanecilerin kullanıcıları telif hakları konusunda bilgilendirme gibi bir görevi olduğuna inanırken; bu düşünceye katılmayanların oranı kısmen katılanlarla birlikte değerlendirildiğinde %21,5'dir. Kütüphanecilerin telif hakları konusunda bilgilendirme gibi bir görevi bulunmadığını düşünen kütüphanecilerin olması da dikkate alınması gereken bir konudur.

Kütüphanelerde ödünç verme hizmeti temel hizmetler arasında yer almaktadır. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu madde 23'te eser sahibinin mali hakları kapsamında yer alan ödünç verme hakkı ile ilgili olarak kütüphanecilerin büyük bir çoğunluğu (%80,7) kütüphanelerdeki ödünç verme hizmetinin telif haklarına aykırı olduğunu düşünmemektedir. Bu oran düşünceye kısmen katılanlarla birlikte %92,8'i bulmaktadır. Yine ödünç verme hizmetleri ile ilgili olarak ödünç verilen materyalin iade süresinin gecikmesi durumunda uygulanan maddi yaptırımların telif haklarına aykırı olduğunu düşünmeyenlerin oranı da bu düşünceye kısmen katılanlarla birlikte değerlendirildiğinde oldukça yüksektir (%90,6). Ödünç verilen materyalin gecikmesi

durumunda uygulanan maddi yaptırımın telif hakları kanununa aykırı olduğunu düşünenlerin oranı oldukça düşük görünmektedir (%9,4). Kütüphanecilerin Kanun kapsamında eser sahibinin hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Kamu hizmeti sunan, kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda bir koleksiyon oluşturarak, bilginin üretilmesi ve sunulması sürecinde ortaya çıkan bilimsel iletişimde önemli bir rol alan kütüphanelerde verilen hizmetlerin telif hakları açısından hangi kapsamda değerlendirileceğine ilgili Kanun kapsamında açık ve net olarak yer verilmesine, hatta kütüphanelerin istisnalar kapsamında tutulmasına, uygulamalardaki belirsizliğin giderilmesi açısından ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan veriler değerlendirildiğinde kütüphanecilerin sadece %61,9'u bu düşünceye kısmen ya da tamamen katılmaktadır. Kütüphanecilerin %38,1'i kütüphanelerin ilgili Kanun kapsamında istisna tutulmasını gerek görmemektedir.

Bilgiye erişim, bilginin ve bilgi kaynaklarının kullanımı konusunda kütüphanecilerin görüşleri, telif hakları farkındalıkları açısından önemli bir konudur. Yapılan çalışmada elde edilen verilere göre kütüphanecilerin %78,1'i üniversitelerinde kullanılan yazılımların telif haklarına uygun şekilde lisanslı olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Bu konuda kısmen cevabını veren kütüphaneci oranı oldukça düşüktür (%16,6). Kütüphaneciler bir medya kaydının yasa dışı yollardan indirilmesinin, onu yaratanın fikrî mülkiyet haklarına zarar vereceğini düşünmektedir (%87,6). Bir medya kaydının belirtildiği gibi yasa dışı yollardan indirilmesinin, eser sahibinin haklarına zarar vereceğini düşünmeyen ya da kısmen bu konuya katılan kütüphanecilerin oranı çok düşük olsa da (%12,4), kütüphanecilerin böyle bir düşünceye sahip olması şaşırtıcı bir durum olarak görünmektedir. Benzer bir şekilde internet ortamında bulunan her bilginin kopyalanabileceği görüşüne katılmayanların oranı %76,6 iken; bu görüşe

kısmen katılanlarla birlikte aksini düşünenlerin oranı (%23,4) da azımsanmayacak derecede önemli ve düşündürücü bir veridir.

Bilgi kaynaklarının kullanımı konusunda eser sahibinin izni, telif hakkı açısından önemli bir konudur. Bu konu ile ilgili olarak herhangi bir web sayfasından kopyalama yaparken kütüphanecilerin neredeyse tamamı (%93,2) eser sahibinin izinleri ile ilgili bilginin incelenmesi gerektiği düşünmektedir. Benzer bir şekilde kütüphanelerde bir kaynak kullanıma sunulmadan önce telif hakları ile ilgili özel durumlarının incelenmesi gerektiği konusuna kütüphanecilerin sadece %65,7'si katılmaktadır. Bu tür bir incelemenin yapılmasını kısmen ya da tamamen gerekli görmeyen kütüphaneci oranı da %34,3'tür. Kütüphanelerde eserlerin telif haklarına uygun şekilde kullanıma sunulması, kullanıcılara bu yönde gerekli uyarıların yapılması açısından düşünüldüğünde %34,3, gözden kaçırılmaması gereken bir orandır.

Kütüphanede hizmete sunulan eserlerle ilgili olarak kütüphaneciler, bir bilgisayar programının kullanıcılar tarafından birden faza bilgisayar yüklenebilmesi konusuna %74,7'si tamamen ya da kısmen katılmamaktadır. Kütüphaneciler ağırlıklı olarak bir yazılımın kullanıcı tarafından sadece bir bilgisayarda kullanmasının doğru olacağı görüşündedir. Kütüphanecilerin kütüphane kaynaklarının kopyalanması ile ilgili görüşleri kütüphanelerde bu konuda kullanıcı davranışlarının izlenmesi ve gerekli uyarıların yapılması açısından önemli bir konudur.

Derginin bir sayısından birden fazla makalenin kopyasının alınabilmesini düşünen kütüphanecilerin oranı %40 iken bir makaleden istediği sayıda kopya alınabilmesini düşünen kütüphaneci sayısı ise %17,0'dir. Bir akademisyenin derste kullanılmak üzere kütüphaneden edindiği bir kitap ya da dergiden çoklu kopya çekebilmesi konusuna ise kütüphanecilerin sadece %16,6'sı katılmaktadır. Derste kullanmak amacıyla da olsa kütüphanecilerin %83,4'ü kısmen ya da tamamen çoklu kopya alınması konusuna katılmamaktadır. Veri tabanından bir kullanıcı için indirilen

bir makalenin o kullanıcı tarafından çoğaltılarak paylaşması konusuna kütüphanecilerin sadece %16,9'u katılmaktadır. Kütüphanecilerin %83,1'i bu konuya kısmen ya da tamamen katılmamaktadır. Elde edilen verilere göre kütüphanecilerin kopyalama konusunda ağırlıklı olarak bir tutum sergileyemedikleri fakat çoklu kopya alınmasının uygun olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Kütüphaneciler kütüphanede kullanıcılar tarafından bir eserin tamamının kopyasının alınması konusuna %24,1 oranında kısmen ya da tamamen katılmaktadır. Bu konuya katılmayanların oranı ise %75,9'dur. Kopyalama konusunda telif hakkı ihlallerinin önüne geçilmesi için kütüphanede kayıt tutulması konusuna kütüphanecilerin %78,6'sı kısmen ya da tamamen katılmaktadır.

Bilimsel çalışmaların açık erişime sunulması son zamanlarda tartışılan ve sık sık gündeme getirilen konular arasında yer almaktadır. Kütüphanecilerin %30,1'i özgün eserlerin ücretsiz olarak herkesin kullanıma açılması konusuna katılırken, %69'u kısmen ya da tamamen katılmamaktadır.

Kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri, rolleri ve bilgi kaynaklarının kullanımı konusundaki genel düşünceleri değerlendirildikten sonra ankete katılan tüm deneklerin telif hakları konusundaki eğitim düzeyleri ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 8'de öncelikle kütüphane personelinin telif hakları ile ilgili eğitim alıp almadıkları konusundaki görüşleri değerlendirilmiştir.

Tablo 8. Kütüphaneci Personelin Telif Hakkı Konusunda Eğitim Alma Durumu

Üniversite eğitiminizde telif hakkı konusu ile ilgili bir ders aldınız mı?	**Sayı**	**%**
Evet	77	29,1
Hayır	92	34,7
Hatırlamıyorum	96	36,2
Toplam	**265**	**100,0**

Üniversite kütüphanesinde görev yapan kütüphaneci personelin %34,7'si telif hakları konusunda üniversitede bir ders almadığını, %36,2'sinin ise bu konuda ders alıp almadıklarını hatırlamamaktadır. Ders alıp almadığını hatırlamayan personel, ders almadığını ifade edenlerle birlikte değerlendirildiğinde kütüphanecilerin %70,9'unun üniversite eğitimi sürecinde telif hakları konusunda ders almadığını söylemek mümkündür. Kütüphaneci personelin telif hakları konusunda ders alma durumları eğitim düzeyi ile birlikte değerlendirildiğinde; lisans mezunu 189 kütüphaneci personelden 48'inin (%25,4), yüksek lisans mezunu 64 kütüphaneciden 21'inin (%32,8), doktora mezunu 12 kütüphaneciden 8'inin (%66,7) eğitimleri sürecinde telif hakları konusunda ders almış oldukları görülmektedir. Verilere bakıldığında eğitim düzeyi yükseldikçe konu ile ilgili eğitim alanların oranının da arttığı ifade edilebilir.

Kütüphaneci personele meslek hayatlarında telif hakları konusunda hizmet içi eğitim alıp almadıkları sorulmuş, %12,1'inin hizmet içi eğitim aldığı, %82,6'sının ise herhangi bir hizmet içi eğitim almadığı ortaya çıkmıştır. Kütüphanecilerin %5,3'ü bu konuda eğitim alıp almadıklarını hatırlamamaktadır.

Kütüphane yöneticilerinin telif hakları konusunda eğitim alma durumları değerlendirildiğinde ise; kütüphane yöneticilerinin %44,8'inin telif hakları konusunda eğitim (üniversite eğitimi, kurs, seminer vb.) aldığı, %55,2'sinin ise bu konuda herhangi bir eğitim almadığı sonucu elde edilmiştir.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde kütüphane yöneticilerinin yarısından fazlasının (%55,2), kütüphaneci personelin ise %70'den fazlasının herhangi bir ders ya da eğitim almadığı konusu öne çıkmaktadır. Bu durum bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde telif hakları konusunda zorunlu derslerin olmadığı, seçmeli dersler arasında bulunuyor ise kütüphaneciler tarafından tercih edilmemiş olabileceği, kütüphanelerde bu konuda hizmet içi eğitimlerin çok fazla düzenlenmediğini ortaya koymaktadır.

Kütüphanecilerin bulunduğu pozisyon gereği telif hakları ile ilgili bir görevi, sorumluluğu ya da karar yetkilerinin olup olmadığına dair görüşleri Tablo 9'da incelenmiştir.

Tablo 9. Kütüphaneci Personelin Pozisyonu Gereği Telif Hakları Konusundaki Sorumluluğu Hakkındaki Görüşleri

Pozisyonunuz gereği telif hakları ile ilgili bir göreviniz, sorumluluğunuz ya da karar yetkiniz var mı?	**Sayı**	**%**
Evet	86	32,5
Hayır	179	67,5
Toplam	**265**	**100,0**

Tablo 9'da da görüldüğü üzere üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneci personelin %67,5'i sahip olduğu pozisyon gereği telif hakları konusunda herhangi bir görevi, sorumluluğu ya da karar yetkisinin olmadığını düşünmektedir. Tablo 10'da üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin pozisyonları gereği telif hakları ile ilgili bir görev, sorumluluk ya da karar yetkilerinin olup olmadığı konusu kütüphanecilerin görev aldıkları birimlere göre değerlendirilmiştir.

Tablo 10. Kütüphaneci Personelin Görev Aldığı Birimlere Göre Telif Hakları Konusunda Görev ya da Sorumluluk Yetkilerinin Olup Olmadığına Dair Görüşleri

	Pozisyonunuz gereği telif hakları ile ilgili bir göreviniz, sorumluluğunuz ya da karar yetkiniz var mı?					
Kütüphanede görev yaptığınız birim?	**Evet**		**Hayır**		**Toplam**	
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Kataloglama-sınıflama	45	27,6	118	72,4	**163**	**100,0**
Elektronik kaynaklar	40	36,0	71	64,0	**111**	**100,0**
Referans/danışma hizmetleri	39	30,7	88	69,3	**127**	**100,0**
Bilgi teknolojileri/otomasyon	34	39,1	53	60,9	**87**	**100,0**
Ödünç verme	32	30,5	73	69,5	**105**	**100,0**
Sağlama	30	34,9	56	65,1	**86**	**100,0**
Süreli yayınlar	19	31,1	42	68,9	**61**	**100,0**
Yönetim	14	53,8	12	46,2	**26**	**100,0**
Kurumsal akademik arşiv/açık erişim	7	46,7	8	53,3	**15**	**100,0**
Kullanıcı eğitimi	1	50,0	1	50,0	**2**	**100,0**
Kütüphaneler arası ödünç verme (ILL)	0	0,0	4	100,0	**4**	**100,0**

Tablo 10 incelendiğinde yönetim biriminde çalışanlar hariç, tüm birimlerde görev yapan kütüphaneci personelin yarısından fazlası pozisyonları gereği telif hakları ile ilgili bir görev, sorumluluk ya da karar yetkilerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Yönetim biriminde hizmet veren personelin ise %46,2'si bu konuda herhangi bir sorumluluk ya da karar yetkisinin olmadığı görüşünde olmaları da ayrıca dikkat çekmektedir.

Pozisyonu gereği telif hakları ile ilgili bir görev, sorumluluk ya da karar yetkisinin olan personelin konu ile ilgili görev ve sorumlulukların görev tanımlarında belirtilmesi iş akışı ve işin sürekliliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Pozisyonu gereği telif hakları ile ilgili üzerinde sorumluluk olduğunu belirten kütüphaneci personelden (86 kişi), telif hakları ile ilgili görevlerinin görev tanımlarında olup olmadığını belirtmeleri istenmiştir. Belirtilen görüşler, Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları Açısından Sorumluluklarının Görev Tanımlarında Belirtilmesi Durumu

Telif hakları ile ilgili göreviniz, görev tanımınızda yer alıyor mu?	**Sayı**	**%**
Evet	24	27,9
Hayır	61	71,0
Yanıt yok	1	1,1
Toplam	**86**	**100,0**

Elde edilen verilere göre pozisyonu gereği telif hakları konusunda görev, sorumluluk ya da karar yetkisinin olduğunu belirten 86 kütüphaneci personelin sadece %27,9'unun görev tanımında konu ile ilgili bir tanımlama yapılmış olduğu görülmektedir. Bu durumda 265 kütüphaneci personelin yaklaşık üçte birinin (%32,5) konu ile ilgili bir sorumluluğu olduğunu belirttiği, bunlardan ise ortalama dörtte birinin (%27,9) görev tanımlarında konu ile ilgili bir görevlendirme yapıldığı, yaklaşık dörtte üçünde (%71,0) ise konu ile ilgili sorumluluklarının farkında olduğu fakat görev tanımlarında konu ile ilgili herhangi bir görevlendirme bulunmadığını ifade ettikleri

görülmektedir. Bu durum kütüphanelerde telif hakkı konusunun görev tanımlarında gerektiği gibi işlenmediğini, dikkate alınmadığını göstermektedir.

Telif hakları konusunda kütüphanelerin gerekli hassasiyeti gösterebilmesi için görev yapan personelin bu konuda eğitimli olmasının önemine daha önce değinilmişti. Kütüphanede görev yapan tüm personel telif hakları konusunda eğitimli olmasa da kütüphanede bu konuda gerekeni yapabilecek uzman bir personelin bulunması da hizmetlerin ve kullanıcıların telif haklarına uygun yönlendirilmesi açısından büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Kütüphanelerde telif hakları konusunda uzman personel bulunması açısından kütüphane yöneticilerinin görüşleri Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12. Üniversite Kütüphanelerinde Telif Hakları Konusunda Uzman Personel Bulunma Durumu

Kütüphanenizde telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir personeliniz var mı?	**Sayı**	**%**
Evet	14	12,1
Hayır	102	87,9
Toplam	**116**	**100,0**

Elde edilen bir başka veri grubuna göre kütüphane yöneticilerinin %84,5'i kütüphanelerde telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir personel bulunmasını gerekli görmektedir. Kütüphane yöneticileri kütüphane hizmetleri ile telif hakları konusunun yakından ilgili olduğu ve bu konuda kütüphanelerde uzman personele ihtiyaç olduğunu gerekli bulmaktadır. Fakat Tablo 12'deki veriler incelendiğinde kütüphane yöneticilerinden sadece %12,1'i kadrosunda telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir personel bulunduğu ifade etmiştir. Bu durum kütüphanelerin %87,9' unda telif hakları konusunda gerekli bilgi ve deneyime sahip personelin bulunmadığını göstermektedir. Burada bir konu daha dikkat çekmektedir. Kütüphane yöneticilerinin %15,5'lik bir kısmı telif hakları konusunda uzman personele gereksinim duyulmadığını ifade etmiştir. Kütüphane yöneticilerinin kütüphanelerde telif hakkı uzmanı olmasını gerekli görmeme nedenleri araştırılması ve tartışılması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Üniversite kütüphanelerinde telif hakkı konusunda sorun yaşandığında ya da telif hakları ile ilgili bir konuda danışma ihtiyacı ortaya çıktığında kütüphaneci personelin kimlerden yardım alabileceğine dair görüşlerinin değerlendirilmesi açısından kütüphaneci personele üniversitelerinde telif hakkı konularını danışabileceği bir telif hakkı uzmanının bulunup bulunmadığı konusu sorulmuştur. Kütüphaneci personelin konu ile ilgili görüşleri Tablo 13'te yer almaktadır.

Tablo 13. Üniversitede Telif Hakkı Uzmanı Bulunup Bulunmadığı Konusunda Kütüphaneci Personelin Görüşleri

Üniversitenizde "telif hakkı uzmanı" var mı?	**Sayı**	**%**
Evet	4	1,5
Hayır	92	34,7
Bilgim yok	169	63,8
Toplam	**265**	**100,0**

Kütüphaneci personelin %34,7'si üniversitelerinde telif hakkı uzmanının bulunmadığını söylerken %63,8'i bu konuda bilgisi olmadığı ifade etmiştir. Üniversitesinde bir telif hakkı uzmanı olduğunu söyleyen kütüphaneci personel oranı ise sadece %1,5'dir. Elde edilen verilere göre üniversitelerde telif hakkı uzmanı bulunmamaktadır ya da kütüphaneciler böyle bir uzman olup olmadığı konusunda bilgi sahibi değildir.

Üniversitelerinde telif hakkı uzmanı olduğunu belirten kütüphaneci personel, hukuk işleri birimini, kurum avukatını, hukuk fakültesinde görev yapan akademisyenleri ve kurumlarında çeşitli merkezlerde görev yapan bu konuda bilgi sahibi olabileceğini düşündükleri çalışanları, telif hakkı uzmanı olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Üniversitelerde telif hakkı merkezi bulunup bulunmadığı ile ilgili de benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. 265 kütüphaneci personelin %55,5'i bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını, %42,3'ü böyle bir merkez bulunmadığını belirtmiştir. Üniversitelerinde telif hakkı merkezi bulunduğunu ifade eden %2,3 personel ise bu birimleri; rektörlük, kurumsal yayınlarla ilgili koordinatörlük, hukuk işleri birimi ve kurumlarında telif

hakları konusu ile ilişkili çalışmalar yürüttüğünü düşündükleri çeşitli merkezler olarak ifade etmişlerdir.

Yine üniversitelerde telif hakları konusunda sorumlu/yetkili bir komisyon, kurul vb. bir yapı olup olmadığı ile ilgili kütüphaneci personel yüksek oranla (%70,2) bu konuda da bilgi sahibi olmadığını, %25,7'si ise böyle bir komisyon bulunmadığını ifade etmiştir. Üniversitesinde böyle bir komisyon, kurul vb. bir yapı bulunduğunu ifade eden %4,1'lik kesim ise Bilimsel araştırma koordinatörlüklerini, etik komisyon ya da kurullarını, editör ya da hakem heyetlerini bu komisyon, kurul vb. yapılar olarak değerlendirmiştir.

Kütüphaneci personelin telif hakları konusundaki farkındalıkları ile ilgili olarak telif hakları konusu ile ilk kez ne zaman karşılaştıkları sorulmuş, elde edilen veriler Tablo 14'te incelenmiştir.

Tablo 14. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları Konusu ile İlk Kez Karşılaşma Durumları

Telif hakkı konusunu ilk kez ne zaman duydunuz?	**Sayı**	**%**
Üniversite eğitimi sürecinde	180	67,9
Ortaöğretim sürecince	11	4,2
Çalışma hayatımda	30	11,3
Hatırlamıyorum	30	11,3
Diğer	14	5,3
Toplam	**265**	**100,0**

Tablo 14 incelendiğinde kütüphaneci personelin yarısından fazlasının (%67,9) telif hakları konusu ile üniversite eğitimi sürecinde karşılaştıkları görülmektedir. Elde edilen verilerde bir diğer dikkat çekici husus ise BBY bölümü mezunu olan kütüphaneci personelin %11,3'ü telif hakları konusunu çalışma hayatlarında duyduğunu ifade etmiş olmalarıdır.

Telif hakları konusunu çalışma hayatında duyan kütüphaneci personelin %73,3'ü 41 yaş ve üzerindedir. 41 yaş ve üzerinde olup konuyu üniversite eğitimi sürecinde duyan kütüphaneci personelin oranı ise %24,5'tir.

Telif hakları ile ilk kez karşılaşma durumuna diğer seçeneğini işaretleyen (%5,3) kütüphaneci personel yapmış olduğu açıklamalarda telif hakları konusunu mesleğe başlamadan önce, üniversite eğitimi öncesinde, ilk aldığı gazetenin künye bilgisi ile, ortaokul yıllarında, korsan kitap kavramını öğrenmekle ve yüksek lisans derslerinde duyduğunu ifade etmiştir. Veriler incelendiğinde konu ile üniversite eğitimi öncesinde karşılaşan denek sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durum eğitimin her aşamasında yeri olan, toplumun her kesiminin kolaylıkla ulaşabileceği kütüphanelerde telif hakları konusunun farkındalık yaratma açısından ne kadar önemli olabileceğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kütüphanecilerin telif hakları konusunda sahip oldukları bilgi düzeylerini değerlendirmeleri de kendilerinin ve bilgi düzeylerinin farkında olmaları açısından önemli görülmüştür. Tablo 15'te kütüphanecilerin kendilerini telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri açısından değerlendirdiği görülmektedir.

Tablo 15. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları Konusunda Bilgi Düzeyleri Hakkındaki Görüşleri

Genel olarak telif hakları konusundaki bilgi düzeyinizin nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?	**Sayı**	**%**
Yeterli	60	22,6
Kısmen Yeterli	167	63,0
Yetersiz	38	14,3
Toplam	**265**	**100,0**

Tablo 15'e göre kütüphaneci personelin %22,6'sı telif hakları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olduğunu düşünmektedir. Personelin 14,3'ü ise telif hakları konusunda bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu görüşündedir. Bu oran kısmen yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerle birlikte değerlendirildiğinde kütüphanecilerin

%77,3'ü telif hakları konusunda kendilerini yetersiz görmektedir. Derecelendirmeli soruların değerlendirildiği tablo 7'de de kütüphaneciler hem kendilerini (%86,5) hem de diğer kütüphaneci arkadaşlarını (%89,4) telif hakları konusunda yetersiz olduklarını, kullanıcıları eğitecek düzeyde yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarını (%90,2) ifade etmişlerdir. Bu durum BBY bölümlerinin eğitim müfredatında telif hakları ile ilgili derslere olan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. BBY bölümlerinde verilecek eğitimlerde geleceğin kütüphanecilerine telif hakları konusunda alt yapı oluşturacak hatta uzmanlaşmaya imkân verecek derslerin verilmesi bu konuda bilgi düzeyi yüksek kütüphanecilerin yetiştirilmesinde, kütüphanelerdeki farkındalığın artmasında önemli bir etki yaratacağı söylenebilir.

Kütüphaneci personel telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmesine rağmen çalışma arkadaşlarının bu konuda neredeyse tamamının (kısmen ya da tamamen) duyarlı olduğunu (%95,5) ifade etmiştir. Kütüphane yöneticilerinin %27,6'sı kütüphanelerde telif hakları konusunda duyarlığın değişmediği, %7,8'inin azaldığı görüşünde olsa da yarısından fazlası (%64,6) kütüphanelerde telif hakları konusundaki duyarlığın arttığı görüşündendir. Bu durum kütüphanecilerin telif hakları konusunda bilgi sahibi olmasa da telif hakları konusunda duyarlı olduklarını, duyarlığın giderek arttığını göstermektedir.

Nitekim Tablo 7'de kütüphaneciler yeterli bilgi sahibi olmasa da kütüphanecilerin kullanıcılardan gelen telif hakları ile ilgili sorulara yanıt aramaktan kaçınmayacakları (%81,5) da ortaya çıkmıştır. Kütüphanecilerin alacağı eğitimle, kütüphanelerde telif hakları konusundaki duyarlılık artacaktır. Ayrıca telif hakları konusunda kullanıcıları bilgilendirme görevi olduğunu savunanların oranı (%94,7) da düşünüldüğünde, kütüphanecilerin toplumdaki farkındalık yaratma etkisinin kaçınılmaz olacağı düşünülmektedir.

Kütüphanecilerin telif hakları konusunda kendilerini yetersiz gördükleri önceki yorumlarda ortaya çıkmıştır. Kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla telif hakları konusu ile ilgili hangi kavramları ilk kez duyduğu incelenmiştir. Tablo 16'da kütüphanecilerin telif hakları ile ilgili hangi kavramları ilk kez duydukları bilgisi yer almaktadır.

Tablo 16. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları ile İlgili İlk Kez Duyduğu Kavramlar

Aşağıdaki ifadelerden hangisini ya da hangilerini ilk defa duyuyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)	**Sayı**	**%**
İlk satış doktrini	163	24,6
İktibas	154	23,2
Sınai mülkiyet	84	12,7
Creative commons	74	11,2
Fikrî mülkiyet	33	5,0
İntihal	23	3,5
Adil kullanım	24	3,6
Telif hakkı	21	3,2
Alıntı	21	3,2
Lisans anlaşması	21	3,2
Korsan yayın	19	2,9
Hiçbiri	26	3,9
Toplam	**663**	**100,0**

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere kütüphaneci personele telif hakları ile ilgili çok da yaygın olan kavramlarla birlikte literatüre yansıyan ve telif hakları ile ilgili tartışmalara konu olan bazı kavramlardan hangilerini ilk kez duydukları sorulmuştur. Sonuçların oldukça ilginç olduğu gözlenmiştir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu "yayma hakkı" başlığı altında yer alan madde 23'de geçen "ilk satış" konusu, yine ilgili Kanunun 34 ve 35. maddesinde ifade edilen, özellikle araştırmalarda kaynakların etik kullanımı konusunda sıklıkla dile getirilen "iktibas" (alıntı) kavramı kütüphaneci personel tarafından ilk kez duyulan kavramlar olması dikkat çekmiştir. Yine "telif hakkı", "fikrî mülkiyet", "sınai mülkiyet", "intihal", "lisans anlaşması", "korsan yayın" gibi kavramları da ilk kez duyan kütüphaneci personelin olması

kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri hakkında yetersiz olduklarını bir kez daha ortaya koymaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere tüm kavramları bilen ya da duyan kütüphaneci personel oranı sadece %3,9'dur. Telif hakları konusunun ana unsurlarından olan fikir ve sanat eserlerini hizmete sunan, kullanan veya kullanılmasında aracı olan kütüphanecilerin telif hakları ile ilgili yetersiz bilgi sahibi olması çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır. Bu durumda kütüphanecilerden kullanıcılarını bilgilendirmesi, yönlendirmesi ve/veya fikrî hakların korunması konusunda hassasiyet beklenmesi çok da anlamlı olmamaktadır.

Türkiye'de telif hakları ile ilgili temel kanun, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'dur. Kütüphanecilerin bu Kanunu bilmeleri önem taşımaktadır. Tablo 17'de telif hakları konusunda uygulamada olan yasanın adının bilip bilmedikleri incelenmiştir.

Tablo 17. Kütüphaneci Personelin Telif Hakları ile İlgili Türkiye'de Uygulamada Olan Kanun Hakkındaki Bilgileri

Türkiye'de telif hakları ile ilgili halen uygulamada olan yasanın adını biliyor musunuz?	**Sayı**	**%**
Evet	181	68,3
Hayır	83	31,3
Cevap yok	1	,4
Toplam	**265**	**100,0**

Tablo 17'de görüldüğü üzere kütüphaneci personelin neredeyse üçte biri (%31,3) Türkiye'de telif hakları konusunda geçerli kanunun adını bilmediğini açıkça ifade etmiştir. Kanunu bildiğini ifade eden deneklerden ise bilgilerinin teyit edilmesi anlamında ilgili kanunun ismini yazmaları istenmiştir. Kanunun ismini bildiğini ifade eden 181 kişiden 169'u Kanunun ismini yazmıştır. Yazılanlardan "5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu/Yasası" veya "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu/Yasası" şeklinde yazılanlar doğru olarak kabul edildiğinde 150 deneğin Kanunun ismini doğru yazdığı görülmüştür. Ankete katılan deneklerin %68,3'ü telif hakları ile ilgili Kanunun adını bildiğini ifade etmiş ve bunların %90'a yakını Kanunun ismini doğru olarak

yazmışlardır. Fakat ankete katılanların tamamı düşünüldüğünde 265 deneğin sadece %56,6'sının telif hakları ile ilgili Kanunun ismini doğru ifade edebilmiştir.

Kütüphaneci personelin mevcut telif hakkı kanunu hakkındaki temel bilgi düzeyleri de önemli bir konudur. 5846 sayılı Telif Hakları Kanunu kapsamında yer alan temel bilgiler konusunda kütüphanecilerin bilgi düzeylerini ölçebilmek amacıyla bazı sorular yöneltilmiştir. Tablo 18'de yer alan veriler, mevcut telif hakkı kanunu ile kimlerin haklarının korunduğuna dair kütüphanecilerin görüşlerini yansıtmaktadır.

Tablo 18. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Kimlerin Haklarını Koruduğuna Dair Kütüphanecilerin Görüşleri

Mevcut telif hakkı yasasının kimlerin haklarını koruduğunu düşünüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Eser sahibi	238	47,3
Yayıncı	216	42,9
Kullanıcı	42	8,3
Bilgim yok	7	1,4
Hiçbiri	0	0,0
Toplam	**503**	**100,0**

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde kütüphaneciler, mevcut telif hakkı yasası ile %47,3 oranla eser sahibinin haklarının, %42,9 oranla yayıncı haklarının korunduğu düşünmektedir. Bununla birlikte söz konusu yasa ile kullanıcı haklarının korunduğuna dair görüşün de oldukça az (%8,3) olduğu görülmektedir. Kütüphaneciler ilgili Kanun ile eser sahiplerinin ve yayıncıların haklarının korunduğunu bilmektedirler. Kütüphanecilerin küçük bir kısmı Kanun ile kullanıcıların haklarının korunduğunu ifade etmiştir. Kanunda kullanıcı haklarına korunduğuna dair açık ve net bir ifade bulunmamakla birlikte kullanıcıların haklarının da korunması gerektiği beklenilen bir durum olarak düşünülmektedir.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda eser sahibinin mali hakları başlığı altında sürelerle ilgili olarak Madde 27'de "Koruma süresi eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder." hükmü yer almaktadır.

Fikir ve sanat eserlerini kamu hizmetine sunan kütüphanecilere koruma süresinin ne kadar olduğu konusunda görüşleri sorulmuştur. Kütüphanecilerin yarısından fazlası (53,6) koruma süresinin 70 yıl olduğunu belirtmiştir. Kütüphanecilerin %29,1'i bu konuda bilgi sahibi olmadığını belirtmişlerdir. Koruma süresini 50 yıl olarak belirtenlerin oranı %8,7, 10 yıl olarak ifade edenlerin oranı %6 ve koruma süresinin 30 yıl olduğunu belirtenlerin oranı ise %2,6'dır. Elde edilen veriler, telif hakları ile ilgili bilinmesi gereken en temel konulardan biri olan koruma süresi ile ilgili kütüphaneci personelin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığını ortaya koymaktadır.

Yine benzer derecede öneme sahip ve kütüphane hizmetlerini de ilgilendiren konulardan bir diğeri ise eser sahibinin haklarının neler olduğu konusudur. Kanun kapsamında eser sahibinin hangi hakları olduğuna dair kütüphanecilerin görüşleri Tablo 19'da değerlendirilmiştir.

Tablo 19. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında Eser Sahibinin Hakları Konusunda Kütüphanecilerin Görüşleri

Aşağıdaki haklardan hangisi eser sahibinin hakları arasında yer almaktadır? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)	**Sayı**	**%**
Temsil hakkı	217	25,2
Çoğaltma hakkı	167	19,4
Yayma hakkı	148	17,2
Umuma arz hakkı	138	16,0
Umuma iletim hakkı	116	13,5
Ödünç verme hakkı	74	8,6
Toplam	**860**	**100,0**

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu eser sahibinin haklarına belirli başlıklar altında açıklama getirmiştir. Bu kapsamda madde 24 temsil hakkı, madde madde 21 çoğaltma hakkı, madde 23 yayma hakkı (kiralama ve ödünç verme hakkı), madde 14 umuma arz hakkı ve madde 25 umuma iletim hakkının eser sahibine ait olduğuna dair detaylı hükümlere yer vermektedir. Dolayısı ile cevap şıklarında yer alan hakların tamamı eser sahibinin hakları olarak Kanun kapsamında yer almaktadır. Bu soruya tümünü işaretleyerek cevap veren kütüphaneci personel sayısı 39'dur (%14,7).

Elde edilen verilere göre kütüphaneciler en az yoğunlukla (%8,6) ödünç verme hakkını eser sahibinin hakları arasında görmektedirler. Bu durum kütüphanecilerin eser sahiplerinin haklarına yönelik bilgi sahibi olmadıklarını ya da kısmen bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.

5.4. Telif Hakları Kapsamında Kütüphane Hizmetleri ve Deneklerin Tutum ve Davranışları

Kütüphanelerin farklı ortam ve formatlarda bulunan, beli bir sistematiğe göre düzenlenmiş materyallerden oluştuğunu, sahip olduğu bu koleksiyon ile kültürel hafızayı koruduğu önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Kütüphaneler, kültürel hafızayı oluşturan ve farklı ortam ve formatlarda bulunan eserleri kullanıcılarının hizmetine sunarken telif hakları konusu ile her daim iç içedirler. Toplumun her kesimine hizmet veren, konunun en iyi işlenebileceği ortamlardan biri olan kütüphanelerde ve kütüphane hizmetlerinde telif hakları konusunun vurgulanmasının kullanıcılardaki hatta toplumdaki duyarlığın artmasında öncü olacağı düşünülmektedir.

Kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeylerinin yeterli düzeyde olmadığı önceki bölümde elde edilen verilerden ortaya çıkmıştır. Bu bölümde ise üniversite kütüphanelerinde verilen ve telif hakları konusu ile ilişkili olabileceği düşünülen hizmetler kapsamında kütüphane yöneticileri ve kütüphaneciler tarafından sergilenen tutum ve davranışları ele alınacaktır.

Kütüphanelerde telif hakları konusunu incelerken ilk akla gelen konu kütüphanelerde bir telif hakkı politikasının olup olmadığıdır. Kütüphane yöneticileri ve kütüphaneci personelden oluşan her iki gruba da kütüphanelerinde telif hakları konusunda bir politika olup olmadığı konusundaki görüşleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar Tablo 20'de ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Tablo 20. Deneklerin Görev Yaptığı Kütüphanelerde Telif Hakkı Politikası Bulunma Durumu

Kütüphane Yöneticileri			Kütüphaneci Personel		
Kütüphanenizde yazılı bir telif hakkı politikası mevcut mu?	**Sayı**	**%**	**Kütüphanenizde bir telif hakkı politikası mevcut mu?**	**Sayı**	**%**
Evet	20	16,4	Evet	97	36,6
Hayır	96	83,6	Hayır	106	40,0
Bilgim yok	-	-	Bilgim yok	62	23,4
Toplam	**116**	**100,0**	**Toplam**	**265**	**100,0**

Tablo 20'ye göre kütüphane yöneticilerinin sadece %16,4'ü kütüphanelerinde yazılı bir telif hakkı politikası olduğunu ifade etmiştir. Kütüphanelerinde telif hakları konusunda yazılı politika olduğunu ifade eden kütüphane yöneticilerinin %20'si 11 yıldan daha fazla süredir telif hakları konusunda politikaya sahip olduklarını belirtmiştir. Telif hakları konusunda 6-10 yıldır yazılı bir politika uygulandığını belirtenlerin oranı ise %35, 1-5 yıldır yazılı bir telif hakkı politikası bulunduğunu belirtenlerin oranı ise %45 olarak ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu verilere göre kütüphanelerde telif hakkı konusunda yazılı bir politika bulunması yeterli düzeyde olmasa da yıllar geçtikçe politikaya sahip olan kütüphane sayısının arttığı görülmektedir. Bu durum kütüphanelerde telif hakları konusundaki duyarlığın son yıllarda arttığını da desteklemektedir.

Kütüphanede yazılı bir telif hakkı politikası bulunma durumu vakıf ve kamu üniversitelerine açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir farlılık görülmemektedir. Fakat telif hakları konusunda politikaya sahip olduğunu belirten kütüphane yöneticilerinin %55'nin vakıf üniversitesi olduğu görülmüştür.

Görev yaptıkları kütüphanede telif hakları konusunda bir politika bulunup bulunmadığı konusunda kütüphanecilerin görüşleri incelendiğinde önemli sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür.

265 kütüphaneci personelin sadece %36,6'sı kütüphanelerinde telif hakları konusunda bir politika bulunduğunu, %40'ı ise bulunmadığını ifade etmiştir. Kütüphanecilerin neredeyse dörtte biri (%23,4) bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını söylemiştir. Kütüphanelerde sunulan tüm hizmetleri ilgilendirebilecek telif hakları konusunda görev yaptığı kütüphanede mevcut bir politika olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olmayan kütüphaneci oranı da gözden kaçırılmaması gerek önemli bir ayrıntıdır.

Kütüphanelerinde telif hakkı politikası bulunup bulunmadığı konusunda aynı kütüphanede görev yapan tüm kütüphanecilerin görüşleri değerlendirilmek istenmiştir. Böylece kütüphanecilerin konu ile ilgili farkındalığı ölçülmek istenmiştir. Elde edilen verilere göre ankete, kurum adı belirtilen 107 farklı kurum kütüphanesinden kütüphaneci personel katılmıştır. Aynı üniversite kütüphanesinden birden fazla kütüphaneci personelin ankete katıldığı kütüphane sayısı 63'tür. Bu 63 üniversite kütüphanesinden ankete katılan kütüphanecilerin verdikleri cevaplar analiz edildiğinde; kütüphanelerin %71,4'ünde kütüphaneciler aynı kütüphanede görev yapmalarına rağmen kütüphanelerinde telif hakları konusunda politika bulunma durumu konusunda farklı yanıtlar vermişlerdir. Aynı kütüphanede görev yapıp politika bulunduğu ya da bulunmadığı konusunda aynı cevabı veren kütüphane oranı %28,6'dır. Bu %28,6'lık oranı oluşturan 18 üniversite kütüphanesinden sadece 7'sinde kütüphanenin hem yöneticisi hem personeli ankete katılmış ve sadece 3 kütüphanede ankete katılan tüm personel (yönetici ve kütüphaneci) aynı cevabı vermiştir. Bu durum garip bir sonuç ortaya koymaktadır. Her ne kadar kütüphanelerde telif hakları konusunda bir politika bulunduğu ifade edilse de kütüphanelerde telif hakları konusunda kesin ve net bir politikanın olmadığı, varsa tüm çalışanlar özellikle tüm kütüphaneciler tarafından bilinmediği açıkça görülmektedir.

Kütüphanelerde telif hakları konusundaki politikanın bulunup bulunmadığı konusu kadar kullanıcıların bilinçlendirilmesi açısından kütüphanelerde yapılan

etkinliklerde konunun işlenmesi de önemli bir husus olarak görülmüştür. Bu kapsamda deneklerin kütüphanelerinde telif hakları konusunda eğitim düzenlenip düzenlenmediği, kullanıcı eğitimlerinde telif hakları ile ilgili mevzuata değinilip değinilmediği konusundaki bilgileri incelenmiştir. Tablo 21'de üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda eğitim düzenleme durumu değerlendirilmiştir.

Tablo 21. Üniversite Kütüphanelerinde Telif Hakları Konusunda Eğitim Düzenleme Durumu

Kütüphanenizde telif hakları konusunda bugüne kadar eğitim etkinliği (kurs, seminer vb.) düzenlediniz mi? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Etkinlik Düzenlemedik	92	74,8
Genel katılımlı etkinlik/etkinlikler düzenledik	14	11,4
Sadece akademik personele yönelik etkinlik/etkinlikler düzenledik	10	8,1
Sadece kütüphane personeline yönelik etkinlik/etkinlikler düzenledik	7	5,7
Toplam	**123**	**100,0**

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soruda kütüphane yöneticileri %74,8 oranla telif hakları konusunda etkinlik düzenlenmediğini ifade etmiştir. Genel katılımlı etkinlik düzenlenme oranı %11,4 iken, sadece akademik personele yönelik etkinlik düzenleme oranı %8,1'dir. Telif hakları konusunda sadece kütüphane personeline yönelik etkinlik düzenlenme oranı ise %5,7'dir. Kütüphanelerde telif hakları konusu ile ilgili yeterli düzeyde eğitim düzenlenmediği gibi kütüphane personelini bilgilendirmek üzere hizmet içi eğitimlerin düzenlenme oranının da çok az olduğu (%5,7) görülmektedir.

Kütüphanelerde eğitim ya da danışma hizmetleri altında yürütülen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları konusunun işlenip işlenmediği konusu incelenmiştir. Tablo 22 üniversite kütüphanelerinde verilen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları konusuna yer verme durumunu yansıtmaktadır.

Tablo 22. Üniversite Kütüphanelerinde Düzenlenen Kullanıcı Eğitimlerinde Telif Hakları Konusuna Yer Verilme Durumu

Kütüphanenizde verilen kullanıcı eğitimleri kapsamında telif hakları ile ilgili mevzuat ve konulara değiniliyor mu?	Sayı	%
Evet	127	47,9
Hayır	75	28,3
Bilgim yok	63	23,8
Toplam	**265**	**100,0**

Tabloda da görüldüğü üzere kütüphaneci personelin yaklaşık yarısı (%47,9) kütüphanelerinde yapılan kullanıcı eğitimlerinde telif hakları ile ilgili mevzuat ve konulara değinildiğini ifade etmiştir. Konu ile ilgili bilgisi olmayan kütüphaneci personelle birlikte soruya hayır cevabını verenlerin oranı ise yarıdan fazladır (%52,1).

Veriler özellikle kütüphanelerde elektronik kaynaklar biriminde ve referans/danışma hizmetlerinde görev yapan kütüphaneci personel açısından değerlendirildiğinde; referans/danışma hizmetlerinde görev yapan 127 personelin %48,8'i, elektronik kaynaklar biriminde görev yapan 111 personelin %54,9'u kütüphanelerinde düzenlenen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları ile ilgili konulara değinildiğini ifade etmiştir. Tabi bu noktada ilgili birimlerde çalışıp, telif hakları ile ilgili konulara değinilmediğini ifade eden %50 oranında kütüphaneci personel bulunması da azımsanmayacak oranda büyük olduğu dikkat çekmektedir.

Ankete katılan kütüphanecilerin %23'ü kütüphanelerinde verilen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları konusunda bir soru ile karşılaştığını ve %50,9 oranında fotokopi/kopyalama ile ilgili, %23,6 oranında elektronik kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı konusunda, %16,4 oranında tezlere erişim ve tezlerin kopyalanması, %9,1 oranında basılı kaynakların dijitalleştirilmesi konusunda soruların geldiğini belirtmişlerdir.

Kütüphanecilerin telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığında bu konuda kullanıcılardan gelen sorulara çözüm bulma yöntemi kütüphanecilerin konu ile ilgili tutum ve davranışlarını ortaya koyacaktır. Tablo 23'de bu konudaki görüşler ele alınmıştır.

Tablo 23. Telif Hakları Konusunda Kullanıcılardan Gelen Sorulara Çözüm Bulma Yöntemi[7]

Kullanıcılarınızdan telif hakları konusunda bir soru geldiğinde nasıl çözüm buluyorsunuz ya da böyle bir soru gelirse nasıl bir çözüm yoluna başvurursunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Kendim araştırarak yanıtlamaya çalışırım	193	39,1
Kütüphanede bu konuda uzmanlaşmış meslektaşlarıma yönlendiririm	121	24,5
Yöneticime yönlendiririm	119	24,1
Üniversitenin ilgili komisyon ya da kuruluna yönlendiririm	48	9,7
Diğer	12	2,4
Toplam	**493**	**100,0**

Kullanıcılardan gelen telif hakları konusundaki bir soruya çözüm üretme konusunda kütüphaneciler ilk olarak %39,1 oranla kendilerinin araştırarak yanıtlamaya çalışacaklarını belirtmişlerdir. Tablo 7'de kütüphanecilerin kullanıcılardan gelen soruları yanıtlamakta çekimser olmayacakları (%81,5) yönündeki cevapları da kütüphanecilerin kullanıcıların sorularına cevap bulma konusundaki çabalarının yüksek olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Kütüphanecilerin kullanıcılardan gelen sorulara çözüm bulma yöntemleri arasında ikinci sırada %24,5 oranla kütüphanede bu konuda uzmanlaşmış meslektaşlarından görüş alacağı yer almaktadır. Kullanıcıları üniversitenin ilgili komisyon ya da kuruluna yönlendirilmesi seçeneği ise en az oranla (9,7) tercih edilen seçenek olmuştur.

[7] Birden fazla seçenekli bu soruda kullanıcılardan öncelik sıralaması yapmaları da istenmiştir. Fakat anketi yanıtlayanların çoğunluğunun öncelik sıralaması yapmaması nedeniyle bu açıdan bir değerlendirme yapılamamıştır.

Kütüphaneciler kullanıcılardan gelen telif hakları ile ilgili soruya çözüm bulma yöntemi olarak %24,1 oranla kütüphane yöneticisine yönlendirmeyi tercih etmişlerdir. Kütüphane yöneticilerinin telif hakları ile ilgili bir sorun yaşandığında destek aldığı kişilerle ilgili görüşleri Tablo 24'te yer almaktadır. Konu hakkında 81 yönetici görüş ifade etmiştir.

Tablo 24. Telif Hakları Konusunda Yaşanan Sorunlarla İlgili Destek Alınan Kişi ya da Kurumlar

Kütüphanede telif hakkı konusunda bir sorun yaşadığınızda kimden / kimlerden destek alıyorsunuz?	**Sayı**	**%**
Hukuk müşaviri / kurum avukatı	50	46,7
Meslektaşlar	14	13,1
İlgili akademisyenler	11	10,3
Kendim araştırırım	10	9,3
Telif Hakları Genel Müdürlüğü	6	5,6
Üniversite ilgili birimler	4	3,7
Üniversite yönetimi	4	3,7
Yayıncılar Birliği	2	1,9
ANKOS	2	1,9
İlgili firma	2	1,9
Hak sahibi	1	0,9
YÖK	1	0,9
Toplam	**107**	**100,0**

Elde edilen verilere göre telif hakkı konusunda bir sorun yaşandığında kütüphane yöneticilerinin ilk başvurdukları merci hukuk müşaviri ya da kurum avukatı (%43) olarak görülmektedir. Yöneticiler ikinci olarak meslektaşlardan görüş almayı (%13,1) tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Böyle bir durum ile karşılaştıklarında kütüphane yöneticilerinin sadece %9,3'ü kendim araştırırım seçeneğini işaretlemiştir. Kütüphaneci personel öncelikle kendi araştırmayı seçerken kütüphane yöneticilerinin öncelikle hukuk müşavirine başvurdukları görülmektedir. Fakat her iki grup da ikinci olarak meslektaşlarına başvuracaklarını belirtmişlerdir.

Kütüphane yöneticilerinin kütüphanelerinde telif hakları konusunda ne sıklıkta sorun yaşandığı konusundaki görüşleri ise Tablo 25'te değerlendirilmiştir.

Tablo 25. Üniversite Kütüphanelerinde Telif Hakları Konusunda Sorun Yaşama Sıklığı

Telif hakları konusunda ne sıklıkta sorun yaşıyorsunuz?	Sayı	%
Ayda birkaç kez	5	4,3
Yılda birkaç kez	11	9,5
Daha az	30	25,9
Hiç sorun yaşamıyoruz.	70	60,3
Total	**116**	**100,0**

Kütüphane yöneticilerinin %60,3'ü telif hakları konusunda hiç sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Telif hakları konusunda sorun yaşadığını ifade eden kütüphane yöneticilerinin oranı %39,7'dir. Kütüphane yöneticilerinin %3,4'ü cezai bir yaptırım uygulandığını da ifade etmiştir. Cezai yaptırıma neden olan konularla ilgili yapılan açıklamalarda sorunun elektronik kaynakların kullanımı ile ilgili olduğu görülmüştür.

Kütüphanede telif hakları konusunda sorun yaşama durumu ile ilgili kütüphaneci personelin %84,9'u herhangi bir sorun yaşanmadığını ifade etmiştir. Kütüphanecilerin %15,1'i telif hakları konusunda sorun yaşadıklarını belirtmiş ve hangi konularda sorun yaşadıklarını açıklamışlardır. Kütüphanecilerin telif hakları açısından kütüphanelerde yaşanan sorunlarla ilgili açıklamaları Tablo 26'da değerlendirilmiştir.

Tablo 26. Üniversite Kütüphanelerinde Telif Hakları Konusunda Yaşanan Sorunlar

Kütüphanede telif hakları ile ilgili hangi konularda sorun yaşıyorsunuz?	Sayı	%
Basılı eserlerin kopyalanması/fotokopi	15	26,3
Tezlere erişim	7	12,3
Tezlerin kullanımı	3	5,3
E-kaynakların kullanımı/paylaşımı	7	12,3
Fotokopi/korsan yayınlar (bağış/temin)	4	7,0
Kaynakların kullanımı konusunda açık ve net bilgi olmaması	3	5,3
İntihal	3	5,3
Basılı eserlere elektronik erişim talebi	3	5,3
CD ve DVD'lerin izinsiz kopyalanması	2	3,5
Farklı uygulamaların/yorumların olması	2	3,5
Kısıtlı tezlerin açık erişim olarak sunulması	2	3,5
Korsan yazılım indirilmesi	1	1,8
Telif haklarının göz ardı edilmesi	1	1,8

Kurumsal akademik arşive yayın aktarımı	1	1,8
Telif hakkını devreden yazarların eserlerine ulaşamaması	1	1,8
Yöneticilerin duyarsızlığı	1	1,8
Kütüphanelerin amaçları ve Kanuna göre durumu	1	1,8
Toplam	**57**	**100,0**

Telif hakları konusunda kütüphanelerde yaşanan sorunların başında %26,3 oranla basılı eserlerin kopyalanması/fotokopi konusu gelmektedir. Veriler değerlendirildiğinde genel olarak izinsiz çoğaltma konusu %50'nin üzerinde sorun olarak görülmektedir. Kütüphaneci personelin telif hakları konusunda yaşanan sorunlarla ilgili gündeme getirmiş oldukları konular kendilerinin konu hakkındaki farkındalıklarını ortaya koyduğu gibi, ifade edilen konular literatürde telif hakkı ihlali konusunda ele alınan konularla örtüştüğü görülmektedir. Bu durum üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda yaşanan, kesin ve net ifadelerle açıklığa kavuşturulmayı bekleyen konuları ortaya koymaktadır.

Farklı birimlerde görev yapan kütüphaneci personelin %47,5'i görevlerini yerine getirirken telif haklarını gündeme getirecek bir durum ile karşılaştığını belirtmiştir. Karşılaşılan durumlar ile ilgili yapılan açıklamaların analizi Tablo 27'de yapılmıştır.

Tablo 27. Kütüphanecilerin Görevlerini Yerine Getirirken Karşılaştıkları Telif Haklarını Gündeme Getirecek Konular

Kütüphanenizde görevinizi yerine getirirken karşılaştığınız, telif hakkını gündeme getirecek konular nelerdir?	**Sayı**	**%**
Basılı eserlerin tamamının kopyasının alınmak istenmesi	33	22,1
Fotokopi tarama hizmeti	25	16,8
Elektronik kaynakların kullanımı ve paylaşılması	23	15,4
Tezlere erişim/kopyalama talebi	20	13,4
Kurumsal akademik arşiv ve açık erişim	13	8,7
Fotokopi ve korsan yayınların bağışlanması	8	5,4
ILL/TÜBES kapsamında eserlerin çoğaltılması ve paylaşılması	6	4,0

Alıntı/intihal	5	3,4
Basılı eserlerin dijitalleştirilmesi talebi	5	3,4
Creative commons	3	2,0
Film koleksiyonun kullanımı	2	1,3
Bilgisayarlara lisanssız yazılım yüklenmesi	2	1,3
E-kaynak alımları	1	0,7
Ödünç verilen eserler için yazarlara telif ödenmesi talebi	1	0,7
Açık erişim yayınların kullanımı	1	0,7
Korsan yayınların tespiti	1	0,7
Toplam	**149**	**100,0**

Tabloda da görüldüğü üzere kütüphaneci personelin telif hakları konusunda karşılaştığı en önemli konular arasında basılı eserlerin tamamının kopyalanması talebi, dijitalleştirilmesi talebi, fotokopi/ tarama hizmeti, kurumsal akademik arşiv ve açık erişim çalışmaları, intihal gibi konular bulunmaktadır. Kütüphanecilerin görevleri kapsamında karşılaştığı sorunlar olarak dile getirmiş olduğu bu konular, literatürde telif hakkı ihlalleri kapsamında sıklıkla geçen konular olarak kapsamında yer almaktadır.

Tablo 27'de ifade edildiği üzere eserlerin kopyalanması konusu %70,0'den fazla bir oranla kütüphanecilerin görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları önemli bir telif hakkı sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Fotokopi konusunda kütüphanecilerin nasıl bir tutum ve davranış sergiledikleri de önemli bir konudur. Konu ile ilgili kütüphaneci personelin görüşleri Tablo 28'de değerlendirilmiştir.

Tablo 28. Fotokopi Konusunda Kütüphanecilerin Sergilediği Tutum ve Davranış Biçimi

Bir kullanıcının kütüphanenizden sağladığı bir kitabı tamamen çoğalttığını fark ederseniz ne yaparsınız?	**Sayı**	**%**
Telif hakları açısından yasal olmadığını söylerim	64	18,8
Yönetimi bilgilendiririm	45	13,2
Uyarırım	43	12,6
Uyarırım ve elindeki materyale müdahale ederim	24	7,1
İzin vermem	20	5,9
Kütüphanede buna izin verilmiyor	14	4,1

Kişinin bilgilerini alırım/tutanak tutarım ve gerektiğinde ilgili makamlara iletileceğini söylerim	13	3,8
Sadece belirli bir kısmın fotokopi olarak alabileceğinin yasal olduğunu söylerim	12	3,5
Tespit etmek zor, ödünç alınan eserlerin çoğaltıldığını düşünüyorum.	11	3,2
Ahlaki açıdan uygun olmadığını açıklarım	9	2,6
Uyarırım ve cezai işlem başlatırım	9	2,6
Uyarmaktan başka bir şey yapamam	8	2,4
Uyarırım, başka bir yaptırım olmadığı için uygulayamam	8	2,4
İlgili birim ile iletişime geçerim	8	2,4
Önlenemiyor	7	2,1
Hiç bir şey yapmam	6	1,8
Uyarırım ve ısrar ederse cezai işlem başlatırım	6	1,8
Hangi amaçla çoğalttığını sorarım (eğitim amaçlı mı?/ticari amaçlı mı?)	5	1,5
Uyarırım ve tekrarlamaması gerektiğini söylerim	4	1,2
Kütüphane politikası gereği işlem yaparım	4	1,2
Ne yapmalıyım bilmiyorum	2	0,6
Tespit etmek zor, ILL yayınlarının çoğaltıldığını düşünüyorum.	2	0,6
Kopyalama farklı yöntemlerle mümkün ve kontrol edilemiyor	2	0,6
Yaptırım konusunda mevzuatı incelerim	2	0,6
Yöneticimle görüşüp yapılması gereken hususunda karar alırım	2	0,6
Telif hakları konusunda tam bilgiye sahip olmadığım için müdahale etme hakkını kendimde görmem	1	0,3
Uyarırım ve elindeki materyale müdahale etmem	1	0,3
YAY-BİR tarafından kurumlara gönderilen ilkeleri uygularım	1	0,3
Farklı kurumlarda farklı uygulamalar söz konusu	1	0,3
Bu konuda mevzuatta kısıtlama bulunmuyor, kullanıcılar çoğaltma yapabiliyor, zaman zaman bizler de bunu yapıyoruz.	1	0,3
Kütüphane içerisinde görülebilecek alanlara konu ile ilgili görseller asarım	1	0,3
Nerede çoğalttığını öğrenmeye çalışırım	1	0,3
Görmezden gelirim (Hatalı olsa da)	1	0,3
Öğrencilere biraz esnek davranırım	1	0,3
Kitap fiyatları yüksek olduğu için müdahale etmem	1	0,3
Toplam	**340**	**100,0**

265 kütüphanecinin %90,1'i bu konuda açıklama görüş belirtmiştir. Açık uçlu bir soru olarak yöneltilen bu soruya %90 oranında görüşün gelmesi, kütüphaneci personelin bu konuda bir çaba gösterdiğinin ve bunu açıklama gereği duyduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Fakat ifade edilen açıklamalardan 30'dan fazla farklı

görüş ve/veya davranışın ortaya çıkması, kütüphanelerde bu konuda ne yapılması gerektiğinin açık ve net olarak bilinmediğini, ortak bir uygulamanın olmadığını göstermektedir. Fotokopi konusunda kütüphanelerde nasıl bir yöntem izleneceği, kütüphanecilerin sorumluluklarının bulunup bulunmadığı konusundaki belirsizliğin, kütüphanelerde farklı uygulamalara neden olduğu açıkça görülmektedir.

Kütüphane koleksiyonunda bulunan eserlerin orijinal ve usulüne uygun şekilde yayımlanmış eserler olması kütüphanelerde önemli bir konudur. Özellikle korsan yayınların ve izinsiz yasal olmayan yollarla çoğaltılmış eserlerin eser sahiplerinin haklarının korunması açısından kütüphane koleksiyonuna dahil edilmemesi, bu tür eserlerin tespit edilmesi durumunda gerekli işlemlerin başlatılması bu tür yasa dışı yolların önlenmesi açısından önemli bir tutum ve davranış olacaktır.

Tablo 27'de de ifade edildiği üzere korsan eser konusu kütüphanecilerin görevlerini yetirirken karşılaştıkları telif hakkı sorunları arasında yer almıştır. Korsan bir başka ifade ile izinsiz çoğaltılan eserler ya da bandrolsüz yayınlarla ilgili gerekli hassasiyetin gösterilmesi bu tür yasa dışı yolların önüne geçilmesi açısından kütüphanecilerin eserlerin bandrol kontrollerini yapması, korsan olup olmadığını kontrol etmesi öncelikli konulardandır. Kütüphane koleksiyonuna dahil edilen eserlerde bandrol bulunması durumu ile ilgili kütüphanecilerin görüşleri Tablo 29'da yer almaktadır.

Tablo 29. Kütüphane Koleksiyonuna Dahil Edilen Eserlerin Bandrol Taşıma Durumu Konusunda Kütüphaneci Personelin Görüşleri

Kütüphanenize gelen yayınların (satın alma yoluyla sağlanan ya da kendi kurum yayınlarınız) içinde bandrolsüz yayın oluyor mu?	**Sayı**	**%**
Evet	23	8,7
Hayır	206	77,7
Dikkat etmedim	36	13,6
Toplam	**265**	**100,0**

Elde edilen verilere göre kütüphanecilerin büyük bir kısmının (%86,4) bu konuya dikkat ettiğini söylemek mümkündür. Sağlanan eserlerin ya da kurum yayınlarının bandrollü olup olmadığına dikkat etmeyen kütüphaneci oranı da önemlidir. Kütüphaneye alınan eserlerde bandrol bulunup bulunmadığına dikkat etmeyen %13,6 oranında kütüphaneci bulunmaktadır.

Kütüphane koleksiyonlarına dahil edilen eserler içinde korsan baskı bulunmadığı görüşünde olan kütüphaneci oranı %77,4 olsa da koleksiyonlarına dahil edilen eserler içinde korsan baskı olabileceğini düşünen kütüphaneciler (%6,0) bulunmaktadır. Bu oran koleksiyonlarına dahil edilen eserler içinde kısmen de olsa korsan eser olabileceği görüşünü ifade edenlerle birlikte değerlendirildiğinde kütüphanecilerin yaklaşık dörtte biri (%22,6) kütüphane koleksiyonuna dahil edilen eserler içinde korsan eser olabileceği görüşündedir. Bunun özellikle kütüphanecilerin kendi koleksiyonları için söylemesi düşündürücü bir durumdur. Kütüphanecilerin Tablo 7'de korsan eserleri tespit etme konusunda %40,7 oranında yeterli bilgi ve donanıma sahip oldukları, %15,5 oranında olmadıklarını söyledikleri görülmüştür. Bu konuda kısmen bilgi sahibi olduğunu söyleyenlerin oranı ise %43,8'dir. Bu verilerle birlikte değerlendirildiğinde kütüphane koleksiyonuna sağlanan eserlerin korsan eser olup olmadığı açısından kütüphaneciler tarafından değerlendirilmesinde yetersiz bilgi ve donanım nedeni ile yetersiz kalındığı görülmektedir.

Kütüphane kaynakları kapsamında olan materyallerin hangilerinde daha fazla telif hakkı ihlali yaşandığı ile ilgili kütüphaneci personelin görüşlerine Tablo 30'da yer verilmiştir.

Tablo 30. Telif Hakkı İhlali Yaşanan Materyal Türleri

Sizce aşağıdaki materyallerden hangisi için daha fazla telif hakkı ihlâli **söz konusudur?** (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Kitaplar	205	28,3
Müzik ve ses kayıtları	145	20,0
Sinema ve video kayıtları	132	18,2
Yazılımlar	106	14,6
Dergiler	104	14,4
Magazin ve gazete	28	3,9
Bilgim yok	4	0,6
Toplam	**724**	**100,0**

Kütüphane kaynakları kapsamında bulunan ve en fazla telif hakkı ihlali söz konusu olabilen materyal türü kitap (%28,3) olarak ortaya çıkmıştır. Bunu %20 oranla müzik ve ses kayıtları, %18,2 oranla sinema ve video kayıtları izlemektedir. Telif hakkı ihlali söz konusu materyaller olarak dergiler %14,4 oranla beşinci sırada yer almaktadır. Söz konusu fikir ve sanat eserlerini koleksiyonunda bulunduran ve kamunun hizmetine sunan kütüphaneler bu kapsamda düşünüldüğünde telif hakkı ihlallerinin önüne geçilmesi, kullanıcıların bu konuda bilgilendirilmesi ve farkındalıkların oluşturulması açısından önemli mekânlar olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır.

Tablo 26'da yer verildiği %26,3 oranı ile kütüphanelerde yaşanan telif hakkı sorunlarının başında gelen basılı eserlerin kopyalanması/fotokopi sorunu kütüphanelerde sunulan fotokopi ve tarama hizmetleri ile yakından ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda kütüphanelerde fotokopi/tarama hizmetinin bulunup bulunmadığı ele alınmıştır. Konu ile ilgili değerlendirmeler Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31. Kütüphanelerde Fotokopi/Tarama Hizmeti Bulunma Durumu

Kütüphanenizde kullanıcılarınızın faydalandığı fotokopi veya tarama hizmeti var mı?	**Sayı**	**%**
Sadece fotokopi hizmeti var	14	12,0
Sadece tarama hizmeti var	21	18,1
Fotokopi ve tarama hizmeti var	27	23,3
Fotokopi ve tarama hizmeti yok	54	46,6
Toplam	**116**	**100,0**

Elde edilen verilere göre 116 kütüphanenin %46,6'sında fotokopi ve tarama hizmeti bulunmadığı, %41,4'ünde tarama hizmeti verildiği, %35,3'ünde fotokopi hizmeti verildiği görülmektedir. Her iki hizmeti de veren kütüphane oranı %23,3'tür.

Fotokopi ya da tarama hizmeti bulunan kütüphane yöneticilerine, fotokopi/tarama hizmeti verilen alanlarda telif hakları konusunda gerekli uyarı/bilgilendirme yazısının bulunup bulunmadığı ve kopyalama işlemlerinde herhangi bir sınırlama uygulanıp uygulanmadığı sorulmuştur.

Yöneticilerin %30,6'sı fotokopi/tarama hizmeti verilen ilgili alanlarda uyarı/bilgilendirme yazısının bulunmadığını, %62,9'u gerekli uyarı/bilgilendirme yazılarının yer aldığını belirtmiştir.

Fotokopi /tarama hizmetlerinde herhangi bir sınırlama uygulanıp uygulanmadığı konusunda yöneticilerin %67,7'si fotokopi/tarama hizmeti konusunda sınırlama uygulandığını, %27,4'ü herhangi bir sınırlama uygulanmadığını belirtmiştir.

Üniversite kütüphanelerinin yarısından fazlasında (%53,4) kopyalama hizmetinin bulunduğu, hizmet verilen kütüphanelerin %60'ından fazlasının gerekli bilgilendirme ve uyarı metinlerine ilgili alanlarda yer verdiğini ve belirli kısıtlamaların uygulandığını belitmiş olduğu görülmektedir.

Kopyalama konusunda uygulanan kısıtlamalar ile ilgili 41 kütüphane yöneticisi açıklama yaparak bilgi vermiştir. Yapılan açıklamalardan bu konuda her kurumda farklı uygulamaların olduğu görülmüştür. Kopyalama konusunda uygulanan kısıtlamalar hakkında kütüphane yöneticilerinin görüşleri Tablo 32'de özetlenmiştir.

Tablo 32. Fotokopi/Tarama Hizmeti Konusunda Üniversite Kütüphanelerinde Uygulanan Sınırlamalar

Fotokopi / tarama konusunda kütüphanenizde uygulanan sınırlama nedir?	Sayı	%
Telif haklarına uygun işlem yapılıyor	8	19,5
Tamamının kopyalanmasına izin verilmiyor	7	17,1
Belirli oranda/belirli sayfalar	7	17,1
%10-%30 oranı arasında	5	12,2
40 sayfaya kadar	3	7,3
Kullanıcılar tamamının fotokopisi çekilemeyeceği konusunda uyarılıyor	3	7,3
Fotokopi hizmeti firma tarafından işletilmektedir	2	4,9
20 sayfaya kadar	2	4,9
%70 oranında	1	2,4
Dergiden bir makale	1	2,4
Kitaptan bir bölüm	1	2,4
Kullanıcıyı takip edemiyoruz	1	2,4
Toplam	**41**	**100,0**

Kopyalama konusunda sayfa sayısı ya da oranı olarak üniversite kütüphanelerinde farklı uygulamaların olduğu, ağırlıklı bir uygulamadan söz edilmediği görülmektedir. Kısıtlama konusunda mevzuata dayalı kesin ve net bir kararın olmamasının, uygulamalarda da çeşitliliğe hatta kararsızlığa neden olduğunu söylemek mümkündür.

Kütüphane hizmetleri kapsamında telif hakları açısından kütüphaneciler tarafından da karşılaşılan sorunlar (Tablo 26) listesinde yer alan ve ele alınması gereken bir diğer konu ise elektronik kaynaklardır. Satın alma, abonelik vb. çeşitli yöntemlerle temin edilerek kullanıma sunulan elektronik kaynakların temini ve hizmete sunulması konusunda yayıncılarla kütüphaneler arasında sözleşmeler/anlaşmalar yapılmaktadır.

Kütüphane yöneticilerinin elektronik kaynaklarla ilgili lisans anlaşması imzalama durumları ile ilgili veriler Tablo 33'de yer almaktadır.

Tablo 33. Üniversite Kütüphanelerinde Elektronik Kaynakların Kullanımı Konusunda Lisans Anlaşması İmzalama Durumu

Elektronik yayınların kullanımı konusunda lisans anlaşması yapıyor musunuz?	Sayı	%
Evet	102	87,9
Hayır	7	6,0
Kısmen	7	6,0
Toplam	**116**	**100,0**

Ankete katılan kütüphane yöneticilerinin %87,9'u elektronik yayınların kullanımı konusunda lisans anlaşması imzaladıklarını belirtmiştir. Bu oran kısmen lisans anlaşması yaptıklarını belirtenlerle birlikte düşünüldüğünde kütüphanelerin %93,9'u elektronik kaynakların kullanımı konusunda lisans anlaşması yapmaktadır. Yapılan lisans anlaşmalarının çoğunda kaynakların kullanım şartları ve ihlal edilmesi durumunda uygulanacak yaptırımlarla ilgili kullanıcılar tarafından da bilinmesi gereken maddeler yer aldığı düşünüldüğünde bu maddelerin kullanıcılarla paylaşılmasının ihlallerin yaşanmaması adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen verilere göre kısmen de olsa lisans anlaşması imzalayan toplam 109 üniversite kütüphanesinden, lisans anlaşmalarında yer alan bu maddelerin web sayfaları üzerinden kullanıcılarla paylaşma oranının %33,9 olduğu görülmektedir. Kuralların, kullanıcılarla kısmen paylaşıldığı kütüphanelerle birlikte düşünüldüğünde oran %68,8 olmaktadır ki bu oran da kullanıcıların bilgilendirilmesi açısından oldukça düşük kalmaktadır. Kütüphanelerin yaklaşık üçte biri (%31,2) kullanıcıların da bilmesi gereken, ihlal edilmesi durumunda kurumsal ya da kişisel yaptırımların doğabileceği bu maddelerin web sayfaları üzerinden paylaşılmadığı ortaya çıkmıştır.

Elektronik kaynakların kullanımı konusunda lisans anlaşması imzaladığını belirten 109 kütüphane yöneticisinin görüşlerine göre elektronik kaynaklarla ilgili imzalanan lisans anlaşmalarında yer alan kullanım konuları ile ilgili detayların yazılı ya da sözlü olarak kullanıcılarla paylaşılma oranı ise %57,8'dir. Kuralların kullanıcılarla yazılı ya da sözlü olarak kısmen paylaşılma oranı ile birlikte düşünüldüğünde oranın

%88,1 olduğu görülmektedir. Lisans anlaşmalarında yer alan kullanım konuları ile ilgili detayları kullanıcıları ile sözlü ya da yazılı olarak paylaşılmadığını söyleyen kütüphane yöneticilerinin oranı ise %11,9'dur.

Elektronik kaynakların kullanımları ile ilgili kuralların web sayfası üzerinden (%33,9) veya yazılı ya da sözlü (%57,8) olarak kullanıcıları ile paylaşanların oranları düşünüldüğünde; ihlal edilmesi durumunda kişisel ya da kurumsal çeşitli yaptırımlara neden olabilecek sözleşme maddelerinin kullanıcılarla paylaşılması tüm kullanıcıların haklarının korunması açısından kütüphaneler tarafından yeterli düzeyde dikkate alınmamaktadır. Kaynakların kullanımı konusundaki kuralların özellikle ilgili web sayfaları üzerinden kullanıcılarla paylaşılması, eser sahiplerinin, diğer kullanıcıların hatta kurumsal hakların korunarak kaynakların adil ve uygun şekilde kullanılmasını sağlayacağı gibi kullanıcılarda kendi hakları da dahil olmak üzere tüm hakların korunmasında farkındalık oluşturmada etkili olacağı düşünülmektedir.

Lisans anlaşmalarında yer alan ve kütüphaneler tarafından kullanıcılarla yeterli düzeyde paylaşılmayan elektronik kaynakların kullanımı konusundaki maddelere kullanıcılar tarafından titizlikle uyulup uyulmadığı konusunda kütüphane yöneticilerinin görüşleri değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere göre kütüphane yöneticilerinin sadece %27,5'i kullanıcıların elektronik kaynakları lisans anlaşmalarında yer alan maddelere uygun şekilde kullandığını ifade etmiştir. Elektronik kaynakların anlaşma maddelerine uygun olarak kullanılmadığını ifade edenlerin oranı %22'dir. Bu oran kısmen kurallara uyulduğunu düşünenlerle birlikte değerlendirildiğinde %72,5 olmaktadır. Bu veriler önemli bir konuyu ortaya koymaktadır. Kütüphaneciler, kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda elektronik kaynak temin etmekte, kaynakların temini, erişimi ve kullanımı konusunda büyük oranda lisans anlaşması imzalamaktadır. Fakat kütüphane yöneticileri tarafından belirtilen görüşlere göre anlaşmalarda yer alan özellikle kullanım konusu ile ilgili maddelerin yeterince kullanıcılarla paylaşılmadığı, bunun doğal sonucu

olarak da kullanıcılar tarafından lisans anlaşmalarında yer alan maddelere kullanıcılar tarafından yeterince uyulmadığı görülmektedir.

Kullanımları konusunda telif hakları açısından sorun olabileceği düşünülen bir diğer kütüphane kaynağı ise kurum tezleri olmuştur. Araştırma kapsamında üniversite kütüphanelerinde yer alan kurum tezlerinin kullanıma sunulması ile ilgili kütüphane yöneticilerinin görüşleri incelenmiştir. Kütüphanelerde kurum tezlerinin hangi formatta yer aldığı ile ilgili veriler Tablo 34'te yer almaktadır.

Tablo 34. Üniversite Kütüphanelerinde Bulunan Kurum Tezlerinin Formatı

Kütüphanenizde kurum tezleri hangi formatta tutuluyor? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Basılı	94	43,1
Elektronik (CD, DVD vb.)	81	37,2
Veri tabanı	43	19,7
Toplam	**218**	**100,0**

Elde edilen verilere göre üniversite kütüphanelerinde bulunan kurum tezleri, üniversite kütüphanelerinde %43,1 oranla basılı formatta, %56,9 oranla çeşitli elektronik ortamlarda tutulmaktadır.

Tezlerin kullanıcıların hizmetine sunulması konusunda kütüphane yöneticilerinin %53,4'ü erişim konusunda sınırlama uygulandığını, %45,7'si herhangi bir kısıtlama uygulamadığını ifade etmiştir. Tezlere erişim konusunda uygulanan sınırlamalarla ilgili görüşler Tablo 35'de değerlendirilmiştir.

Tablo 35. Üniversite Kütüphanelerinde Bulunan Kurum Tezlerine Erişim Konusunda Uygulanan Sınırlamalar

Kütüphanenizde bulunan kurum tezlerine erişim ile ilgili sınırlama uygulanan sınırlamalar nelerdir?	Sayı	%
Yazar iznine göre erişimde ambargo uygulanıyor	37	44,0
Ödünç verilmiyor, sadece kütüphane içinde kullandırılıyor	17	20,2
Ambargosuz tezler sistem üzerinden kontrollü erişime açılıyor	5	5,9
Personel gözetiminde kullandırılıyor	5	5,9
Dijital kopyalar ödünç veriliyor	4	4,8
Basılı tezlerde kısmi fotokopiye izin veriliyor	4	4,8
YÖK tarafından uygulanan kurallar geçerli	4	4,8
Telif hakları yasasına uygun kullandırılıyor	3	3,6
Fotokopiye izin verilmiyor	2	2,4
Dijital kopyalar açık erişimde sunuluyor	2	2,4
Bu konuda yönergemiz mevcut	1	1,2
Toplam	**84**	**100,0**

Tabloda da görüldüğü üzere kurum tezlerine erişimde uygulanan sınırlamalar konusunda kütüphane yöneticileri ağırlıklı olarak yazar izninin dikkate alındığını (%44,0) belirtmiştir. Ayrıca tezlerin ödünç verilmemesi (özellikle basılı kopyalar), sadece kütüphane içinde kullandırılması, hatta bunun bir personel gözetiminde yaptırılması, sistem üzerinden kontrollü erişime açılması, açık erişimde sunulması gibi bu konuda da kesin bir uygulamanın olmadığı açıkça görülmektedir. Kütüphanelerin tezlere erişim konusunda nasıl bir yöntem izleyeceği konusunda bir yönetmelik ya da yönerge bulunmamasının uygulamalarda farklılıkların ya da karışıklığın ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Tezlerin erişimi konusunda uygulanan sınırlamalar kapsamında da kütüphane yöneticilerinin dile getirdiği gibi tezlerin kopyalanması konusunda kütüphanelerin ne gibi kısıtlamaları olduğu incelenmiştir. Basılı ve elektronik tezlerin kopyalanması konusunda kütüphane yöneticilerinin %57,8'i sınırlama uyguladıklarını, %42,2'si ise bu

konuda herhangi bir sınırlama olmadığını belirtmiştir. Tezlerin kopyalanması konusunda uygulanan sınırlamalarla ilgili belirtilen konular Tablo 36'da ele alınmıştır.

Tablo 36. Üniversite Kütüphanelerinde Bulunan Kurum Tezlerinin Kopyalanması Konusunda Uygulanan Sınırlamalar

Basılı ya da elektronik tezlerin/yayınların kopyalanması konusunda uygulanan kısıtlamalar	Sayı	%
Yazar iznine göre kullandırılıyor	17	24,6
Fotokopi/kopyalamaya izin verilmiyor	12	17,4
Belirli oranda fotokopiye/kopyalamaya izin veriliyor	12	17,4
Belirli bölümlerin fotokopi çekilmesine/kopyalanmasına izin veriliyor	10	14,5
Sadece kütüphane içinde inceleme amaçlı kullanıcıya veriliyor	5	7,2
Telif hakları yasasına göre kullandırılıyor	5	7,2
YÖK/TÜBESS kurallarına göre kullandırılıyor	2	2,9
Dijital kopyalarda kontrol mümkün olmuyor	2	2,9
Yönerge kapsamında kısıtlama uygulanıyor	1	1,4
Kullanıcılar uyarılıyor	1	1,4
Sadece personele imkân tanınıyor	1	1,4
Personel kontrolünde incelemeye izin veriliyor	1	1,4
Toplam	**69**	**100,0**

Basılı ve elektronik tezlerin kopyalanması konusunda sınırlama uyguladığını belirten kütüphane yöneticileri ağırlıklı olarak (%24,6) tezlerin yazar iznine göre kullandırıldığını belirtmiştir. Kütüphanelerde tezlerin kopyalanmasına, tezlerden fotokopi alınmasına izin verilmeme oranı %17,4'tür, belirli oranda kopyalamaya izin verilmesi oranı da %17,4 olarak görülmektedir. Veriler incelendiğinde %2,9 oranında dijital kopyalarda kopyalama konusunda kontrolün mümkün olmadığının belirtilmiş olması kopyalama konusunda daha çok basılı kopyaların düşünüldüğü, tedbirlerin ya da kısıtlamaların bunlara yönelik olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Üniversite kütüphanelerinde tezlerin %50'den fazla oranla elektronik ortamlarda tutulduğu dikkate alındığında elektronik ortamda hizmete sunulan tezlerin kopyalama konusunda kısıtlamalar açısından dikkate alınmadığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında

elektronik ortamda bulunan tezlere yönelik kontrolün yapılamadığı ama basılı ortamdaki tezlerle ilgili kopyalama konusunda çeşitli kısıtlamaların uygulanması aynı tür kaynaklara yönelik farklı uygulamaların olmasına neden olmaktadır.

Kütüphanelerde bulunan ve araştırmacıların hizmetine sunulan tezlerin erişime sunulması, bu kapsamda ne gibi sınırlamaların uygulanacağı, basılı ve elektronik ortamlarda kontrollerin nasıl sağlanacağı konusunda tüm kütüphaneler tarafından uygulanabilir ortak bir mevzuata ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

Kütüphane kaynakları kapsamında yer alan multimedya (CD, DVD vb.) kaynakların hizmete sunulması ile ilgili kütüphanelerin nasıl bir uygulama yaptığı da araştırma kapsamında incelenmiştir. Elde edilen verilere göre 116 üniversite kütüphanesinin %76,7'sinin koleksiyonunda multimedya (CD, DVD vb.) kaynakların olduğu ortaya çıkmıştır. Koleksiyonunda multimedya kaynağı bulunan kütüphanelerin sadece %41,6'sı bu kaynakların kopyalanması konusunda bir politikaya sahip olduğunu belirtmiş, yarısından fazlasının (%58,4) sahip oldukları multimedya kaynakların kopyalanması konusunda herhangi bir politika uygulamadıkları ortaya çıkmıştır. Uygulanan politika konusunda kütüphane yöneticilerinin ifadeleri Tablo 37'de değerlendirilmiştir.

Tablo 37. Üniversite Kütüphanelerinde Bulunan Multimedya Kaynakların Kopyalanması Konusunda Uygulanan Politikalar

Multimedya (CD, DVD vb.) kaynakların kopyalanması konusunda uygulanan politika nedir açıklayınız?	**Sayı**	**%**
Kopyalamaya izin verilmiyor	12	38,8
Yedekleme amaçlı kopyalama kütüphane tarafından yapılıyor	6	19,4
Ödünç verilmiyor	5	16,1
Telif hakkına göre işlem yapılıyor	5	16,1
Kütüphane tarafından kopyalanmıyor, orijinal kopyaları ödünç veriliyor	1	3,2
Kopyalama ve erişim kontrolü için program kullanılıyor	1	3,2
Kopyalama kütüphane tarafından yapılıyor	1	3,2
Toplam	**31**	**100,0**

Kütüphanesinde multimedya kaynağı bulunduğunu ifade eden 89 kütüphane yöneticisinden 37'si multimedya kaynaklarının kopyalanması konusunda bir politikaya sahip olduklarını belirtmiş ve yöneticilerin 28'i uygulanan politikalarla ilgili açıklama yapmıştır. Veriler değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak (%38,8) kopyalamaya izin verilmediği görülmektedir. Yapılan açıklamalarda kopyalamanın nasıl önüne geçildiği konusunda herhangi bir yöntem ya da uygulamadan söz edilmemiştir. Sadece bir kütüphane yöneticisi kopyalama ve erişim konusunda kontrol için bir program kullanıldığını belirtilmiştir. Multimedya kaynakları ile ilgili olarak kopyalamaya izin verilmediği, telif haklarına uygun işlem yapıldığı (%16,1), yedekleme amaçlı kütüphane tarafından kopyalama yapıldığı (%19,4) gibi konular uygulanan politikalar kapsamında ifade edilmiştir.

Koleksiyonunda multimedya kaynağı bulunan 89 üniversite kütüphanesinin %40,5'i bu kaynakları koruma amaçlı kopyalamakta, %59,5'i ise böyle bir işlem uygulamamaktadır.

Multimedya koleksiyonu bulunan kütüphanelerin yarısından fazlasında (%58,4) bu kaynaklar kullanıcılara ödünç verilmektedir. Multimedya kaynaklarını ödünç veren kütüphanelerin %48'i multimedya kaynaklarının orijinal kopyalarını ödünç verirken, %46,2'si orijinal kaynakların kopyalarını ödünç vermektedir. Üniversite kütüphanelerinin koleksiyonlarında bulunan mültimedya kaynaklarının hizmete sunumunda da telif hakları konusundaki tedirginlikten kaynaklı farklı uygulamaların görüldüğü söylenebilir. Multimedya kaynakların kullanıma sunulması kontrolünün sağlanması konusunda da kütüphanelerde ortak bir uygulama ya da politikadan söz etmek mümkün olmamaktadır.

Farklı kullanıcılara hizmet veren kütüphaneler özellikle son zamanlarda engelsiz kütüphane olma yönünde çeşitli projeler yürütmektedir. Bu kapsamda üniversite kütüphanelerinde özellikle görme engelli kullanıcılara yönelik hizmetler

kapsamında kaynakların dijitalleştirilmesi, seslendirilmesi gibi farklı formatlara dönüştürülerek kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Üniversite kütüphanelerinde görme engelli kullanıcılara yönelik hizmetlerin mevcut olup olmadığı konusu Tablo 38'de ele alınmıştır.

Tablo 38. Üniversite Kütüphanelerinde Görme Engelli Kullanıcılara Yönelik Koleksiyon Bulunması Durumu

Görme engelli kullanıcılar için bir koleksiyonunuz var mı?	Sayı	%
Evet	32	27,6
Hayır	83	71,5
Yanıt yok	1	0,9
Toplam	**116**	**100,0**

Verilerden de anlaşılacağı üzere 116 üniversite kütüphanesinin %27,6'sında görme engelli kullanıcılar için bir koleksiyon oluşturulmuştur. Kütüphanelerde oluşturulan görme engelli kullanıcılara yönelik koleksiyonun %30,4 oranında kütüphane içinde seslendirme yöntemiyle, %30,4 bağış yoluyla, %28,6 satın alma yoluyla oluşturulduğu, bunun yanında kaynakların dijitalleştirilmesi ile, değişim yöntemiyle, GETEM (Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuvarı) ve GEKOP (Görme Engelli Kütüphaneleri Ortak Platformu) üyeliği üzerinden görme engelli kullanıcılarına hizmet sunan kütüphanelerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere görme engelli kullanıcılara yönelik hazırlanan koleksiyonların %30,4'ünde eserlerin kütüphane içinde seslendirilerek oluşturulduğu belirtilmiştir. Kaynakların dijitalleştirilmesi yöntemiyle de görme engelli kullanıcılara yönelik kaynakların hazırlandığı ifade edilmiştir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951) ek madde 11'de "Ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaç güdülmeksizin bir engellinin kullanımı için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, Braille alfabesi ve benzeri formatlarda

çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanun'da öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir. Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılamaz. Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre yazılı bir eser, ticari amaç güdülmeksizin ve amacı dışında kullanılmaksızın Kanunda öngörülen izinler alınmadan farklı formatlarda çoğaltılabilir. Fakat bu nüshalarda hak sahipleri ile ilgili bilgilere yer verilmesi ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunlu kılınmıştır. Yapılan araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde engelliler için seslendirme yoluyla oluşturulan eserlerde bu Kanun maddesine uygun gerekli bilgiler yer alıp almadığı konusunda farkındalıkla ilgili bir soruya yer verilmiştir. Görme engelli kullanıcılar için koleksiyon oluşturan kütüphane yöneticilerin %34,3'ünün, "Görme engelliler için hazırlanan materyalin kullanımı konusunda ilgili Kanun maddesi ile ilgili uyarı yapılıyor mu?" sorusuna "hayır" yanıtını verdiği görülmüştür. Her ne kadar bu konu ile ilgili uyarıya yer verildiğini belirten kütüphane yöneticisi oranı yarıdan fazla (%62,5) olsa da konu ile ilgili uyarıya yer verilmediğini belirtenlerin oranının da küçümsenmeyecek kadar büyük (%34,3) olduğu görülmektedir.

Kütüphaneler, koleksiyonlarında bulunan eserleri kullanıcılarının yararlanabilmesi için farklı politikalar kapsamında ödünç verme hizmeti sunmaktadırlar. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951) eser sahibinin haklarını ikiye ayırmış ve mali haklar altında yer alan madde 23'te yayma hakkı başlığı altında "Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı eser sahibine aittir." maddesi yer almaktadır. Kanun kapsamında kütüphaneler ile ilgili serbestliğe dair maddeye yer verilmemiştir. Tablo 7'de kütüphanelerde ödünç verme hizmetinin telif haklarına aykırı olduğunu düşünen kütüphanecilerin oranının sadece %7,2 olduğu görülmektedir. Bu düşünceye kısmen

katılanları da değerlendirirsek oran %19,3'tür. Kütüphanelerde ödünç verme hizmetinin telif haklarına aykırı olmadığını düşünenlerin oranı %80,7 gibi yüksek bir orandır.

Kütüphaneler koleksiyonunda bulunan eserleri kullanıcılarına belirli sürelerle ödünç vermekte, iadesini sağlayabilmek için ise çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Uygulanan yaptırımlarla ilgili olarak kütüphane yöneticilerinin cevapları Tablo 39'da değerlendirilmiştir.

Tablo 39. Kütüphanelerde Ödünç Verilen Eserlerin İadesinin Gecikmesi Durumunda Uygulanan Yaptırımlar

Ödünç verilen materyalin iadesinin gecikmesi durumunda Kütüphanenizde uygulanan ceza sistemi nedir?	**Sayı**	**%**
Para Cezası	83	71,6
Gün Cezası	23	19,8
Kitap Bağışı	3	2,6
Materyalin kendisi ya da eşdeğeri temin ettiriliyor	2	1,7
Ceza uygulanmıyor	2	1,7
Para ve gün cezası birlikte uygulanıyor	1	0,9
Diğer	2	1,7
Toplam	**116**	**100,0**

İadesi geciken eserler için kütüphanelerin %71,6'sı para cezası yaptırımı uyguladığı, %19,8'inde gün cezası uygulamasının olduğu ve bir kütüphane de ise her iki cezanın da birlikte uygulanmakta olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar dışında kitap bağışı yapılmasını isteyen (%2,6), materyalin kendisini ya da eşdeğerinin temin edilmesini gerekli kılan (%1,7) kütüphaneler olduğu gibi, herhangi bir ceza uygulamayan (%1,7) kütüphanelerin de bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Yine Tablo 7'de ödünç verilen materyalin iadesinin gecikmesi durumunda uygulanan maddi cezaların telif haklarına aykırı olup olmadığı konusunda kütüphanecilerin %9,4'ü aykırı olduğunu belirtmiştir. Aykırı olduğu düşüncesi, kısmen katılanlarla birlikte değerlendirildiğinde, oran %21,5 olmaktadır. Kütüphanecilerin %78,5'i maddi yaptırımların telif haklarına aykırı olmadığı görüşündedir.

Kamu kaynakları ile temin edilen ve kullanıcıların hizmetine sunulan eserlerin kütüphaneler tarafından araştırmacıların kullanıma sunulması, bu kapsamda ödünç verilmesinin; eşit yararlanma hakkının sunulması ve kamu kaynakları ile temin edilen eserlerin ilgili kanun ve yönetmelikler kapsamında korunarak geri dönüşlerinin sağlanması için uygulanan maddi yaptırımların telif hakları açısından bir ihlal doğurup doğurmadığı konusu bir muamma olup, oranları arasında büyük farklar olsa da her iki düşünceye sahip kütüphanecilerin olması konu ile ilgili bir belirsizlik olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu konuda da ilgili mevzuatta açık ve net ifadelere yer vererek gerekli düzenlemelerin yapılmasına konunun açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kütüphaneciler tarafından görevlerini icra ederken telif hakları açısından sorun olarak gördükleri kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri kapsamında eserlerin kopyalanması konusu araştırma kapsamında ayrıca ele alınmıştır. Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri kapsamında basılı ya da elektronik eserlerin kopyalanması konusundaki hassasiyetle ilgili kütüphane yöneticilerinin görüşleri Tablo 40'da incelenmiştir.

Tablo 40. Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmetleri Kapsamında Kopyalama Konusunda Gösterilen Davranışlar

Kütüphaneler Arası Ödünç Verme Hizmetinde Kullanılan Yöntemler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Basılı materyalin (kitap/makale) fotokopisini gönderiyor musunuz?	40	34,5	76	65,5	**116**	**100,0**
Basılı materyali (kitap/makale) tarayarak elektronik ortamda (e-posta, whatsapp ve benzeri uygulamalar ile) gönderiyor musunuz?	65	56,0	51	44,0	**116**	**100,0**
Elektronik kitap/makaleyi elektronik ortamda (e-posta, whatsapp ve benzeri uygulamalar ile) gönderiyor musunuz?	65	56,0	51	44,0	**116**	**100,0**

Tablo 40'da yer alan veriler incelendiğinde kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinde basılı materyalin fotokopisini gönderme oranı her ne kadar düşük (%35,5)

görünse de basılı ya da elektronik ortamda bulunması fark etmeksizin eseri tarayarak elektronik ortamdan paylaşan kütüphanelerin oranının yarıdan fazla (%56) olduğu görülmektedir.

Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinde kitabın fotokopisini göndermeyen (%65,5), elektronik ortamda yer alan eseri ya da basılı eserin taranmış formatını elektronik ortamdan paylaşmayan (%44,0) kütüphane yöneticilerinden bu davranışlarının nedeni hakkında açıklama yapmaları istenmiştir. Söz konusu açıklamalar Tablo 41'de değerlendirilmiştir.

Tablo 41. Kütüphaneler Arası Ödünç Yöntemi İle Basılı Materyalin Kopyasının Gönderilmeme Nedenleri

Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile basılı materyalin (kitap/makale) fotokopisi neden gönderilmiyor?	Sayı	%
Orijinal kopya gönderiliyor	16	30,8
Telif haklarına aykırı olduğu için gönderilmiyor	12	23,1
Fotokopi/tarama hizmeti yok	7	13,5
İlgili bölümler dijital olarak gönderiliyor	6	11,5
Sadece makaleler için bu hizmet veriliyor	5	9,6
Bu iş için yeterli personel yok	3	5,8
Talep olmadı	3	5,8
Toplam	**52**	**100,0**

Kütüphaneler arası ödünç verme yönteminde basılı eserlerin fotokopisinin gönderilmediğini ifade eden 75 kütüphane yöneticisinden 45'i göndermeme nedeni hakkında açıklama yapmıştır. Yapılan açıklamalara göre basılı eserlerin fotokopisinin gönderilmemesinin nedeni olarak %30,8 oranında orijinal kopya gönderilmesi, %23,1 oranında telif haklarına aykırı olması nedeni ile gönderilmemesi ifade edilmiştir. %13,5 oranında ise fotokopi/tarama hizmetinin olmaması nedeni ile basılı eserlerin fotokopisinin gönderilmediği belirtilmiştir. Bunun dışında ilgili bölümlerin dijitalleştirilerek gönderildiği (%11,5) de basılı kopya göndermeme nedeni olarak ifade edilmiştir. Kütüphane yöneticilerinin yeterli personel olmadığı için bu hizmeti verememeleri (%5,8) dikkat çeken farklı bir neden olarak düşünülmektedir.

Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile basılı bir eseri dijitalleştirerek elektronik ortamdan paylaşılmama nedeni ile ilgili kütüphane yöneticilerinin görüşleri Tablo 42'de değerlendirilmiştir.

Tablo 42. Kütüphaneler Arası Ödünç Yöntemi İle Basılı Materyalin Dijitalleştirilerek Elektronik Ortamdan Gönderilmeme Nedeni

Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile basılı materyali (kitap/makale) tarayarak elektronik ortamda (e-posta, whatsapp ve benzeri uygulamalar ile) neden göndermiyorsunuz?	Sayı	%
Telif haklarına aykırı olduğu için gönderilmiyor	25	50,0
Orijinal kopya gönderiliyor	6	12,0
Sadece makaleler için bu hizmet veriliyor	5	10,0
Fotokopi/tarama hizmeti yok	4	8,0
İlgili bölümler dijital olarak gönderiliyor	3	6,0
Bu iş için yeterli personel yok	3	6,0
Talep olmadı	2	4,0
Takip edilmesi zor	2	4,0
Toplam	**50**	**100,0**

Kütüphaneler arası ödünç verme yönteminde basılı eserlerin taranarak elektronik ortamdan gönderilmediğini ifade eden 51 kütüphane yöneticisinden 46'sı göndermeme nedeni hakkında açıklama yapmıştır. Bu konuda belirtilen nedenlerin içinde ilk sırada, %50,0 oranla telif haklarına aykırı olması konusu yer almaktadır. Basılı bir eserin dijitalleştirilerek elektronik ortamdan gönderilmesi ya da paylaşılması konusunda kütüphanelerin telif hakları açısından daha dikkatli davrandıkları görülmektedir. Elektronik kaynaklar kapsamında yayıncılarla yapılan anlaşmalarda içeriklerin e-posta, whatsapp vb. uygulamalar üzerinden paylaşılması ile ilgili kuralların açıkça vurgulanıyor olmasının, basılı kaynakların dijitalleştirilerek farklı uygulamalar üzerinden paylaşımıyla ilgili de etkili olduğu düşünülebilir.

Büyük bir kısmı yayıncılarla imzalanan lisans anlaşmaları kapsamında temin edilen elektronik eserlerin elektronik ortamdan gönderilmeme nedenleri ise Tablo 43'de değerlendirilmiştir.

Tablo 43. Kütüphaneler Arası Ödünç Yöntemi İle Elektronik Materyalin Elektronik Ortamdan Gönderilmeme Nedeni

Kütüphaneler arası ödünç yöntemi ile elektronik kitap/makaleyi elektronik ortamda (e-posta, whatsapp ve benzeri uygulamalar ile) göndermemenizin nedeni nedir?	Sayı	%
Telif haklarına aykırı olduğu için gönderilmiyor	13	40,6
Lisans anlaşmalarına uygun işlem yapılıyor	8	25,0
Talep olmadığı için gönderilmedi	5	15,6
İlgili bölümler (kısmen) olarak gönderiliyor	4	12,5
Takip edilmesi zor olduğu için gönderilmiyor	1	3,1
Elektronik kitap koleksiyonumuz bulunmuyor	1	3,1
Toplam	**32**	**100,0**

Kütüphaneler arası ödünç verme yönteminde basılı eserlerin taranarak elektronik ortamdan gönderilmediğini ifade eden 51 kütüphane yöneticisinden 29'u göndermeme nedeni hakkında açıklama yapmıştır. Verilere göre telif haklarına aykırı olduğu konusu ilk sırada (%40,6) gelmektedir. Eser paylaşımında yapılan lisans anlaşmalarına uygun davranıldığı yorumu da bu orana eklendiğinde, elektronik kayakların telif hakları ve/veya lisans anlaşmaları gereğince elektronik ortamlardan paylaşılmaması nedeninin belirtilme oranı %65,6'dır. Elektronik ortamda bulunan eserlerin kopyalanmasının ve paylaşımının kolay olduğunun farkında olan yayıncılar, yaptıkları lisans anlaşması ya da sözleşmelerde bu konuda çeşitli sınırlamalar getirdiği ve bu kısıtlamaların ihlal edilmesi durumunda uygulanacak çeşitli yaptırım maddelerin yer aldığı konusu düşünüldüğünde elektronik kaynakların paylaşımında ya da elektronik ortamlardan kaynak paylaşımı konusunda kütüphanelerin basılı kaynaklara oranla telif hakları ya da kullanım konusunda daha farkında olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 43'de yer alan ve elektronik kaynakların elektronik ortamlardan paylaşılma nedeni konusunda talep olmadığı için gönderilmedi cevabını veren (%15,6) kütüphane yöneticilerinin olması da dikkate alınması gereken önemli bir konudur.

Kaynakların paylaşımı konusunda kütüphanelerde hizmet veren kütüphanecilerin tutum ve davranışları önemlidir. Ankete katılan 265 kütüphanecinin

%88,7'si kütüphanelerinde elektronik yayınların kullanımı konusunda lisans anlaşmalarının yapıldığını belirtmiştir. Bu konuda bilgisi olmadığını ifade edenlerin oranı %10,2'dir. Kütüphaneci personel kütüphanelerinde hizmete sunmakta oldukları elektronik kaynaklarla ilgili kullanım koşullarını da kapsayan lisans anlaşmalarının yapıldığı konusunda bilgi sahibidir ve yapılan lisans anlaşmaları ile lisanslı materyallere erişimde kontrol yetkisinin büyük oranla (%61,1) yayıncıda, %28,3 oranında ise kütüphanecide olduğunu düşünmektedir. Bu durumda kütüphaneci personelin kaynakların kullanıma sunulması ve kaynak paylaşımı konusunda herhangi bir yaptırımla karşılaşılmaması açısından ilgili anlaşmalar kapsamında hareket ettiği söylenebilir.

5.5. Kütüphanelerde Telif Hakkı Konusunda Deneklerin Düşünceleri

Bu bölümde kütüphane yöneticilerinin ve kütüphaneci personelin kütüphanelerde telif hakları konusunda belirtmiş oldukları görüşler ele alınacaktır. Yönetici ve kütüphanecilere kütüphanelerde telif hakları konusunda belirtmek istedikleri başka konular olup olmadığı sorulmuştur. Öncelikle kütüphane yöneticilerinin görüşleri ardından kütüphaneci personelin görüşlerine ait veriler aşağıda değerlendirilmiştir.

Kütüphane yöneticilerine açık uçlu bir soru ile kütüphanelerde telif hakları açısından sorun olabileceğini düşündükleri konular var ise yazmaları istenmiştir. 116 kütüphane yöneticisinden 53'ü (%45,7) bu konuda görüş belirtmiştir. Belirtilen görüşler Tablo 44'de değerlendirilmiştir.

Tablo 44. Kütüphanelerde Telif Hakları Açısından Sorun Olabilecek Konular Hakkında Kütüphane Yöneticilerinin Görüşleri

Sizce kütüphanelerde telif hakları açısından sorun olabileceğini düşündüğünüz konu/konular nelerdir?	Sayı	%
Fotokopi/kopyalama/elektronik kaynakların indirilmesi/dağıtımı ve kontrolü	27	29,0
Eğitim/bilgi eksikliği	13	15,7
Mevzuat eksikliği	5	6,0
Ödünç verme	5	6,0
Açık erişim sistemleri/açık lisanslar	5	6,0
Korsan yayınlar	3	3,6
Kurum/kuruluşlar arası fikir ve uygulama farklılıkları	3	3,6
Dijitalleştirme	2	2,4
İntihal	1	1,2
Uzaktan eğitim ve açık ders materyalleri	1	1,2
Kütüphanelerin yasal durumu	1	1,2
Toplam	**83**	**100,0**

Telif hakları konusunda kütüphanelerde sorun olabilecek konularla ilgili olarak kütüphane yöneticileri tarafından öngörülen en önemli konunun çoğaltma olduğu (%29,0) görülmüştür. İkinci sırada bu konudaki eğitim ve bilgi eksikliği (%15,7) sorun olarak belirtilmiştir. Sorun olarak görülen üçüncü konu ise mevzuat eksikliği (%6,0) şeklinde yer almıştır. Ayrıca ödünç verme konusunun (%6,0) ve açık erişim sistemlerin (%6,0) sorun olabileceğinin belirtilmesi de dikkat çekmektedir. Kütüphane yöneticileri tarafından vurgulanan bir diğer önemli konu ise kurum ve kuruluşlar arasındaki fikir ve uygulama farklılıkları olmuştur. Kütüphanelerin yasal durumu da kütüphanelerde telif hakları açısından sorun olabilecek konu olarak ifade edilmiştir.

Kütüphanelerde telif hakları konusunda belirtmek istediği konuların olup olmadığı hakkında görüş alabilmek amacıyla kütüphane personeline de açık uçlu benzer bir soru sorulmuş, görüşleri alınmak istenmiştir. Bu konuda 58 kütüphaneci personel görüş belirtmiştir. İfade edilen görüşler Tablo 45'de değerlendirilmiştir.

Tablo 45. Kütüphanelerde Telif Hakları Konusunda Ele Alınması Gereken Konularda Kütüphaneci Personelin Görüşleri

Kütüphanelerde telif hakları konusunda belirtmek istediğiniz başka bir konu varsa lütfen belirtiniz.	Sayı	%
Eğitim ve bilgi eksikliği	28	32,9
Kopyalama/paylaşım	18	21,2
Mevzuattan kaynaklı sorunlar	16	18,9
Telif haklarının ihlali konusunda denetim	14	16,4
Uzman personel/komisyon kurulması	4	4,7
Kurumsal akademik arşiv	3	3,5
Ödünç verme	1	1,2
Yönetici desteği	1	1,2
Toplam	**85**	**100,0**

Kütüphane yöneticileri ve kütüphaneci personele iki farklı anket uygulandığı ve her iki ankette de kendilerinin görüşlerini serbestçe yazabildikleri bu sorulara benzer yanıtların verildiği görülmüştür. Her iki grup için de kopyalama, eğitim ve bilgi eksikliği ilk sıralarda gelmektedir. Mevzuattan kaynaklanan sorunlar da özellikle kütüphaneciler tarafından ele alınması gereken konular olarak üçüncü sırada yer almıştır. Kütüphaneci personel %63,8 oranla telif hakları konusunda mevcut mevzuatın yetersiz olduğu görüşündedir.

Açık erişim sistemlerin ve bu kapsamda değerlendirilebilecek kurumsal akademik arşivlerin, ödünç verme konusunun telif hakları konusunda ele alınması gereken sorun yaşanan ya da gelecekte yaşanması muhtemel konular altında sıralandığı görülmüştür.

Kütüphane yöneticileri ve kütüphaneci personel tarafından kütüphanelerde sorun olabilecek ve ele alınması gereken konular arasında ilk sıralarda yer alan eğitim konusu ile ilgili olarak kütüphaneci personel %94,3 oranla üniversitelerde telif hakları konusunda eğitime ihtiyaç olduğunu görüşündedir. Kütüphanecilerin sadece %13,6'sı üniversitelerinde telif hakları kapsamında adil kullanıma yönelik eğitimlerin verildiğini

belirtmiştir. %38,9'u bu konuda eğitim verilip verilmediğini, %47,5'i ise konu ile ilgili bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir.

Bu durum araştırmanın hipotezini de destekleyen telif hakları konusunda bilgi eksikliğini ve eğitim eksikliğini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 46'da üniversitelerde telif hakkı konusunda eğitimlerin kimler tarafından verilmeli konusunda kütüphanecilerin görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 46. Üniversitede Telif Hakkı Konusunda Kim Tarafından Eğitim Verilmeli

Üniversitelerde telif hakkı konusunda eğitim (ders, hizmet içi eğitim vb.) kim tarafından verilmelidir?	**Sayı**	**%**
Akademik personel ve kütüphane personeli ortak çalışması ile	174	65,7
Uzman Kütüphaneci	44	16,6
Rektörlük/ilgili birimi	21	7,9
Akademik personel	15	5,7
Diğer	11	4,2
Toplam	**265**	**100,0**

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde kütüphaneci personelin yarısından fazlası (%65,7) üniversitelerde telif hakkı konusunda verilecek eğitimlerde kütüphane personeli ile iş birliği yapılması gerektiğini düşünmektedir. Bu durum eğitimlerin uzman kütüphaneci tarafından verilmesini uygun bulan personel oranı (%16,6) ile birlikte düşünüldüğünde kütüphanecilerin eğitimlerin içinde olması gerektiğini düşünenlerin oranı %82,3 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu veri önemli bir sonucu ortaya koymaktadır. Kütüphaneciler telif hakları konusunda bilgilerinin yetersiz olduklarını düşündükleri halde üniversitelerde eğitim verilmesi konusunda kendilerinin öncelikli rol almaları gerektiğini düşünmektedirler.

Kütüphaneciler, telif hakları konusunun kendi alanları ile yakından ilişkili olduğunun farkında olup, bu konuda eğitim almaları halinde gerekli eğitim hizmetlerini verebileceklerini, eğitim konusunda kendileri ile iş birliği yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

Tablo 47'de akademik personelin, kütüphanecilerin telif hakları konusundaki rolünün bilincinde olup olmadıklarını ortaya koyacak veriyi sunduğu düşünülmektedir.

Tablo 47. Akademik Personelin Telif Hakları Konusunda Kütüphane ile İş Birliği Yapma Durumu

Üniversitenizdeki öğretim elemanları, ürettikleri ders materyallerini ve bilimsel çalışmalarını erişime açarken telif hakları konusunda sizinle iş birliği yapıyor mu?	**Sayı**	**%**
Evet	44	37,9
Hayır	72	62,1
Toplam	**116**	**100,0**

Tablo 47'ye göre kütüphane yöneticilerinin %37,9'u üniversitelerinde bulunan öğretim elemanlarının ürettikleri ders materyallerini ve bilimsel çalışmalarını erişime açarken telif hakları konusunda kütüphane ile iş birliği yaptığını ifade etmiştir. Bu durum akademik personel ve kütüphanecilerin telif hakları konusundaki iş birliğinin yeterli düzeyde olmadığını gösterse de çok da azımsanacak bir oran olmadığı söylenebilir. İş birliğinin geliştirilmesi akademik personel ile kütüphanecilerin bu konuda nasıl bir çalışma içinde bulunabileceklerinin çeşitli ortamlarda tartışılması gerektiği önemli bir husustur.

Buraya kadar kütüphane personelinin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri, farkındalıkları ve kütüphane hizmetleri kapsamında konunun ele alınışı ile ilgili veriler tartışılmıştır. Son olarak kütüphanecilere kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen telif hakkı ihlalleri konusunda üzerlerinde bir sorumluluk hissedip hissetmedikleri öğrenilmek istenmiştir. Bu konuda kütüphaneci personele kullanıcı tarafından gerçekleştirilen bir ihlal durumunda sorumluların kimler olabileceğine dair görüş sorulmuş veriler Tablo 48'de değerlendirilmiştir.

Tablo 48. Kütüphaneci Personelin Kullanıcıların Telif Hakkı Yasasını İhlal Etmesi Durumunda Sorumluların Kimler Olduğuna Dair Görüşleri

Kütüphanede kullanıcılar tarafından telif hakkı yasasının ihlâl edilmesi durumunda cezai ve hukuki olarak kimin sorumlu tutulabileceğine inanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	**Sayı**	**%**
Kullanıcı	183	37,2
Kütüphane yönetimi	147	29,9
Üniversite üst yönetimi	84	17,1
İlgili kütüphaneci	78	15,9
Toplam	**492**	**100,0**

Kütüphane kullanıcıları tarafından yapılan herhangi bir ihlal durumunda hukuki ve cezai olarak kimin sorumlu olduğu konusunda verilen yanıtlar içinde kullanıcı %37,2 oranla ilk sırada yer alırken, kütüphaneci personel kütüphane yönetimini %29,9 oranla ikinci olarak sorumlu tutmuştur. Seçenekler arasında yer alan "ilgili kütüphaneci" seçeneği ise en az (%15,9) işaretlenen seçenek olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır ki o da kütüphanelerde yaşanan telif hakkı ihlalleri konusunda kütüphaneciler tarafından yapılan tercihlerde öncelikli olarak kullanıcının sorumlu olduğu gibi görünse de büyük sorumluluk kütüphanelerde görünmektedir. Çünkü %29,9 kütüphane yönetimi, %15,9 ilgili kütüphanecinin toplamda %45,8 oranla kütüphanenin ihlallerden sorumlu tutulabileceği görüşü ortaya çıkmaktadır.

5.6. Üniversite Kütüphanelerinin Yönetmelik ya da Yönergelerinde Telif Hakları Konusuna Yer Verilmesi Durumu

Bu bölümde Türkiye'de bulunan üniversitelerin kütüphane ya da bilgi merkezlerinin web sayfalarında yer almış kütüphane hizmetlerini düzenleyen yönetmelik, yönerge vb. başlıklarla mevzuat niteliğinde hazırlanmış dokümanlar indirilmiş, ilgili dokümanlar telif hakları bağlamında incelenmiştir.

Yükseköğretim Kurulu web sayfasında yer alan üniversiteler[8] listesinde meslek yüksekokulları hariç 127 kamu üniversitesi, 74 vakıf üniversitesi yer almaktadır. Söz konusu 201 üniversiteden; 24'ü vakıf üniversitesi, 18'i kamu üniversitesi olmak üzere toplam 42 üniversitenin web sayfasında kütüphane hizmetlerine dair mevzuat niteliğinde hazırlanmış doküman (yönetmelik, yönerge ve usul esas) bulunamamıştır. Diğer 159 üniversitenin (109'u kamu üniversitesi, 50'si vakıf üniversitesi) web sayfasında mevzuat niteliğinde hazırlanmış doküman (yönetmelik, yönerge ve usul esas) yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte uyarı, politika, telif hakları ile ilgili yönlendirme linki gibi diğer dokümanlar da mevzuat niteliğinde sayılabilecek dokümanlara dahil edildiğinde 165 üniversitenin (113'ü kamu üniversitesi, 52'si vakıf üniversitesi) web sayfasında mevzuat niteliğinde hazırlanmış doküman olduğu kabul edilmiştir.

165 üniversitenin kütüphane hizmetlerini düzenleyen yönetmelik, yönerge, usul ve esaslara ait doküman, politika ve uyarılarda telif hakkı konusuna ve/veya Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa atıf yapan maddeler içerip içermediği açısından değerlendirilmiştir. 56 üniversitenin kütüphane yönetmelik, yönerge vb. mevzuat dokümanında ya da web sayfasında yer alan politika ya da uyarılar kapsamında "telif hakkı" ifadesi yer alırken, 49 üniversitenin ilgili dokümanlarında "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"na atıf yapılmıştır. Yönetmelik, yönerge, usul ve esas, politika ve uyarılar gibi kütüphane hizmetlerini düzenleyen dokümanına erişilebilen 165 üniversite kütüphanesinden sadece 23 üniversitenin ilgili dokümanlarında hem "telif hakkı" hem de "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" ifadesinin birlikte yer aldığı maddeler olduğu görülmüştür.

Elde edilen verilere göre 201 üniversitenin 119'unda (%59,2), kütüphane hizmetlerini düzenleyen mevzuat ya da dokümanlarında telif hakkı ya da Fikir ve Sanat

[8] Yükseköğretim Kurulu (https://yokatlas.yok.gov.tr/universite.php) 04 Eylül 2022 tarihli verileridir.

Eserleri Kanunu ile ilgili herhangi bir madde/ifade yer almadığı, 82'sinde (%40,8) ise ilgili ifadelere yer verilmiş doküman ya da uyarın yer aldığı görülmüştür.

Bu durum üniversite kütüphanelerinde görev yapan ilgili mevzuatın hazırlanmasında rol alan kütüphane personelinin konu ile ilgili farkındalığının yeterli düzeyde olmadığını verilen hizmetlerde Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun yeterince işlenmediğini ve Kanuna uygun düzenlemelerin yeterli düzeyde yapılmadığını ortaya koymaktadır.

5.7. Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Eğitim Programlarında Telif Hakkı Dersinin Bulunma Durumu

Bu bölümde Türkiye'de bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde telif hakları dersinin işlenmesi durumu incelenmiştir.

Yükseköğretim Kurulu lisans atlası[9] verilerine göre Türkiye'de; Ankara Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi olmak üzere 13 üniversitede bilgi ve belge yönetimi bölümü programı bulunmaktadır.

Toplam 13 üniversitenin bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin web sayfalarında yer alan lisans ve lisansüstü ders programları incelenmiş ders programları kapsamında telif hakları ile ilgili bir ders olup olmadığına bakılmıştır.

Elde edilen verilere göre sadece bir üniversitenin ders programına erişilememiş, 5 üniversitenin sadece lisans programı, 7 üniversitenin ise lisans ve

[9] Yükseköğretim Kurulu lisans atlası (https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10021) 08 Nisan 2022 tarihli verilerdir.

lisansüstü programlarına erişilebilmiştir. Sadece 3 üniversitede seçmeli dersler altında fikri mülkiyet hukuku, telif hakları ya da entelektüel mülkiyet hakları başlıklı bir ders bulunduğu görülmüştür. Bu üniversitelerden sadece birinde hem lisans hem de lisansüstü düzeyinde telif hakları, fikri mülkiyet huuku başlıklı ders yer alırken, diğer iki üniversitenin birinde lisans düzeyinde telif hakları başlıklı, diğerinde lisansüstü düzeyde entelektüel mülkiyet hakları başlıklı ders yer almaktadır. Diğer 9 üniversitede, kapsamında telif hakları konusuna yer verilebileceği düşünülebilecek mesleki etik, bilgi hizmetlerinde etik, bilgi mevzuatı gibi derslerin yer aldığı görülmüştür.

Elde edilen verilere göre bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde telif hakları, fikri mülkiyet hakları vb. başlığı altında derslere yeterince yer verilmediğini göstermektedir. Bu durum, bilgi hizmeti sunan, bu konuda donanımlı olmaları, farkındalığın artmasında önemli rol almaları beklenen ve bilgi kullanıcılarını yönlendirmesi beklenen bilgi ve belge yönetimi mezunlarının önemli bir konuda eksik kaldıklarının bir göstergesidir.

Üniversite kütüphanelerinin yöneticileri ve kütüphanecilerinin üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusu ile ilgili bilgi düzeyleri, farkındalıkları ve konu ile ilgili görüşleri bu bölümde değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili elde edilen sonuçlar ve ileri sürülen öneriler ile bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde telif hakları konusunda verilmesi gereken eğitim planına yönelik önerilere bir sonraki bölümde yer verilecektir.

6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphane yöneticileri ve kütüphanecilere uygulanan anket sonucu elde edilen ve bir önceki bölümde yer alan veriler değerlendirilecek olup, önerilere yer verilecektir.

6.1 Sonuç

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne elde ettiği her türlü bilgiyi paylaşabilmek ya da kendinden sonrakilere aktarabilmek amacı ile farklı yöntemleri kullanarak kayıt altına almıştır. O günden bugüne halen bilgi "fikrî ürün" aynı amaçlarla kayıt altına alınmakta, bilgi birikimi artmakta, kayıt ortamları gelişen teknoloji ile farklılık göstermektedir. Kayıt altına alınan ve giderek artan bilgiye ve bilgi kaynaklarına erişimin mümkün kılınmasında kütüphanelerin ve kütüphanecilerin rolü yadsınamaz şekilde ön plana çıkmaktadır.

Fikrî bir ürünün/eserin ortaya çıkmasında en önemli konu ise bu fikrî çabanın korunması, yaratıcı gücün yok edilmemesi için gerekenin yapılmasıdır. Bu alanda yapılan her türlü girişim ilgili toplumun ya da toplumların gelişmişliğinin bir göstergesi olmaktadır. Dolayısıyla eserin ve eser sahiplerinin korunması hatta bunun devlet eliyle kontrollü olarak yapılması ve eser sahiplerinin ödüllendirilmesi, böylece teşvik edilmesi bir ülkede bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişiminin temel öncelikleri arasında olması gerektiği söylenebilir.

Sahip olduğu bilgi kaynaklarını kullanıcıları ile buluşturan kütüphane, arşiv ve müze gibi her biri ayrı bir bilgi merkezi olan kurumlarda eserlerin ve eser sahiplerinin korunması adına yapılan ya da yapılması gereken çalışmalar açısından devletin bu konuda hazırlamış olduğu mevzuat büyük önem taşımaktadır.

Bu bilgi ve görüşlerden yola çıkarak yapılan araştırmada "Türkiye'deki üniversite kütüphanecilerinin telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumları"

ortaya konulmak istenmiştir. Bu amaç kapsamında "Türkiye'deki üniversite kütüphanecileri, telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, kütüphane hizmetlerinde telif hakları konusu göz ardı edilmektedir" şeklinde oluşturulan hipoteze ve belirlenen problemlere dayalı yapılan araştırma ile Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde görev yapan yönetici ve kütüphanecilerin görüşleri alınmış, sonuçlar aşağıda sıralanmıştır.

1. Ankete katılan kütüphane yöneticilerinin büyük çoğunluğunun Bilgi ve Belge Yönetimi mezunu olduğu ve ağırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi mezunu olduğu görülmüştür. Bilgi ve belge yönetimi dışında farklı bölüm mezunu olup, kütüphane yöneticisi olarak görev yapanlar da bulunmaktadır. Ayrıca kütüphane yöneticilerinin dörtte biri lisansüstü eğitim almıştır. Ankete katılan kütüphaneci personelin ise ağırlıklı olarak Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi mezunu olduğu ve kütüphaneci personelin de lisansüstü eğitimlerine devam ettiği görülmüştür.
2. Ankete katılan kütüphane yöneticileri ve kütüphaneciler ağırlıklı olarak kamu üniversitelerinde görev yapmaktadır. Kütüphanede görev alma süresi açısından deneyimli sayılacak kadar uzun süredir (16 yıl ve üzeri) çalışan yönetici sayısının, deneyiminin az olduğu söylenebilecek kadar kısa süredir çalışan (0-5 yıl) yönetici sayısından az olduğu dikkat çekmiştir. Benzer durum kütüphaneci personel sayısı için de geçerlidir.
3. Üniversite kütüphanelerinde kütüphaneci olarak görev yapan personelin büyük bir kısmı telif hakları konusu ile ilk kez üniversite eğitimi sürecinde ve sonrasında karşılaşmıştır. Üniversite eğitimi öncesinde telif hakları

konusunda bilgi sahibi olan kütüphaneci sayısının az olduğu görülmektedir.

4. Telif hakkı konusu ile ilk kez üniversite eğitimi sürecinde karşılaşan kütüphaneci sayısı fazla olmasına rağmen, telif hakları ile ilgili konuyu ilk kez çalışma hayatında duyan kütüphanecilerin de olması dikkat çekici olmuştur. Bu durum eğitimde telif hakkı konusunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.
5. Kütüphaneci personelin büyük bir bölümünün telif hakları konusu ile ilk kez üniversite eğitimi süresinde karşılaştıklarını söylemiş olsa da telif hakları konusunda ders almamıştır. Aynı şekilde kütüphaneci personel meslek yaşamında da bu konuda herhangi bir hizmet içi eğitim almamış ya da bir eğitime katılmamıştır. Yine kütüphane yöneticilerinin de bu konuda eğitimli olduklarını söylemek mümkün değildir.
6. Kütüphaneciler, korsan eserlerin tespiti konusunda da yeterli bilgi ve donanıma sahip değildir.
7. Kütüphanecilerin önemli bir kısmı Türkiye'de uygulamada olan telif hakları ile ilgili Kanun ve içeriği hakkında bilgi sahibi değildir.
8. Kütüphaneci personel ağırlıklı olarak kütüphanelerin telif hakları ile ilgili Kanun kapsamında istisna tutulmasına gerek olmadığını düşünmektedir.
9. Üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneciler kendilerini telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri açısından yetersiz görmektedir.
10. Kütüphanecilerin önemli bir kısmı telif hakları konusunda "telif hakkı" dahil temel bazı kavramları (ilk satış doktrini, iktibas, creative commons, intihal vb.) ilk kez duymuşlardır. Bu durum kütüphanecilerin konu ile ilgili bilgi düzeylerinin ne kadar yetersiz olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

11. Kütüphaneciler telif hakkı ile ilgili konularda tamamen olmasa da ağırlıklı olarak duyarlı olduğu gibi telif hakları konusunda farkındalık yaratmak ve kullanıcıları bu konuda bilgilendirmek konusunda üstlendikleri rolün de farkındadır. Fakat kütüphaneciler kendilerinin ve arkadaşlarının telif hakları konusunda bilgi vermek için yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarının bilincindedir.
12. Türkiye'de BBY bölümlerinin ders programlarında telif hakları konusuna ya da başlığına gereken düzeyde yer verilmediği görülmüştür. Bu durum kütüphanecilerin telif hakları konusunda gerekli altyapıya sahip olmadıklarını, BBY bölümlerinde telif hakları konusunda gerekli ve yeterli eğitimin verilmediğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar ortaya çıkan sonuçlar kütüphanecilerin, kütüphane yöneticilerinin kısacası tüm kütüphane çalışanlarının telif hakları konusunda yeterli eğitimi alamadıkları ve bu nedenle yeterli bilgiye sahip olmadıkları hipotezini doğrulamaktadır. Kütüphaneciler telif hakları konusunda yetersiz bilgi ve donanıma sahip olduklarını bildikleri gibi bu konuda kendilerine düşen sorumluluğun da bilincindedir.

13. Kütüphane yöneticilerinin büyük çoğunluğu kütüphanelerde telif hakları konusunda uzmanlaşmış personel bulunmasını gerekli görmektedir. Fakat üniversite kütüphanelerinin neredeyse tamamında telif hakları konusunda uzmanlaşmış, bu konuda bilgi ve deneyim sahibi personel bulunmamaktadır.
14. Bir kütüphaneci personel, kütüphanede birden fazla birimde görev almaktadır. Bu durum kütüphanelerde personel yetersizliği olduğunun, birimlerde uzmanlaşma konusunda sorun yaşandığının göstergesidir.
15. Kütüphaneci personel, yönetim görevi olanlar hariç, telif hakları konusunda görev ya da sorumluluk yetkisi olmadığını düşünmektedir.

Yönetici pozisyonlarında görev yapan kütüphaneci personel ise bu konuda üzerlerinde biraz daha sorumluluk hissetmektedir.

16. Telif hakları konusunda görevi gereği sorumluluk sahibi olduğunu düşünen personelin büyük bir kısmının görev tanımlarında konu ile ilgili sorumlulukları yer almamaktadır. Kütüphanelerde yapılan görev tanımlarında telif hakları konusunun işlenmemesi konunun göz ardı edildiğinin bir göstergesidir.
17. Üniversite kütüphanelerinin önemli bir kısmında telif hakkı konusunda bir politika bulunmamaktadır. Aynı kütüphanede görev yapan personelin (kütüphaneci, yönetici) politika olup olmadığı konusunda hemfikir olmadığı, politika mevcut ise de tüm personel tarafından bilinmediğini, konu ile ilgili bir belirsizliğin olduğunu ortaya koymaktadır.
18. Üniversite kütüphanelerinin web sayfalarında yer alan kütüphane hizmetlerini düzenleyen yönetmelik, yönerge, politika, usul ve esas ya da uyarı metinlerinde telif hakları ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun yeterince işlenmediği, böylece gerekli düzenlemelerin yapılamamış olduğu görülmüştür.
19. Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Kütüphaneciler telif hakları kapsamında en çok fotokopi/kopyalama/dijitalleştirme ve elektronik kaynakların kullanımı gibi konularda soru, sorun ve baskılarla karşılaşmaktadır.
20. Üniversite kütüphane yöneticileri ve kütüphaneci personel telif hakları konusunda öncelikli sorun olabilecek konular olarak ilk üç sırada fotokopi/kopyalama/dijitalleştirmeyi, elektronik kaynakların kullanımında yaşanan sorunları, eğitim ve bilgi eksikliği ile mevzuattan kaynaklı sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Kütüphane yöneticileri

açısından ödünç verme konusu da telif hakları kapsamında sorun olabilecek konular arasında üst sıralarda belirtilmiştir.

21. Kütüphaneciler, fikir ve sanat eserlerinden en çok kitaplar için telif hakkı ihlali söz konusu olduğunu savunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde de kütüphaneciler hizmete sunmuş oldukları kaynaklar için telif hakkı ihlallerinin fazla olduğunu fakat telif hakları konusunda kendilerinin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıklarının farkındadır.
22. Kütüphanelerin en temel hizmetlerinden biri ödünç verme hizmetidir. Kütüphanelerde ödünç verme hizmeti ve iadelerin gecikmesi durumunda yapılması gerekenler konusunda ortak bir uygulama bulunmamaktadır.
23. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (1951) "Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı eser sahibine aittir." maddesi yer almaktadır. Kanun kapsamında kütüphaneler ile ilgili serbestliğe dair maddeye yer verilmemiştir. Buna rağmen kütüphanecilerin büyük bir kısmı kütüphanelerdeki ödünç verme hizmetinin ve iade süresinin gecikmesi durumunda uygulanan maddi yaptırımların telif haklarına aykırı olmadığını savunmaktadır.
24. Basılı ve elektronik eserlerin kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri kapsamında paylaşımı konusunda telif hakları konusuna kütüphaneciler tarafından hassasiyet gösterilmektedir. Elektronik kaynakların elektronik ortamlardan paylaşılma oranı basılı kaynaklara göre daha düşük olarak görülmektedir. Elektronik kaynakların telif ihlallerinin tespitinin basılı materyallere göre daha kolay olması, lisans anlaşmaları kapsamında

yaptırımların olmasının bu konuda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

25. Diğer konularda olduğu gibi üniversite kütüphanelerinde tezlerin ve multimedya kaynaklarının, kullanıma sunulması konusunda da ortak bir mevzuatın/politikanın bulunmaması da farklı uygulamaların olmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.
26. Görme engelli bireyler için oluşturulan kütüphane koleksiyonlarının tamamının ilgili Kanun maddesine uygun şekilde yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bu durumun kütüphaneci personelin telif hakları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamasından ya da kütüphanelerde bu konuda yazılı politika/yönerge ya da yönetmeliklerin olmamasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.
27. Elektronik kaynaklarla ilgili telif hakları ve lisansları konusunda üniversite kütüphanelerinde daha hassas davranılmaktadır. Üniversite kütüphanelerinin neredeyse tamamı bu konuda lisans anlaşması imzalamakta haklarını ve sorumluluklarını netleştirmektedir. Yapılan lisans anlaşmalarında kişisel ya da kurumsal yaptırımların açık ve net olarak yer alması durumunda kütüphanelerin daha hassas davrandığı, kullanıcılarını sözlü ya da yazılı olarak bilgilendirdiği fakat bu bilgilendirmenin de yeterli düzeyde olmadığı görülmekte, bu durumun sonucu olarak da elektronik kaynakların kullanımı konusunda da ihlallerin yapıldığı düşünülmektedir.
28. Üniversite kütüphanelerinin büyük bir kısmında fotokopi ve tarama hizmeti bulunmamaktadır. Bu durum bile kütüphanelerde telif hakkı konusundaki farkındalığın arttığını, fotokopi/kopyalama hizmetinin kaldırılarak ihlallerin kısmen de olsa önlendiğini göstermektedir. Fakat

halen bu hizmeti veren üniversite kütüphanelerinde kontrolün nasıl sağlandığı da önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hizmeti veren kütüphanelerin tamamında telif hakları ile ilgili gerekli uyarı metinlerine yer verildiğini söylemek mümkün değildir. Hizmetin kontrolü konusunda sorunların yaşandığı, uygulamaların açık ve net olmadığı, her kurumda farklı kısıtlama, kontrol ve uygulamaların olduğu açıkça görülmektedir. Mevzuatta bu konuda açık ve net bir hükmün yer almaması kütüphanelerin amaçları ve uygulamaları arasında kanunen çelişkiye ve uygulayıcılarda da farklı tutum ve davranışların izlenmesine neden olmaktadır.

29. Telif hakkı ihlalleri konusunda kütüphanecilerin farkındalıklarının farklı düzeylerde olduğu, net bir tutum ve davranış izlenmediği, kütüphanelerde ortak politikaların uygulanmadığı ortaya çıkmıştır. Karşılaşılan telif hakkı ihlalleri konusunda nasıl bir yöntem izleneceği, sorumluklarının ne olduğu konusunda kütüphanecilerin net bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Kütüphane yöneticileri kütüphanelerde telif hakları konusunda uzmanlaşmış personele ihtiyaç olduğunun farkındadır. Fakat kütüphanelerde personel yetersizliği nedeni ile mevcut hizmetlerde uzmanlaşmaya gidilemediği gibi bu alanda yetişmiş bir uzman personelin bulunmadığı da görülmüştür. Telif hakları konusunun kütüphanelerde belirli bir mevzuat kapsamında işlenmesi beklenirken, üniversite kütüphanelerinde ortak bir uygulamanın olmadığı, var olan mevzuat dokümanlarında konunun yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Kütüphanecilerin telif hakları konusunda yetersiz bilgi sahibi olmaları, kütüphane hizmetleri konusunda konunun yeterli işlenememesini ve böylece kütüphane hizmetlerinde farklı uygulamaların ortaya çıktığını, telif hakları konusunda belirli bir kontrol oluşturulamadığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonuç kütüphanene hizmetlerinde telif hakları konusunun göz ardı edildiği hipotezini

doğrulamaktadır. Kütüphaneciler her ne kadar konunun farkında olsalar da politika oluşturma, konuyu hizmetlere yansıtma ve takip etme konusunda yetersiz kalmaktadır.

Konu ile ilgili kütüphanelerin durumu hakkında 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda açık ve net bir düzenleme olmadığından üniversite kütüphanelerinde farklı uygulamalar söz konusu olmakta ve kütüphaneciler farklı düşüncelerle hareket etmektedir.

30. Üniversitelerde telif hakları konusunda bir uzman bulunmamakla birlikte telif hakları konusunda bir merkez de bulunmamaktadır. Kütüphaneci personel üniversitelerinde bu konuda bir kurul, komisyon vb. bir yapı olup olmadığı konusunda bilgi sahibi değildir.
31. Kütüphaneciler telif hakkı konusunda karşılaştıkları herhangi bir konuda kimden yardım alabileceklerini net olarak bilmemektedir.
32. Kütüphaneciler, karşılaştıkları soru ve sorunlar karşısında kendi bilgi ve olanakları ile kullanıcılarına yardımcı olmayı tercih etmektedir. Kütüphane yöneticileri ise konu ile ilgili bir soru/sorun karşısında ağırlıklı olarak resmi makamları (hukuk müşaviri/kurum avukatına vb.) tercih etmektedir.
33. Üniversite kütüphanecileri kendilerinin telif hakları konusunda yetersiz bilgi ve donanıma sahip olduklarını düşünseler de üniversitelerde telif hakları konusunda eğitimlerin verilmesi ile ilgili öncelikli olarak kendilerinin rol alması gerektiğini ve bu eğitimlerin kütüphane personeli ve akademik personel iş birliği ile yapılabileceğini savunmaktadır.
34. Üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarını bilgilendirmek için etkinlikler düzenlemesi telif hakları konusunda toplumda farkındalık yaratmak açısından önemli bir konudur. Kütüphanelerde bu konuda uzman personel olmasa da iş birlikleri ve ortak çalışmalar ile bu tür eğitimlerin verilmesi mümkündür. Fakat telif hakları konusunda etkinlik düzenleyen üniversite

kütüphanesi sayısı oldukça az olduğu gibi kütüphanelerde verilen kullanıcı eğitimlerinde telif hakları konusuna yer verme oranı da yetersizdir. Ayrıca Üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda yeterli düzeyde eğitim düzenlenmediği gibi kütüphane personeli için de hizmet içi eğitimlerin yapılmıyor denebilecek kadar az olduğu görülmektedir.

Kütüphanelerde telif hakları konusundaki duyarlılığın olumlu yönde değişmektedir. Kütüphaneciler kendilerini her ne kadar yetersiz olarak görseler de konu ile ilgili rollerinin farkında olarak kendilerine gereken sorumluluğun verilmesi durumunda gereğini yapacaklarına inanmaktadır. Bu kapsamda kütüphaneciler ortak bir politika ya da uygulama olmamasına rağmen farklı uygulamalarla telif hakları konusunda çeşitli önlemleri almaya çalışmaktadır. Fakat verdikleri hizmet ile telif hakları konusunun çok yakından ilgili olmasına rağmen üniversite kütüphanelerinin, kullanıcılarına telif hakları ile ilgili eğitim verme konusunda yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir.

6.2. Öneriler

6.2.1. Genel Öneriler

Fikrî emek sonucu ortaya çıkan ürünlerin etik kullanımı konusunda kullanıcılarda ilk farkındalık oluşturacak ortam elbette eğitim sistemi olmalıdır. Fakat toplumun tüm kesimine, fikri ürünleri kullanıma sunarak, hizmette bulunan kütüphaneler de teklif hakları ve fikrî emeğe saygı konusunda kullanıcılarında farkındalık yaratacak öncelikli merkezler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kütüphanecilerin eğitiminde ve kütüphane hizmetlerinde telif hakları konusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçlara dayanarak sunulan öneriler aşağıdaki gibidir:

1. Bilimsel araştırmaların merkezinde olan üniversite kütüphanelerinin, kullanıcılara ya da araştırmacılara sunmuş olduğu kaynaklar ve hizmetler ile telif hakları konusunun da merkezinde olduğu, bu durumun kütüphaneler için kaçınılmaz bir sonuç olduğu unutulmamalıdır.
2. Bilimsel çalışmaların merkezinde yer alan, fikir ve sanat eserlerini hizmete/kullanıma sunan ya da kullanılmasında aracı olan kütüphanecilerin, telif hakları konusuna duyarlı olarak, nasıl davranılması gerektiğini en iyi bilen, bu konuda kullanıcılarını bilinçlendirecek bilgi düzeyine sahip meslek mensuplarından olması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin bilgi eksikliğinin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Bununla birlikte BBY bölümlerinde ve özellikle lisans düzeyindeki müfredatta telif hakları başlığı altında zorunlu bir derse yer verilmesi, hatta bireylere uzmanlaşma imkânı sunacak şekilde planlanması önemli bir konudur. Bu konuda hukuk uzmanları ile birlikte çalışılması gerekmektedir.
3. Telif hakları konusundaki eğitimler, hizmet içi eğitimler kapsamında devam ettirilmeli, çalışma hayatındaki tüm kütüphanecilerin bilgileri güncellenmelidir.
4. Kütüphaneciler telif hakları konusunda kullanıcılarını bilgilendirici eğitimler düzenlemeli, böylelikle telif hakları konusunda kullanıcıları başta olmak üzere toplumda farkındalık oluşturmada önemli rol almalıdır.
5. Kütüphanelerde konu ile ilgili gerekli tedbirlerin alınabilmesi ve kontrollerin yapılabilmesi, kütüphane hizmetlerinin telif hakları kapsamında planlanabilmesi ve en önemlisi kullanıcılara danışmanlık yapılabilmesi için telif hakları konusunda uzmanlaşmış kütüphaneci personel bulundurulmalıdır. Böylece üniversite kütüphanelerinde, hatta

kütüphanecilerin görev yaptığı tüm merkezlerde, telif hakları konusu ön planda olacak ve kütüphaneciler fikrî ürünlerin korunması, fikrî emeğe saygı konusunda toplumda farkındalık yaratmada önemli rol oynayacaktır.

6. Kütüphanelerin ve kütüphanecilerin telif hakları kapsamındaki görev ve sorumlulukları, ilgili Kanun kapsamında açık ve net olarak yer almalı, bu konudaki belirsizlik giderilmelidir.
7. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda eser sahiplerinin haklarının ve kullanıcı haklarının eşit ve dengeli olarak korunması yönünde eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir.
8. Üniversite kütüphanelerinde verilen hizmetlere yönelik ortak politika metinleri oluşturulmalı, bu metinlerde telif hakları konusu işlenmeli ve uygulanmalıdır.
9. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na dayanak gösterilerek hazırlanan kütüphane mevzuatında hatta tüm bilgi hizmetleri yönetmelik ve yönergelerinde kütüphane kaynaklarından yararlanma, özellikle ödünç verme, fotokopi/kopyalama ve dijitalleştirme konusunun netleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılmasına ve en kısa zamanda uygulamaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili bilgi eksikliğinin giderilmesi için eğitim sisteminde bu konuya yer verilmesi gerekmektedir. Bu konu fikrî emeğin korunması ve desteklenmesi açısından önemli bir konudur.
10. Kütüphanelerde elektronik kaynaklar konusunda ayrıca lisans anlaşmaları yapılmakta bu anlaşmalar kapsamında kaynakların kütüphane hizmetleri kapsamında nasıl kullanılacağının net olması nedeni ile elektronik kaynakların kullanıma sunulması ve paylaşımı konusunda telif hakları konusu daha fazla dikkate alınmaktadır. Aynı şekilde ilgili kanunların da

açık ve net olmasına ihtiyaç duyulmakta, tüm kaynaklar için nasıl bir uygulama yapılacağının bilinmesi gerekmektedir.

11. Üniversitelerde üretilen fikrî ürünler açısından düşünüldüğünde telif hakları konusu önemli bir husus olup, üniversitelerde bu konuda danışmanlık üstlenecek kurul, komisyon vb. bir yapı oluşturulmalı, oluşturulacak bu yapının araştırmacılara ya da bu konuda yardıma ihtiyaç duyacak herkese destek olması sağlanmalıdır. Kütüphaneciler de bu yapıların içinde olmalı ya da bu yapılardan öncelikli haberdar olması gereken mesleklerden olmalıdır.

Araştırmada kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi düzeylerinin yeterli olup olmadığının ortaya konulması, yetersiz ise bir eğitimi programı hazırlanması amaçlanmıştır. Elde edilen verilerden ortaya çıkan sonuçlarda kütüphanecilerin telif hakları konusunda yetersiz olduğu ortaya çıkmış ve bu yetersizliği giderilebilmesi için bir eğitim programı önerilmesi uygun görülmüştür. Bir sonraki bölümde önerilen eğitim programına yer verilmiştir.

6.2.2. Telif Hakları Konusunda Üniversite Kütüphanecilerinin Eğitimi ile ilgili Eğitim Programı Önerisi

Ülkemizin geleceğini belirleyen en önemli konulardan biri, planlanan eğitim sistemidir. TDK (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022) eğitim için "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye" tanımını yapmıştır. Aynı sözlükte sistem için "bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni, düzen, yol, yöntem" tanımlaması yapılmıştır. Görüldüğü üzere bireylerin eğitimini üstlenen sistemler, bireye sadece ilgili alandaki ve düzeydeki bilgi ve beceriyi kazandırmakla kalmamalı, bu bilgi ve becerileri

gerektiğinde nasıl uygulayabileceğini de öğretmelidir. Bu nedenle bireylerin gelişimi, toplum içinde yerlerini almaları, meslek edinebilmeleri ve hayatta başarılı olabilmeleri için gerekli olan eğitim sisteminin yeterliklerin belirlenmesi, planlanması, içeriğinin geliştirilmesi, yöntemlerin seçilmesi ve sonuçların değerlendirilmesi önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Nitelikli nesillerin yetiştirilmesi, nitelikli hizmetlerin sunulmasında önemli bir konudur.

Çalışmanın ana konusunun kütüphanecilerin eğitimi düşünüldüğünde de kütüphanecilerin içinden geçtiği eğitim sistemi sonunda, mesleki ve teknik anlamda gerekli yeterliklere sahip olması, özellikle telif hakları konusunda gerekli olan bilgi ve becerileri kazanmış olmaları, sahip oldukları bilgi ve becerileri meslek hayatlarında da uygulayabilme becerilerini elde etmiş olmaları beklenmektedir.

Türkiye'de 13 üniversitede açılmış olan BBY bölümleri ile kütüphaneciler iş hayatına hazırlanmaktadır. Kütüphanecilerin hizmet sundukları ortamlar gereği mesleki yeterlikler kapsamında telif hakları ile ilgili konularda da yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları, bu bilgi ve becerilerini sunduğu hizmetler kapsamında uygulamaya geçirebilmeleri gerekmektedir. Yapılan çalışmada ortaya çıkan üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin büyük bir bölümünün telif hakları konusunu ilk kez çalışma hayatlarında duymuş olmaları, üniversite eğitimi süresinde telif hakları başlığında ders ya da eğitim almamış olmaları ve özellikle bu konudaki bilgi eksikliklerini ifade etmeleri üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin önemli bir konuda bilgi ve beceri eksikliği sorununu gündeme getirmektedir.

Doğan (1997, s. 117) ortaya çıkan bir sorunun eğitim problemi olarak görülebilmesi için bireyin görevini, bilgi ve beceri eksikliğinden dolayı yerine getirememesi durumunun değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak böyle bir durum varsa konunun eğitim problemi olarak ifade edilebileceğini ve sorunun

öğretimle çözülebileceğini ifade etmiştir. Bu konuda bir rapor hazırlanmasının faydalı olacağını öne sürmüştür.

Yapılan araştırmada uygulanan anket ve sonuçları, eğitim programının hazırlanması için ihtiyacı ortaya koyacak rapor niteliğinde önemli bulgular içermektedir. Elde edilen bulgularla birlikte üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin telif hakları konusundaki eğitim ihtiyacına yönelik yapılan değerlendirme Tablo 49'da özetlenmiştir.

Tablo 49. Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Eğitim İhtiyacının Değerlendirilmesi

Sorun nedir?	Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde telif hakları konusunda sorunlar yaşanmaktadır.
Sorunun nedeni nedir?	Üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneciler telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip değildir.
Sorundan kimler etkilenmektedir?	• Kütüphanecilerin, telif hakları konusunda bilgi eksikliği vardır. • Kütüphanelerde ya da çeşitli bilgi merkezlerinde telif hakları konusunda yasal düzenlemeler açısından yetersiz kalınmakta, sorunlar yaşanmaktadır. • Kullanıcılar, eserlerden yararlanırken telif hakları konusunda yeterli düzeyde bilgilendirilememektedir. • Telif hakkı ihlallerinin önlenmesinde yetersiz kalınmakta, eser sahiplerinin hakları yeterince korunamamaktadır.
Sorunun çözümü için öneriler nelerdir?	• Üniversite kütüphanecileri için düzenlenecek fikrî mülkiyet/telif hakları konusundaki bir eğitim programı (hizmet içi eğitim) ile kütüphanecilerin bilgi eksikliği giderilmelidir. • Hizmet içi eğitimlerin düzenli olarak tekrarlanması ile kütüphanecilerin bilgilerinin güncel tutulması sağlanmalıdır. • BBY bölümlerinde ve özellikle lisans düzeyindeki müfredatta fikrî mülkiyet hakları başlığının zorunlu ders olarak işlenmesi bu eksikliğin eğitim sürecinde giderilmesinde önemli bir katkı sunacaktır. • Kütüphanelerde telif hakları ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması ve ortak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.
Sorun bir eğitim sorunudur ve üniversite kütüphanelerinde kütüphanecilere yönelik fikrî mülkiyet hakları konusunda bir hizmet içi eğitim planlamasının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulanacak zorunlu hizmet içi eğitim programı ile sorun çözülmüş olacaktır. Böylece kütüphaneciler telif hakları konusunda gerekli bilgi ve beceriye sahip olacak, kütüphanelerde konu ile ilgili politikaların oluşturulması ve ihlallerin önlenmesinde gerekli tedbirlerin alınmasına, hakların korunmasına önemli bir katkı sunacaktır.	

Çalışmadan elde edilen sonuçlara ve Tablo 49'da yer alan bilgilere dayanılarak, çalışma kapsamında telif hakları konusunda Türkiye'deki üniversite

kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin telif hakları konusundaki eğitimleri için örnek bir eğitim programı önerisi oluşturulmuştur. Önerinin yapılan araştırmaya ve tezden elde edilen sonuçlara dayanılarak hazırlandığı, gelişen ve değişen koşullara göre uyarlanabileceği bilinmelidir.

Tablo 50. Telif Hakları Konusunda Üniversite Kütüphanecileri için Eğitim Programı Önerisi

Takvim	Konu	İçerik	Hedef/Çıktı	Sorumlu	İş Birliği Yapılacak Kurum ve Birimler
1. Gün	Fikrî Mülkiyet Hukukuna Giriş	Hukuk Kavramı Fikrî Mülkiyet ve Fikrî Mülkiyet Hukuku Hukuki Açıdan Haklar Fikrî Mülkiyet Hakkı ve Önemi	Fikrî mülkiyet hukuku konusunda temel kavram ve kuramlar hakkında bilgi sahibi olunması, Fikrî mülkiyet haklarının ve öneminin açıklanabilmesi	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
2. Gün	Fikir ve Sanat Eserleri	Fikrî Haklarda Eser Eser Türleri Fikir ve Sanat Eserleri	Fikrî haklar kapsamında eser, eser türleri, fikir ve sanat eserlerinin neler olduğu konusunda bilgi sahibi olunması,	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
	Eser Sahibi ve Hakları	Eser Sahibi ve Eser Sahipliği Hak Sahibi ve Hak Sahipliği	Eser sahipliği ve hak sahipliği konusunda gerekli değerlendirmenin yapılabilmesi,	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
3. Gün	Fikrî Hak ve Sınai Hak	Fikrî Haklar ve Özellikleri Sınai Haklar ve Özellikleri Fikrî ve Sınai Hakların Karşılaştırılması	Fikrî haklar ve sınai haklar konusunda bilgi sahibi olunması,	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
	Fikrî Hakların Korunması	Eser Üzerindeki Haklar ve Koruma Süreleri	Her türlü fikir ve sanat eseri üzerindeki koruma süreleri hakkında bilgi sahibi olunması	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü İlgili Meslek Birlikleri

4. Gün	Fikrî Haklar Konusunda Ulusal Düzenlemeler	Fikrî Hakların Tarihçesi Fikrî Haklarda Türkiye'de Uygulanan Mevzuat ve Tarihçesi	Fikrî hakların tarihçesi ve bu konuda yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olunması	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı Telif Hakları Genel Müdürlüğü
	Fikrî Haklar Konusunda Uluslararası Düzenlemeler	Fikrî Haklarda Uluslararası Anlaşmalar ve Düzenlemeler			
5. Gün	Türkiye'de Fikrî Haklar Konusunda Meslek Birlikleri	Fikrî Hakların Korunması ve Takibi Konusunda Türkiye'de Kurulan Meslek Birlikleri, Yükümlülükleri ve Mevzuatı	Türkiye'de fikrî hakların korunması ve takibi konusunda kurulan meslek birliklerinin ve yetkilerinin bilinmesi	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	İlgili Meslek Birlikleri Telif Hakları Genel Müdürlüğü Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı
	Fikrî Mülkiyet Haklarının İhlali	Fikrî Hakların İhlali ve Hukuki Koruma Yolları	Fikrî hakların ihlali ve hukuki koruma yolları konusunda bilgi sahibi olunması	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	İlgili Meslek Birlikleri Telif Hakları Genel Müdürlüğü Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı
6. Gün	Fikrî Mülkiyet Haklarının İhlali	Fikrî Haklarının İhlali- Suç ve Cezalar-Dava Örnekleri	Fikrî hakların korunması kapsamında örnek dava konuları ele alınarak süreçler hakkında bilgi sahibi olunması, örnekler üzerinden ihlalleri çözümleyebilmesi	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı
	Fikrî Mülkiyet Hukukunun Diğer Hukuk Dalları ile İlişkisi	Fikrî Mülkiyet Hukukunun Diğer Hukuk Dalları ile İlişkisi	Fikrî mülkiyet hukukunun diğer hukuk dalları ile ilişkisinin kurulabilmesi,	Eğitimci (Hukuk uzmanı)	Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı
7. Gün	Üniversitelerde Telif Hakları Konusunda Uygulamalar	Üniversitelerde Telif Hakları Konusunda Uygulamaların Araştırılması	Bilimsel araştırmaların yapıldığı ve yayınlandığı üniversitelerde telif haklarının korunması kapsamında uygulama ve	Eğitimci (BBY Uzmanı ve Hukuk Uzmanı)	Üniversite Yönetimleri KütüphaneYönetimleri Üniversite Hukuk

			yapılaşmanın görülmesi, varsa tespitlerin yapılabilmesi,		Müşavirleri
	Kütüphane Hizmetleri ve Telif Hakları	Sağlama Hizmetleri ve Telif Hakları Ödünç Verme Hizmetleri ve Telif Hakları Danışma Hizmetleri ve Telif Hakları Elektronik Kaynaklar ve Telif Hakları	Telif hakları konusunda öğrenilen bilgi ve becerilerin mesleki konular kapsamında değerlendirilebilmesi,	Eğitimciler (BBY Uzmanı ve Hukuk Uzmanı	STK'lar Kütüphane Yönetimleri Üniversite Hukuk Müşavirleri
	Kurgulanan Örnek Olayları Değerlendirme	Bilimsel İletişim Sürecinde Yaşanacak Telif Hakları ile İlgili Örnek Olayları Değerlendirme	Fikrî haklar konusunda yaşanan ya da yaşanabilecek sorunlar üzerinden kurgulanan olaylar üzerinden bilgi ve becerilerin çözüm önerisine dönüştürülmesi becerisinin ölçülmesi	Eğitimci (BBY Uzmanı ve Hukuk Uzmanı	İlgili Meslek Birlikleri Kütüphane Yönetimleri Telif Hakları Genel Müdürlüğü Hukuk Fakültesi İlgili Anabilim Dalı

Fikrî mülkiyet hakları konusunda önerilen programın amacı; üniversite kütüphanecilerinin, fikrî mülkiyet hukukunu ve önemini kavramasını, fikrî hakların tarihçesini, kapsamını ve ilgili mevzuatı bilmesini, fikrî haklar konusunu ilgili hukuk dalları ile ilişkilendirebilmesini ve kütüphane hizmetlerini telif hakları konusuna dikkat ederek vermelerini, bu konuda kullanıcılarda farkındalık yaratacak etkiyi oluşturabilmelerini sağlamaktır.

Tablo 50'de önerilen eğitim programı, 7 günlük bir programdan oluşmaktadır. Araştırmanın kuramsal kısmında da telif hakkı konusundaki düzenlemelerin bilginin akış sürecini önemli derecede etkilediği, bilginin düzenlenmesi kadar sunumunun da önemli olduğu hatta hukuki sonuçlar doğurduğu düşünüldüğünde konunun detayları ile ele alınmasının ne kadar önemli olduğu, hak sahipleri ile kullanıcılar arasında aracı rolü üstlenen kütüphanecilerin yasal düzenlemeleri ve nedenlerini bilmelerinin gerekli olduğu konularına değinilmiştir. Bu kapsamda düşünüldüğünde verilecek 7 günlük bir hizmet içi eğitim ile üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilerin telif hakları konusundaki bilgi eksikliğinin giderileceği düşünülmüştür.

Programda kütüphanecilerden sahip olması beklenen bilgi ve beceriler doğrultusunda ve ilgili konular kapsamında belirli bir sistematikte her gün için bir konu belirlenmiştir. İlk günde öncelikli olarak hukuk kavramının, fikrî mülkiyet hukukunun ve fikrî hakların işlenmesinin uygun olacağı önerilmiştir. İlk günde kütüphanecilerin fikrî mülkiyet hukuku konusunda temel kavram ve kuramlar hakkında bilgi sahibi olması, fikri mülkiyet haklarını ve önemini kavraması beklenmektedir. Eğitimin hukuk uzmanı bir eğitimci tarafından verilmesi, bu kapsamda hukuk fakültelerinin ilgili bölümleri ile Telif Hakları Genel Müdürlüğü ile iş birliği yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

İkinci gün verilecek eğitim kapsamında eser, eser türleri, eser sahipliği ve hak sahipliği gibi konulara detaylı yer verilmesi planlanmıştır. Böylece ikinci gün verilecek

eğitim sonrasında kütüphanecilerin, ilgili mevzuat kapsamında nelerin eser sayılabileceği, yazarın kim olduğu, hak sahipliğinin nasıl ortaya çıkacağı konusunda gerekli değerlendirmeleri yapabilmesi beklenmektedir. Bu eğitimin de yine bir hukuk uzmanı eğitimci tarafından verilmesi, hukuk fakültelerinin ilgili bölümleri ve Telif Hakları Genel Müdürlüğü iş birliği ile tamamlanabileceği öngörülmüştür.

Üçüncü gün fikrî haklar ve sınai haklar konusunun işlenmesi, eser üzerindeki haklar ve koruma sürelerinin detaylı olarak ele alınması önerilmiştir. Üçüncü gün verilecek olan bu eğitimin sonunda kütüphanecilerin fikri ve sınai haklar konusunda bilgi sahibi olması, karşılaştırma yapabilmesi, her türlü fikir ve sanat eseri üzerindeki koruma süreleri hakkında bilgi edinmesi hedeflenmiştir. Bu eğitim konusunun da bir hukuk uzmanı eğitimci tarafından verilmesinin uygun olacağı, diğer günlerden farklı olarak bu konu kapsamında ilgili meslek birlikleri ile de iş birliği kurulabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Dördüncü gün verilecek eğitimde fikrî haklar konusunda ulusal ve uluslararası düzenlemelere yer verilmiştir. Kütüphanecilerin bu eğitimin sonunda fikrî haklar konusunda ulusal ve uluslararası mevzuata ve düzenlemelere hâkim olmaları mevzuat ve kapsamı konusunda bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Eğitimci olarak hukuk uzmanının uygun olacağı önerilmiştir. İş birliği yapılacak kurumlar kapsamında yine hukuk fakültelerinin ilgili bölümleri ve Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün uygun olacağı düşünülmüştür.

Beşinci gün fikrî hakların korunması ve bu konuda Türkiye'de oluşturulan mesleki birliklerin ele alınması önerilmiştir. Fikrî hakların ihlali ve hukkuki koruma yolları ile hakların korunması ve takibinde önemli rolleri olan mesleki birliklerin ve yetkilerinin kütüphaneciler tarafından bilinmesi sağlanacaktır. Eğitimin hukuk uzmanı bir eğitimci tarafından verilmesinin uygun olacağı, diğer günlerden farklı olarak beşinci gün verilecek bu eğitimde hukuk fakültelerinin ilgili bölümleri ve Telif Hakları Genel

Müdürlüğüyle birlikte ilgili meslek birlikleri ile de iş birliği kurulmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Eğitimin altıncı gününde fikrî hakları koruma yolları, bu konuda görülen dava örnekleri kapsamında ihlallerin, suç ve cezaların incelenmesi, bu kapsamda fikri mülkiyet hukukunun diğer hukuk dalları ile ilişkininin ele alınması önerilmiştir. Böylece kütüphanecilerin fikrî hakların korunması, ihlali durumunda ortaya çıkan suç ve cezalar hakkında bilgi sahibi olmaları ve örnekler üzerinden yola çıkılarak fikrî hakların ihlali konusunda çözümleme yapabilme becerilerine sahip olmaları, konunun hangi hukuk kapsamında değerlendirilebileceği hakkında bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Hukuk uzmanı tarafından verilmesi öngörülen eğitimler için hukuk fakültelerinin ilgili bölümleri ile iş birliği yapılması önerilmiştir.

Eğitimin son günü olan yedinci günde ise üniversitelerde ve kütüphanelerde telif hakları konusunun işlenmesi önerilmiştir. Bu kapsamda bilimsel çalışmaların ortaya çıktığı, yayınların yapıldığı "üniversite"lerde telif haklarının korunması açısından mevcut ve olması gereken uygulama ve yapıların öğrenilmesi ve tespitlerin yapılabilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca eserlerin korunduğu ve hizmete sunulduğu üniversite kütüphanelerinde, kütüphane hizmetleri bağlamında telif hakları konusunun işlenmesi planlanmıştır. Bu kapsamda kütüphanecilerin eğitim sürecinde telif hakları ve fikri mülkiyet hukuku kapsamında edindiği bilgi ve becerileri mesleki konular kapsamında değerlendirebilmesi beklenmektedir. Yedinci gün verilecek eğitimin sonunda kütüphanecilerin eğitim süresinde almış olduğu bilgi ve becerilerini, karşılaştıkları olayları yorumlarken kullanabilme yeterliklerinin ölçülmesi önerilmiştir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için kütüphanecilerin olaylar üzerinden değerlendirme yapmalarına imkân verecek bir içeriğin oluşturulması (örnek olayların kurgulanması) önerilmiştir. Bu konular için üniversite yönetimleri, kütüphane yönetimleri, üniversite hukuk müşavirliği ve ilgili sivil toplum kuruluşları, hukuk

fakültelerinin ilgili bölümleri, Telif Hakları Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde, hukuk uzmanı ve bilgi ve belge yönetimi uzmanı tarafından verilmesinin ve gerekli değerlendirmelerin yapılmasının uygun olacağı önerilmiştir.

Fikrî haklar zincirinde yazar ve yayıncılarla iş birliği içinde olan kütüphanecilerin mevzuat ve mevzuat geliştirme konusunda bilgi sahibi olması beklenmektedir. Ayrıca kütüphanecilerden görevleri gereği iç içe oldukları telif hakları konusunda uygun davranış ve hizmetler sergilemeleri, kullanıcılarında büyük bir farkındalık oluşturmaları da beklentiler arasındadır. Kütüphanecilerin bu aşamada bilgi sahibi olabilmesi, gereken etkiyi yaratabilmesi ancak sahip oldukları bilgi düzeyine ve kendilerini geliştirme konusunda yaratılan fırsatlara bağlıdır. Telif hakları konusunda kütüphaneciler için düzenlenecek hizmet içi eğitim programı ile gerekli bilginin verilmesi bu süreçte atılacak önemli bir adım olacaktır. Yukarıda sunulan eğitim programı örneği, araştırma kapsamında yapılan kuramsal tartışmadan ve anket sonucu ortaya çıkan verilerden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bir eğitim programı önerisi olarak hazırlanan bu programın, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneciler için hizmet içi eğitim olarak uygulanması halinde kütüphanecilerin fikrî mülkiyet hukuku, telif hakları gibi önemli bir konuda bilgi ve beceri sahibi olmalarını sağlayacak, kütüphanecilerin fikrî hakların korunması ve ihlallerin önlenmesi konusundaki uygulamalarıyla kullanıcılarda oluşturacağı farkındalık ile telif haklarının korunması konusunda kullanıcılardan başlayarak toplumda büyük bir fark yaratacağına inanılmaktadır. Ayrıca bu tarz bir eğitim programının uyarlanarak Türkiye'deki bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin müfredatında zorunlu ders olarak yer verilmesi halinde kütüphanecilerin bu bilgilerle mezun olması ve kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle YÖK başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar, fakülte ve bölümler tarafından uygulanmalı ve desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (1995, 12 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 22311). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22311.pdf

Akipek, Ş., ve Dardağan, E. (2001). Sanal ortamda gerçekleşen telif hakkı ihlâllerine uygulanacak hukuk. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 50 (3), 115-139. Erişim adresi: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/289/2630.pdf

Alıca, T., ve Önder, B. (2014). Engellilerin yayımlanmış eserlere erişiminin kolaylaştırılmasına dair Marakeş Anlaşması ve olası etkileri, *Ankara Barosu Fikrî Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 1, 41-81.

Alpay, M. (1973). *Kütüphanecilik terimleri*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.

Anderson, B. (2002). First sale, digital copyright, and libraries. *Behavioral & Social Science Librarian, 21(1), 73-76.*

Ateş, M. (2010). Fikrî ürünlerin umumi mahallerde kullanımından doğan hakların takibi sistemi ve Anayasa Mahkemesinin FSEK'in md. 41/12 hükmüne ilişkin iptal kararı üzerine bir değerlendirme. T. Memiş (Ed.), *Fikrî mülkiyet hukuku yıllığı 2010* içinde (ss. 285-292). İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Ayiter, N. (1972). *Hukukta fikir ve san'at ürünleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Bağdatlı, S. (1997). *Hukuk sözlüğü.* İstanbul: Der Yayınevi.

Bakanlar Kurulu Kararları (1994, 23 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 22060). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22060.pdf

Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Beger, G. (2005). Copyright law in the European Union, with special reference to Germany. *Library Review,* 54 (2), 119-132. doi: 10.1108/00242530510583066

Berkman Center for Internet and Society (2012). *Copyright for librarians: the essential handbook*. Utrecht: EIFL (Electronic Information for Libraries).

Beşiroğlu, A. (2006). *Fikir hukuku dersleri.* İstanbul : Arıkan.

Bielefield, A. C. ve Cheeseman, L. G. (1993). *Libraries and copyright law.* New York : Neal-Schuman

Bozbel, S. (2012). *Fikir ve sanat eserleri hukuku*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık.

Candan, B. (2010). *Türkiye'de Cumhuriyet döneminde yayıncılık ve kütüphaneciliğin gelişiminde telif hakkı ve derleme yasalarının etkileri.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Candan B. (2011). Matbaadan internete Türkiye'de yayın hayatı ve kütüphaneler. *Türk Kütüphaneciliği,* 25 (4), 470-493. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/424/416

Charbonneau, D. H. ve Priehs, M. (2014). Copyright Awareness, Partnerships, and Training Issues in Academic Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 40, 228-233. doi:10.1016/j.acalib.2014.03.009

Copyright. (2020, 28 Eylül). Erişim adresi: https://www.wipo.int/copyright/en/#

Crews, K. D. (2000). *Copyright Essentials for librarians and educators*. Chicago: American Library Association.

Çakmak, D. (2007). Osmanlı Telif Hukuku ile ilgili mevzuat. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Arşatırmaları Enstitüsü Dergisi,* 27, 191-234. Erişim adresi: http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/357/347

Çakmak, D. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalistleme tecrübesi ve telif haklarının gelişimi.* İstanbul : Libra Kitapçılık.

Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (2004, 12 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 25400). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040312.htm#1

Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve öğretim tasarımı*. Ankara: Önder Matbaacılık.

Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (WIPO-OMPI) (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Fikrî-Mulkiyet-Orgutu-WIPOOMPI

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa

Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesi (2015, 6 Aralık). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Edebiyat-Ve-Sanat-Eserlerinin-Korunmasina-Iliskin-Bern-Sozlesmesi

Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde Değişiklik Yapan ve 1979'da Tadil Edilen Paris Metnine Katılmamızın Onaylanmasının

Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (1995, 12 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 22341). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22341.pdf

Erel, Ş. N. (2009). *Türk fikir ve sanat hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

European Parliament (2016, 28 Ekim). Erişim adresi: http://eur-lex.europa.eu/browse/institutions/eu-parliament.html?root_directives=root%3Ddirectives#arrow_directives

Feather, J. ve Sturges, P. (Edited by). (2003). *International Encyclopedia of İnformation and Library Science.* London: Routledge.

Fernandez-Molina, J. C., Perez-Pulido, M. ve Herrera-Morillas, J. L. (2017). Academic libraries and copyright: Unveiling inadequacies of current law through the analysis of processes included in quality management systems. *The Journal of Academic Librarianship,* 43, 184-192. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133317300459/pdfft?md5=1489cf0fa1cdae7b2b1e7f615c5b01cc&pid=1-s2.0-S0099133317300459-main.pdf

Fikir hırsızlığı (korsan) nedir? (2018, 25 Şubat). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Fikir-Hirsizligi-Korsan-Nedir

Fikir hırsızlığı ile mücadele araçları (2018, 25 Şubat). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Fikir-Hirsizligi-ile-Mucadele-Araclari

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (2001, 3 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 24335). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/03/20010303m1.htm

Fikrî Haklarla İlgili AB Müktesebatı (2022, 28 Ekim). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Fikrî-Haklarla-Ilgili-AB-Muktesebati

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951a, 13 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 7981). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846.pdf

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951b, 13 Aralık). (1951b). *Resmi Gazete* (Sayı: 7981). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7981.pdf

Hirsch, E. E. (1943). *Hukuki bakımdan fikrî say: Cilt 2. Fikrî haklar (Telif Hukuku)* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları Ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/Roma-Sozlesmesi

İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (1995, 12 Temmuz). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 22341). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22341.pdf

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1949, 27 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı: 7217). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf

Kaptan, S. (1983). *Bilimsel araştırma teknikleri*. Ankara: Rehber Yayınevi.

Kararnameler (1953, 21 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 8513). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8513.pdf

Kılıçoğlu, A. M. (2006). *Sînai haklarla karşılaştırmalı fikrî haklar*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılıçoğlu, A. M. (2013a). Eser sayılmayan fikrî ürünler ve eserin adı ve alametleri üzerine haklar. *Journal of Yaşar University,* 2013 8 (Özel Sayı), 1585-1636.

Kılıçoğlu, A. M. (2013b). *Sînai haklarla karşılaştırmalı fikrî haklar*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Mann, T. (1999). Reference service, human nature, copyright, and offsite service—in a "digital age"?. *Reference & User Services Quarterly*, 38 (1), 55-61. Erişim adresi: http://www.jstor.org/stable/pdf/20863428.pdf

Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled (2018, 28 Nisan). Erişim adresi: http://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/

Memduhoğlu, H. B. (2008). Kültürel ve sanatsal yaratıcılığın teşvik edilmesi ve etik yükümlülükler bağlamında telif haklarının korunmasına ilişkin kavramsal bir çözümleme, *D.E. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 10, 118-128. Erişim adresi: http://www.zgefdergi.com/Makaleler/235356868_10_09_Memduhoglu.pdf

Milletlerarası Andlaşma (2008, 14 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 26876). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080514-1.htm

Myers, C. S (2014). Answering copyright questions at the refence desk: a guide for academic librarians. *The Reference Librarian,* 55, 49-73. doi: 10.1080/02763877.2014.856260

Norman, S. (1999). *Copyright in further and higher education libraries*. London: The Library Association.

Odabaş, H. (2016). Gelecekte kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinde yenilikçi yaklaşımlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 797-811. Erişim adresi: http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisosbil/article/view/5000193862/5000176384

Olaka, M. W. ve Adkins, D. (2012). Exploring copyright knowledge in relation to experience and education level among academic librarians in Kenya. *The International Information & Library Review*, 44(1), 40-51. doi: 10.1080/10572317.2012.10762913

Öztırak, İ. (1971). *Fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Paris Convention for the Protection of Industrial Property (2015, 5 Aralık). Erişim adresi: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=288514#P413_67510

PLR International (2018, 29 Nisan). Erişim adresi: https://www.plrinternational.com/

Prytherch, R. J. (2005). *Harrod's librarians' glossary and reference book: a directory of over 10,200 terms, organizations, projects and acronyms in the areas of information management, library science, publishing and archive management* (Elektronik kitap b.). Hampshire: Ashgate.

Reitz, J. M. (2004). *Dictionary for library and information science.* Connecticut: Libraries Unlimited: Erişim adresi: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_w.aspx

Roasoft.com (2020, 15 Ekim). Erişim adresi: http://www.raosoft.com/samplesize.html

Rodriguez, J. E., Greeer, K., ve Shipman, B. (2014). Copyright and You: Copyright Instruction for College Students in the Digital Age. *The Journal of Academic Librarianship,* 40, 486-491. doi:10.1016/j.acalib.2014.06.001

Rubin, R. (2010). *Foundations of library and information science*. New York: Neal Schuman Publishers.

Semiz, Ö. (2009). Bir kamu politikası analizi: Türkiye'de korsanla mücadele odaklı fikrî haklar politikası. *FMR,* 9 (4), 9-40. Erişim adresi: http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/frmmakale/2009-4/1.pdf

Sert, M. (2008). *Elektronik belgeler ve telif hakları*. *Y*ayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sınai Mülkiyet Kanunu (2016, 27 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 29944). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6769&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Sınai Mülkiyetin Himayesine Mahsus Milletlerarası Bir İttihat İhdas Edilmesine Dair Paris Anlaşması, (2015, 2 Aralık). Erişim adresi: http://www.muzikbir.org/download/mevzuat/paris.pdf

Suluk, C. (2004). *Telif hakları ve korsanlıkla mücadele: Yeni Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*. İstanbul: Hayat.

Suluk, C., Karasu, R. ve Nal, T. (2019). *Fikrî mülkiyet hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Suluk, C. ve Kenaroğlu, Y. (2012). *Türk fikrî mülkiyet hukukunda güncel gelişmeler.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Summary of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (2015, 6 Aralık). Erişim adresi: http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/summary_berne.html

Summary of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property (2015, 6 Aralık). Erişim adresi: http://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/summary_paris.html

Şencan, İ. ve Doğan, G. (Haz.). (2017). *Bilimsel yayınlarda kaynak gösterme, tablo ve şekil oluşturma rehberi APA 6 Kuralları.* Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf

Tekinalp, Ü. (2005). *Fikrî mülkiyet hukuku.* İstanbul: Arıkan.

Telif Hakları Genel Müdürlüğü. (2015, 4 Nisan). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/ana/default.asp

The Association of College and Research Libraries. (2018). *Standards for libraries in higher education.* Chicago: Yazar. Erişim adresi: http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/standards/slhe.pdf

The IFLA Position on Copyright in the Digital Environment (2000) (2016, 28 Ekim). Erişim adresi: http://www.ifla.org/publications/the-ifla-position-on-copyright-in-the-digital-environment-2000

Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) (2015, 25 Eylül). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/ana/sayfa.asp?id=383

Tonta, Y. (2003a). Elektronik bilgi ve telif hakları. Erişim adresi: http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/fall2003/kut655/telif2003.htm

Tonta, Y. (2003b). Elektronik kaynaklarda yasal sorunlar. Bilgi Toplumuna Doğru Halk Kütüphaneleri: *PULMAN-XT Türkiye Ulusal Toplantısı Sonuç Raporu, 16-19 Kasım 2002, Milli Kütüphane, Ankara* içinde (ss. 81-88). Ed. Bülent Yılmaz. Ankara: ANKOS ve TKD. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/14743/1/pulmantelif-haklari.pdf

Turan, M., ve Yılmaz, B. (2014). Türkiye'de telif hakkı ihlalleri: Yargıtay kararları çerçevesinde bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası,* 15 (1), 55-75. Erişim adresi: http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/396/440

Tuzcuoğulları, C. (2011). *Türkiye'de telif hakları*. Ankara: Kültür Ajans.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022) Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Türk Hukuk Kurumu (1991). *Türk hukuk lûgatı,* Ankara: Başbakanlık.

Türk Kütüphaneciler Derneği mesleki etik ilkeleri (2015, 4 Nisan). Erişim adresi: http://www.kutuphaneci.org.tr/mesleki-etik-ilkeleri

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 17863 (Mükerrer)). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf

Türk Patent Enstitüsü [TPE] (2015, 5 Aralık). Erişim adresi: http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/commonContent/History

Uçak, N. Ö. (2004). Değişen bilgi ortamının danışma hizmetine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği,* 18 (4), 407-417

UNESCO (1994). *Fikrî hakların ABC'si.* [İstanbul]: Pen Yazarlar Derneği.

Universal Copyright Convention (2015, 6 Aralık). Erişim adresi: http://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/text.jsp?file_id=172836

Universal Copyright Convention, with Appendix Declaration relating to Article XVII and Resolution concerning Article XI. Geneva, 6 September 1952 (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=15381&language=E

Vesely, S. A. (2006). Do you need a vopyright librarian? *Internet Reference Services Quarterly,* 11 (4), 69-82. doi: 10.1300/J136v11n04_05

What is WIPO? (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.wipo.int/about-wipo/en/index.html

Wehmeier, S. (Edited By). (1994). *Oxford wordpower dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

WIPO İcralar ve Fonogramlar Sözleşmesi (WPPT) (2016, 28 Ekim). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/WIPO-Icralar-ve-Fonogramlar-Sozlesmesi-WPPT

WIPO Telif Hakları Andlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (2007, 8 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 26516). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070508-9.htm

WIPO Telif Hakları Anlaşması (WCT) (2015, 13 Aralık). Erişim adresi: http://www.telifhaklari.gov.tr/WIPO-Telif-Haklari-Anlasmasi-WCT

Yılmaz, E. (2005). *Hukuk sözlüğü.*Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, M. (2004). *Kütüphane ve enformasyon merkezlerinde telif hakları sorunu*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, B. (2008a). İlkçağ Anadolu uygarlıklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında kütüphane/arşiv kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 22 (3), 351-376.

Yılmaz, M. (2008b). *Elektronik ve geleneksel kütüphanelerde telif hakları*. İstanbul: Beşir Kitabevi.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

GİZLİ

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : **85434274-050.04.04** /28423
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

02.05.2019

Sayın Aynur ERSOY

İlgi: 08/04/2019 tarihli başvurunuz.

"Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları" başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 22/04/2019 tarihli toplantısında alınan 5/168 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA
Telefon : 0 (312) 60 40 / 2101
Faks : 0 (312) 212 60 49

Ayrıntılı Bilgi İçin

GİZLİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **22/04/2019**
Toplantı Sayısı : **05**
Karar Sayısı : **168**

168- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Aynur Ersoy**'un "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları" başlıklı tezi ile ilgili 08/04/2019 tarih ve 4/104 sayılı karar doğrultusunda yaptığı düzeltmeler Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Aynur Ersoy**'un "Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
22/04/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

Ek 2. Anket Formları

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN TELİF HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ VE TUTUMLARI ANKET FORMU
(Kütüphaneciler için)

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Doktora Programında yürütülen "**Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları**" başlıklı tez çalışmasına veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Ankete ad-soyad yazmanız **gerekmemektedir.**

Araştırmanın anlamlı sonuçlarla değerlendirilebilmesi için sorulara tam ve doğru cevapların verilmesi önemlidir.

Değerli katkınız için teşekkür ederim.

Aynur ERSOY

Ankara Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi
Anabilim Dalı

Lütfen görev yaptığınız üniversite kütüphanesinin adını yazınız:

……..…….……

1. Cinsiyetiniz?
- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

2. Yaşınız?
- ☐ 20-30
- ☐ 31-40
- ☐ 41-50
- ☐ 51-60
- ☐ 61 ve üzeri

3. Kütüphanede toplam görev süreniz?
(Daha önce çalıştığınız kütüphaneler de dâhil)
- ☐ 0-5 yıl
- ☐ 6-10 yıl
- ☐ 11-15 yıl
- ☐ 16-20 yıl
- ☐ 21 yıl ve üzeri

4. Eğitim durumunuz?
- ☐ Lisans
- ☐ Yüksek Lisans
- ☐ Doktora

5. Mezun olduğunuz (Lisans) Üniversite ve Bölüm? (Lütfen belirtiniz)

6. Kütüphanede görev yaptığınız birim?
(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
- ☐ Yönetim
- ☐ Bilgi Teknolojileri/Otomasyon
- ☐ Kataloglama-Sınıflama
- ☐ Ödünç Verme
- ☐ Referans/Danışma Hizmetleri
- ☐ Sağlama
- ☐ Süreli Yayınlar
- ☐ Elektronik Kaynaklar
- ☐ Diğer(Lütfen belirtiniz)

7. Telif hakkı konusunu ile kez ne zaman duydunuz?
- ☐ Üniversite eğitimi sürecinde
- ☐ Çalışma hayatımda
- ☐ Hatırlamıyorum
- ☐ Diğer (Lütfen açıklayınız)

8. **Genel olarak telif hakları konusundaki bilgi düzeyinizin nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?**
   - Yeterli
   - Kısmen Yeterli
   - Yetersiz

9. **Kütüphanenizde bir telif hakkı politikası mevcut mu?**
   - Evet
   - Hayır
   - Bilgim yok

10. **Pozisyonunuz gereği telif hakları ile ilgili bir göreviniz, sorumluluğunuz ya da karar yetkiniz var mı?**
    (Cevabınız "Hayır" ise 12. soruya geçiniz)
    - Evet
    - Hayır

11. **Telif hakları ile ilgili göreviniz, görev tanımınızda yer alıyor mu?**
    - Evet
    - Hayır

12. **Aşağıdaki ifadelerden hangisini ya da hangilerini ilk defa duyuyorsunuz?**
    (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
    - Telif hakkı
    - Adil kullanım
    - Fikrî mülkiyet
    - Sınai mülkiyet
    - İktibas
    - Alıntı
    - İntihal
    - İlk satış doktrini
    - Korsan yayın
    - Creative Commons
    - Lisans Anlaşması

13. **Türkiye'de telif hakları ile ilgili halen uygulamada olan yasanın adını biliyor musunuz?**
    - Evet (Lütfen yazınız)
    - Hayır

14. **Mevcut telif hakkı yasasının kimlerin haklarını koruduğunu düşünüyorsunuz?**
    (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
    - Kaynaktan yararlanacak kullanıcıların haklarını
    - Eser sahibinin haklarını
    - Yayıncı haklarını
    - Hiçbiri
    - Bilgim yok

15. **Türkiye'de telif hakları konusunda uygulamada olan mevzuat sizce yeterli mi?**
    - Evet
    - Hayır (Lütfen yapılması gerekeni kısaca belirtiniz)

16. **Üniversite eğitiminizde telif hakkı konusu ile ilgili bir ders aldınız mı?**
    - Evet
    - Hayır
    - Hatırlamıyorum

17. **Meslek hayatınızda telif hakkı konusu ile ilgili bir hizmet içi eğitim aldınız mı?**
    - Evet
    - Hayır
    - Hatırlamıyorum

18. **Sizce üniversitelerde telif hakkı konusunda eğitime ihtiyaç var mı?**
    - Evet
    - Hayır
    - Fikrîm yok

19. **Üniversitelerde telif hakkı konusunda eğitim (ders, hizmet içi eğitim vb.) kim tarafından verilmelidir?**
    - Rektörlük/ilgili birimi
    - Uzman Kütüphaneci
    - Akademik personel
    - Akademik personel ve kütüphane personeli ortak çalışması ile
    - Diğer (Lütfen belirtiniz)

20. Üniversitenizde öğrencilere telif hakkı kapsamında adil kullanıma yönelik eğitim veriliyor mu?

- Evet
- Hayır
- Bilgim yok

21. Kütüphanenizde verilen kullanıcı eğitimleri kapsamında telif hakları ile ilgili mevzuat ve konulara değiniliyor mu?

- Evet
- Hayır
- Bilgim yok

22. Kütüphanenizde verilen kullanıcı eğitimleri kapsamında bir kütüphaneci olarak telif hakkı konusunda bir soru ile karşılaştınız mı?

- Evet (Lütfen konusunu kısaca belirtiniz)
- Hayır

23. Kütüphanenizde görevinizi yerine getirirken telif hakkını gündeme getirecek bir durum ile karşılaştınız mı?

- Evet (Lütfen açıklayınız)
- Hayır

24. Üniversitenizde "telif hakkı merkezi" var mı?

- Evet (Bu merkezin hangi birime bağlı olduğunu lütfen belirtiniz.)
- Hayır
- Bilgim yok

25. Üniversitenizde "telif hakkı uzmanı" var mı?

- Evet (Bu uzmanın alanını belirtiniz)
- Hayır
- Bilgim yok

26. Üniversitenizde telif hakları konusunda sorumlu/yetkili bir komisyon, kurul vb. bir yapı var mı?

- Evet (Lütfen komisyon /kurul vb.nin adını yazınız)
- Hayır
- Bilgim yok

27. Kullanıcılarınızdan telif hakları konusunda bir soru geldiğinde nasıl çözüm buluyorsunuz ya da böyle bir soru gelirse nasıl bir çözüm yoluna başvurursunuz? (Başvurulan yöntemleri öncelik sırasına göre numaralandırarak birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Kendim araştırarak yanıtlamaya çalışırım.
- Yöneticime yönlendiririm.
- Kütüphanede bu konuda uzmanlaşmış meslektaşlarıma yönlendiririm.
- Üniversitenin ilgili komisyon ya da kuruluna yönlendiririm.
- Diğer (Lütfen yazınız)

28. Sizce aşağıdaki materyallerden hangisi için daha fazla telif hakkı ihlali söz konusudur? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Kitaplar
- Dergiler
- Magazin ve gazeteler
- Sinema ve video kayıtları
- Müzik ve ses kayıtları
- Yazılımlar
- Bilgim yok

29. Kütüphanede kullanıcılar tarafından telif hakkı yasasının ihlâl edilmesi durumunda cezai ve hukuki olarak kimin sorumlu tutulabileceğine inanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Üniversite üst yönetimi
- Kütüphane yönetimi
- İlgili Kütüphaneci
- İlgili kullanıcı
- Diğer (Lütfen yazınız)

30. Kütüphanenizde yayınların kullanımı konusunda yayıncılarla lisans anlaşması yapılıyor mu?

- Evet
- Hayır
- Bilgim yok

31. Kullanıcının lisanslı materyallere erişimde kimin daha çok kontrol yetkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

- Bilgim yok
- Yayıncı
- Kütüphaneci
- Diğer (Lütfen açıklayınız)

32. Kütüphanenize gelen yayınların (satın alma yoluyla sağlanan ya da kendi kurum yayınlarınız) içinde bandrolsüz yayın oluyor mu?

- Evet
- Hayır
- Dikkat etmedim

33. Kütüphaneniz koleksiyonuna satın alma yoluyla dâhil edilen yayınlarda korsan baskı olabileceğini düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Kısmen

34. Mevcut telif hakkı yasasına göre yayınlanmış bir eser için yasal koruma eser sahibinin ölümünden sonra kaç yıl sürüyor?

- Bilgim yok
- 10 yıl
- 30 yıl
- 50 yıl
- 70 yıl

35. Aşağıdaki haklardan hangisi eser sahibinin hakları arasında yer almaktadır?
(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- Temsil hakkı
- Çoğaltma hakkı
- Ödünç verme hakkı
- Umuma arz hakkı
- Umuma iletim hakkı
- Yayma hakkı

36. Kütüphanede telif hakları ile ilgili sorun yaşıyor musunuz?

- Evet (En çok hangi konuda sorun yaşadığınızı lütfen belirtiniz)
- Hayır

37. Kütüphanede çalışma arkadaşlarınızın telif hakları konusundaki duyarlılığını nasıl görüyorsunuz?

- Duyarlı
- Kısmen duyarlı
- Duyarsız

38. Bir kullanıcının kütüphanenizden sağladığı bir kitabı tamamen çoğalttığını fark ederseniz ne yaparsınız? (Lütfen yazınız)

39. Kütüphanelerde telif hakları konusunda belirtmek istediğiniz başka bir konu varsa lütfen belirtiniz.

40. Aşağıdaki konularda sizin için en doğru görüşü işaretleyiniz.	**Tamamen Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kısmen Katılıyorum**	**Katılmıyorum**	**Tamamen Katılmıyorum**
Kullanıcılara telif hakkı konusunda bilgi vermek için yeterli donanımım var.					
Kütüphanemizde tüm kütüphaneciler telif hakları ile ilgili herhangi bir ***soruya yanıt vermek için*** yeterli bilgi ve donanıma sahiptir.					
Kütüphanemizde kütüphaneciler telif hakkı konusunda ***kullanıcı eğitimi vermek*** için yeterli bilgi ve donanıma sahiptir.					
Telif hakkı ile korunan materyalin yasal olarak uygun kullanımı konusunda kullanıcıdan gelen soruları, yanlış anlaşılmalara sebep olmamak için cevaplamaktan çekinirim.					
Korsan yayınların tespiti konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahibim.					
Kütüphaneler, telif hakkı ihlallerinin azaltılması için toplumsal farkındalık oluşturmada önemli bir role sahiptir.					
Kütüphanecilerin kullanıcılarını telif hakları konusunda bilgilendirme gibi bir görevi yoktur.					
Kütüphaneler, telif hakları ile ilgili Kanun kapsamında istisna tutulmalıdır.					
Kütüphanelerde ödünç verme hizmeti telif haklarına aykırıdır.					
Kütüphanede ödünç verilen materyalin iade süresinin gecikmesi durumunda uygulanan maddi ceza telif haklarına aykırıdır.					
Bir medya kaydını yasa dışı olarak indirmek, onu yaratanın fikrî mülkiyet haklarına zarar verir.					
Kütüphaneler, bir kaynağı kullanıma açmadan önce telif istisnalarını değerlendirmelidir.					
İnternette bulduğumuz her şey kopyalanabilir.					
Herhangi bir web sayfasından kopyalama yaparken telif hakkı notunu incelemek gerekir.					
Özgün bir eser ücretsiz olarak herkesin kullanımına açılmalıdır.					
Üniversitemizde tüm programlar lisanslı kullanılmaktadır.					
Bir kullanıcı bir bilgisayar programını aynı anda birden fazla bilgisayara yükleyebilir.					
Bir kütüphanede, kullanıcı bir dergi sayısında birden fazla makalenin kopyasını alabilmelidir.					

Bir kütüphanede, kullanıcı bir kitabın tamamının kopyasını alabilmelidir.					
Bir kütüphanede, kullanıcı bir makaleden istediği sayıda kopya alabilmelidir.					
Bir akademisyen derste kullanmak üzere kütüphaneden edindiği bir kitap ya da dergiden çoklu kopya alabilmelidir.					
Kütüphanede bir kullanıcı için veri tabanından basılmış olan makale o kullanıcı tarafından çoğaltılıp başka kullanıcılar ile paylaşılabilir.					
Kopyalama konusunda telif hakkı ihlallerinin önüne geçilebilmesi için kütüphanede kayıtlar tutulmalıdır.					

TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANECİLERİNİN TELİF HAKLARI KONUSUNDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ VE TUTUMLARI ANKET FORMU
(Kütüphane Yöneticileri için)

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programında yürütülen "**Türkiye'deki Üniversite Kütüphanecilerinin Telif Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Tutumları**" başlıklı tez çalışmasına veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Ankete ad-soyad yazmanız **gerekmemektedir.**

Araştırmanın anlamlı sonuçlarla değerlendirilebilmesi için sorulara tam ve doğru cevapların verilmesi önemlidir.

Değerli katkınız için teşekkür ederim.

Aynur ERSOY

Ankara Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi
Anabilim Dalı

Lütfen görev yaptığınız üniversite kütüphanesinin adını yazınız:

…….

1. Cinsiyetiniz?

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

2. Yaşınız?

- ☐ 20-30
- ☐ 31-40
- ☐ 41-50
- ☐ 51-60
- ☐ 61 ve üzeri

3. Kütüphanede toplam görev süreniz?
(Daha önce çalıştığınız kütüphaneler de dâhil)

- ☐ 0-5 yıl
- ☐ 6-10 yıl
- ☐ 11-15 yıl
- ☐ 16-20 yıl
- ☐ 21 yıl ve üzeri

4. Eğitim durumunuz?

- ☐ Lisans
- ☐ Yüksek Lisans
- ☐ Doktora

5. Mezun olduğunuz (Lisans) Üniversite ve Bölüm? (Lütfen yazınız)

6. Bugüne kadar telif hakları konusunda herhangi bir eğitim (üniversite eğitimi, kurs, seminer vb.) aldınız mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

7. Kütüphanenizde telif hakları konusunda yazılı bir politika bulunuyor mu?
(Cevabınız "Hayır" ise 9. Soruya geçiniz)

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

8. Kütüphanenizde kaç yıldır telif hakları politikası uygulanıyor?

- ☐ Bilgim yok.
- ☐ 1-5 yıl
- ☐ 6-10 yıl
- ☐ 11 yıl ve daha fazla

9. **Kütüphanenizde telif hakları konusunda bugüne kadar eğitim etkinliği (kurs, seminer vb.) düzenlediniz mi? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)**
   - Etkinlik düzenlemedik
   - Genel katılımlı etkinlik/etkinlikler düzenledik.
   - Sadece akademik personele yönelik etkinlik/etkinlikler düzenledik.
   - Sadece kütüphane personeline yönelik etkinlik/etkinlikler düzenledik.

10. **Kütüphanenizde telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir personeliniz var mı?**
    - Evet
    - Hayır

11. **Üniversitenizdeki öğretim elemanları, ürettikleri ders materyallerini ve bilimsel çalışmalarını erişime açarken telif hakları konusunda sizinle işbirliği yapıyor mu?**
    - Evet
    - Hayır

12. **Elektronik yayınların kullanımı konusunda lisans anlaşması yapıyor musunuz?**
    - Evet
    - Hayır
    - Kısmen

13. **Lisans anlaşmalarında yer alan kullanım konuları ile ilgili detaylara web sayfanızda yer veriliyor mu?**
    - Evet
    - Hayır
    - Kısmen

14. **Lisans anlaşmalarında yer alan kullanım konuları ile ilgili detaylar kullanıcılarla sözlü ya da yazılı olarak paylaşılıyor mu?**
    - Evet
    - Hayır
    - Kısmen

15. **Lisans anlaşmalarının maddelerine kullanıcılarınız tarafından titizlikle uyulduğunu düşünüyor musunuz?**
    - Evet
    - Hayır
    - Kısmen

16. **Ödünç verilen materyalin iadesinin gecikmesi durumunda Kütüphanenizde uygulanan ceza sistemi nedir?**
    - Para cezası
    - Gün cezası (Ödünç kitap vermeme)
    - Diğer (Lütfen açıklayınız)

17. **Kütüphanenizde bulunan kurum tezleri ile ilgili olarak; (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)**
    - Basılı tezler mevcut
    - Basılı tezler tutulmuyor
    - Elektronik tezler mevcut
    - Tez veri tabanı mevcut
    - Diğer (Lütfen açıklayınız)

18. **Kütüphanenizde bulunan kurum tezlerine erişim ile ilgili sınırlama uygulanıyor mu?**
    - Evet (Lütfen sınırlama hakkında bilgi veriniz)
    - Hayır

19. **Basılı ya da elektronik tezlerin/yayınların kopyalanması konusunda herhangi bir kısıtlama var mı?**
    - Evet (Lütfen sınırlama hakkında bilgi veriniz)
    - Hayır

20. **Kütüphanenizde kullanıcılarınızın faydalandığı fotokopi hizmeti var mı?**
    - Evet
    - Hayır

21. **Kütüphanenizde kullanıcılarınızın faydalandığı kopyalama /tarama hizmeti var mı?**
    - Evet
    - Hayır

22. Kütüphanenizde fotokopi / kopyalama işlemlerine yönelik olarak, gerekli alanda, telif hakları konusunda uyarı / bilgilendirme yazısı yer alıyor mu?

- Evet
- Hayır

23. Fotokopi / kopyalama konusunda kütüphanenizde sınırlama uygulanıyor mu?

- Evet (Sınırlama hakkında lütfen bilgi veriniz)
- Hayır

24. Koleksiyonunuzda multimedya (CD, DVD vb.) kaynakları var mı?
(Cevabınız Hayır ise 29. soruya geçiniz)

- Evet
- Hayır

25. Multimedya (CD, DVD vb.) kaynakların kopyalanması konusunda uyguladığınız bir politika var mı?

- Evet (Lütfen kısaca belirtiniz)
- Hayır

26. Multimedya (CD, DVD vb.) koleksiyonunuzdaki materyaller kopyalanıp, koruma amaçlı saklanıyor mu?

- Evet
- Hayır

27. Multimedya (CD, DVD vb.) koleksiyonu ödünç veriliyor mu? (Cevabınız "Hayır" ise 29. soruya geçiniz.)

- Evet
- Hayır

28. Multimedya (CD, DVD vb.) koleksiyonun ödünç verilen kopyası hangisi?

- Orijinal kopya
- Çoğaltılmış kopyası
- Diğer (Lütfen açıklayınız)

29. Kütüphanelerarası ödünç yöntemi ile basılı materyalin (kitap/makale) fotokopisini gönderiyor musunuz?

- Evet
- Hayır (Lütfen nedenini kısaca açıklayınız)

30. Kütüphanelerarası ödünç yöntemi ile basılı materyali (kitap/makale) tarayarak elektronik ortamda (e-posta, whatsappve benzeri uygulamalar ile) gönderiyor musunuz?

- Evet
- Hayır (Nedenini lütfen açıklayınız)

31. Kütüphanelerarası ödünç yöntemi ile elektronik kitap/makaleyi elektronik ortamda **(e-posta, whatsapp ve benzeri uygulamalar ile) gönderiyor musunuz?**

- Evet
- Hayır (Nedenini lütfen açıklayınız)

32. Görme engelli **kullanıcılar için bir koleksiyonunuz var mı?**

- Evet
- Hayır (Cevabınız Hayır ise 35. soruya geçiniz)

33. Görme engelli koleksiyonunuzu nasıl oluşturuyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Satın alarak
- Bağış yoluyla
- Kütüphane içinde seslendirme yöntemiyle
- Diğer (Lütfen belirtiniz)

34. Görme engelliler için hazırlanan materyalin kullanımı konusunda ilgili Kanun maddesi ile ilgili uyarı yapılıyor mu?

- Evet
- Hayır

35. Telif hakları konusunda ne sıklıkta sorun yaşıyorsunuz?

- Ayda birkaç kez
- Yılda birkaç kez
- Daha az
- Hiç sorun yaşamıyoruz.

36. **Kütüphanenizde telif hakları konusunda bugüne kadar cezai bir yaptırım uygulandı mı?**
    - Evet (Lütfen konusunu açıklayınız)
    - Hayır

37. **Kütüphanede telif hakkı konusunda bir sorun yaşadığınızda kimden / kimlerden destek alıyorsunuz? (Lütfen belirtiniz)**

38. **Kütüphanelerde telif hakları konusundaki duyarlılık sizce nasıl değişiyor?**
    - Artıyor
    - Azalıyor
    - Değişmiyor

39. **Kütüphanelerde telif hakları konusunda uzmanlaşmış bir personel bulunmasını gerekli görüyor musunuz?**
    - Evet
    - Hayır

40. **Sizce kütüphanelerde telif hakları açısından sorun olabileceğini düşündüğünüz konu/konular nelerdir? (Lütfen belirtiniz)**

ÖZET

Kütüphane, farklı ortam ve formatlarda bulunan belli bir sistematikte düzenlenmiş eserlerden oluşan koleksiyonu ifade etmektedir. Kütüphanelerin öncelikli amacı hizmet sunduğu kullanıcı grubunun bilgi gereksinimini karşılamak, aynı zamanda kültürel hafızayı korumaktır. Telif hakkı düzenlemeleri ise eser sahiplerinin haklarını belirlemek ve korumak, eserlerden yararlanma koşullarını düzenlemek amacıyla yapılmaktadır. Telif hakları ile kütüphanelerin ortak noktası "eser"dir. Kütüphaneleri koleksiyonlarının oluşumundan, kullanıma sunulmasına kadar telif hakları konusundan bağımsız düşünmek ya da kütüphane hizmetlerini telif hakları dışında değerlendirmek, planlamak ya da sunmak pek de mümkün değildir.

Bilginin üretilmesinden hizmete sunulmasına kadar, bilimsel iletişim sürecinde ilk sıralarda rol alan kütüphanelerde görev yapan, koleksiyonda yer alan eserleri kullanıcısı ile buluşturan kütüphanecilerin, telif hakları konusunda da donanımlı olmaları beklenmektedir. Kütüphanecilerin telif hakları konusunda bilgili olmaları, verilecek hizmetlere yansımakla kalmayacak aynı zamanda toplumun telif hakları konusunda bilinçlenmesini ve bilinçli bir meslek mensubu olarak yasal düzenlemelere katkı sunmalarını da sağlayacaktır.

Bu çalışmada Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphane yöneticilerinin ve kütüphaneci personelin kütüphane hizmetleri bağlamında telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışları incelenmiştir. Araştırmanın amacı; Türkiye'de üniversite kütüphanecilerinin kütüphane hizmetleri bağlamında telif hakkı konusundaki bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu kapsamda araştırmanın hipotezi; "Türkiye'deki üniversite kütüphanecileri, telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, kütüphane hizmetlerinde telif hakları konusunda sorunlar yaşanmaktadır" şeklinde belirlenmiştir. Araştırma, 129 devlet üniversitesi, 74 vakıf üniversitesi olmak üzere Türkiye'deki

toplam 203 üniversite kütüphanesinin yöneticilerini ve kütüphanelerde görev yapan "Kütüphanecilik Bölümü" / "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" mezunlarını kapsamaktadır. Araştırma evreni, 203 üniversite kütüphanesinde görev yapan, iletişim bilgilerine ulaşılabilen, 195 kütüphane yöneticisi ile 1328 kütüphaneci (kütüphaneci/öğretim görevlisi kadrolarında görev yapan) personel olmak üzere toplam 1523 kişiden oluşmaktadır. 116 kütüphane yöneticisi ve 265 kütüphaneci personelden alınan bilgilere göre; Kütüphanecilerin sadece %13,5'i telif hakları konusunda bilgi verecek düzeyde donanımlı olduğunu düşünmektedir. Kütüphanecilerin %37,8'i bu konuda yeterli donanıma sahip olmadığını düşünmektedir. Telif hakları konusunda bilgi verecek düzeyde yeterli donanıma sahip olmadığını düşünenlerin oranı kısmen yeterli olduğunu düşünenler ile birlikte değerlendirildiğinde kütüphanecilerin %86,5'i bu konuda yetersiz olduğunu düşünmektedir. Ayrıca elde edilen veriler değerlendirildiğinde kütüphane yöneticilerinin yarısından fazlasının (%55,2), kütüphaneci personelin ise %70'den fazlasının üniversite eğitimleri süresinde herhangi bir ders ya da eğitim almadığı konusu ortaya çıkmıştır ve üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphaneciler, kendilerini telif hakları konusundaki bilgi düzeyleri açısından yetersiz görmektedir. Bu durum üniversite kütüphanelerinin kütüphane hizmetlerini düzenleyen yönetmelik, yönerge, politika, usul ve esas ya da uyarı metinlerini de etkilemiştir. Üniversite kütüphanelerinin web sayfalarında yer alan ilgili dokümanlar incelendiğinde ise telif hakları konusunun, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun yeterince işlenmediği, böylece gerekli düzenlemelerin yapılamamış olduğu görülmüştür.

Çalışmada elde edilen sonuçlara dayanılarak; bilimsel çalışmaların merkezinde yer alan, fikir ve sanat eserlerini hizmete/kullanıma sunan ya da kullanılmasında aracı olan kütüphanecilerin, telif hakları konusuna duyarlı olarak, nasıl davranılması gerektiğini en iyi bilen, bu konuda toplumu bilinçlendirecek bilgi düzeyine sahip

meslek mensuplarından olması gerektiği, bu nedenle üniversite kütüphanecilerinin bilgi eksikliğinin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılması önerilmiştir. Bu kapsamda bir eğitim programı önerisi de oluşturulmuştur. Ayrıca üniversite kütüphanelerinde hizmetlere yönelik ortak politika metinlerinin oluşturulması, bu metinlerde telif hakları konusunun mevzuata uygun işlenmesi ve uygulanması önerisi getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Telif hakkı, üniversite kütüphanesi, fikrî mülkiyet hakkı,

SUMMARY

A library refers to a collection of works in different media and formats arranged according to a certain system. The primary purpose of libraries is to meet the information needs of the user group they serve and, at the same time, protect cultural memory. On the other hand, copyright regulations are made to determine and protect the author's rights and to regulate the conditions for benefiting from the works. The common ground of copyrights and libraries is the "work." It is not possible to think of libraries independently from copyright issues, from the building of their collections to their use, or to evaluate, plan, or provide library services apart from copyrights. It is expected that librarians, who work in libraries that take a leading role in the scientific communication process from the production of information to its use and who bring together the works in the collection with the users, should also be well-equipped with copyright issues. The librarians' knowledge of copyrights will not only be reflected in the services to be provided but will also enable society to be aware of copyrights and contribute to legal regulations as a conscious professional member.

This study examines the knowledge levels, attitudes, and behaviors of library managers and librarian personnel working in university libraries in Turkey regarding copyright in the context of library services. The study aims at revealing the relationship between the knowledge levels, attitudes, and behaviors of university librarians in Turkey regarding copyright in the context of library services. In this context, the hypothesis of the study is determined as follows: "There are problems with copyright in library services since university librarians in Turkey do not have enough information about copyrights." The research includes the managers and librarians who graduated from the "Department of Librarianship"" or "Department of Information and Record Management" and are working in the libraries of 203 university libraries in Turkey, of which 129 are state universities and 74 are foundation universities. The population of

the research consists of a total of 1523 people, including 195 library managers and 1328 librarians (working as a librarian or a lecturer) working in 203 university libraries, whose contact information is accessible. According to the information received from 116 library managers and 265 librarians, only 13.5% of the librarians think that they are equipped to provide information about copyright. 37.8% of librarians think they are not equipped enough in this regard. Considering that the rate of those who think that they do not have enough equipment to provide information about copyrights is evaluated together with the rate of those who think that it is partially sufficient, we can say that 86.5% of the librarians think that they are insufficient in this regard. In addition, the data obtained has revealed that more than half of the library managers (55.2%) and more than 70% of the librarians have not taken any courses or training during their university education, and that librarians working in the university libraries consider their knowledge of copyright insufficient. This situation has also impacted the regulations, directives, policies, procedures, and principles or warning texts that regulate the library services of university libraries. On the other hand, when the relevant documents on the web pages of the university libraries are examined, it is seen that the subject of copyright and the Law on Intellectual and Artistic Works have not been adequately addressed, so the necessary arrangements have not been made.

According to the study's findings, librarians, who are at the center of scientific studies and who put intellectual and artistic works into service or use, or mediate their use, should be professionals who know how to behave sensitively toward copyright issues and who have the level of knowledge to raise public awareness on this issue. For this reason, it is suggested that studies should be carried out to eliminate the lack of knowledge of university librarians. In this context, a training program proposal was also created. In addition, it has been suggested that along with the creation of common

policy texts for services in university libraries, the subject of copyright in these texts be processed and applied in accordance with the legislation.

Keywords: Copyright, university library, intellectual property,